T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLÂM HUKUKU BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TERCÜME-İ MÜLTEKA'L-EBHUR'UN (MEVKÛFÂT) KAYNAKLARI (İBÂDÂT BAHİSLERİ ÖRNEKLİĞİNDE)

MUSTAFA GÜNER

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ FATİH YAKAR

EDİRNE2022

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLÂM HUKUKU BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TERCÜME-İ MÜLTEKA'L-EBHUR'UN (MEVKÛFÂT) KAYNAKLARI (İBÂDÂT BAHİSLERİ ÖRNEKLİĞİNDE)

MUSTAFA GÜNER

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ FATİH YAKAR

EDİRNE 2022

Tezin Adı: Tercüme-i Mülteka'l-ebhur'un (Mevkûfât) Kaynakları (İbâdât Bahisleri Örnekliğinde)

Yazar: Mustafa Güner

ÖZET

Bu çalışmada Hanefî Mezhebinin temel görüşlerini ele alan bu yönüyle Osmanlı Medreselerinde ders kitabı olarak okutulan ayrıca müftîlerin fetvâ kaynağı olarak kullandıkları İbrâhim el-Halebî'nin Mülteka'l-ebhur isimli eserinin Türkçe'ye yapılan ilk ve en meşhur tercümesi ele alınmıştır.

Tezimizin ana konusu bu eserdeki Osmanlı tercüme-şerh geleneğine bağlı kalınarak yapılan izahların kaynaklarına ilişkindir. Müellifin gösterdiği bu kaynakları incelemeye çalıştık. Bunları yaparken fıkıh bahislerinin tamamı yerine sadece ibâdât bahislerini sınır olarak belirledik.

Çalışmamızda müellifin şerhine mesned olan kaynakları tespit etmenin yanında bu kaynaklarla ilgili hangi bölümde ne kadar kullanıldıklarına dair istatistikî verileri ortaya çıkartıp tablolar ile bunları görselleştirdik. Bunlara ilâveten müellifin meseleleri fıkhî olarak değerlendirme tarzını da gücümüz nispetinde ortaya çıkarmaya çalıştık. Bütün bunlar, özel tespitlerin ele alındığı ikinci bölümde ve özel tespitlerden ulaşılan genel tespitlerin sunulduğu üçüncü bölümde ifade edildi.

Müellifin hayatıyla ilgili çok az mâlûmat bulunmaktadır. Muhtelif tarih eserlerinde parça parça bulunan bilgileri kronolojik bir sıraya tâbi tutup toplayarak müellifin hayatına dair şimdiye kadarki en geniş çalışmayı yapmış olduğumuz kanaatini taşımaktayız. Ayrıca Hanefî Mezhebi'nin önemli kaynaklarından bir tanesi olan Mülteka'l-ebhur'un tercümesi olan bu eserin kaynaklarının ortaya çıkarılması ve bu vesileyle Osmanlı tercüme-şerh geleneğine yaptığımız vurgu kanaatimizce ilim dünyasına sunulacak önemli katkılar mahiyetindedir.

Anahtar Kelimeler: Tercüme-i Mülteka'l-ebhur (Mevkûfât), Mevkûfâtî Mehmed Efendi, Mülteka'l-ebhur, İbâdât Bahisleri, Tercüme-Şerh, Hanefî Fıkhı.

Name of Thesis: Sources of Tercüme-i Mülteka'l-ebhur (Mevkûfât) in the Sample of İbâdât Sections

Author: Mustafa Güner

ABSTRACT

In this study, the first and most famous translation into Turkish of Ibrâhim al-Halebî's Mülteka'l-ebhur, which was used as a textbook in Ottoman Madrasahs and used as a source of fatwa, was discussed.

The main subject of our thesis is related to the sources of the explanations made in this work by adhering to the Ottoman translation-annotation tradition. We tried to examine these sources cited by the author. While doing these, we have determined only the worship bets as the limit instead of all fiqh bets.

In our study, in addition to identifying the sources that are based on the author's commentary, we have revealed the statistical data about how much they are used in which part of these sources and visualized them with tables. In addition to these, we tried to reveal the author's way of evaluating the issues as jurisprudence to the extent of our strength. All these were expressed in the second part, in which special findings were discussed, and in the third part, in which general findings from specific findings were presented.

There is very little information about the life of the author. We are of the opinion that we have done the most extensive study on the life of the author by putting the information found piece by piece in various historical works in a chronological order. In addition, revealing the sources of this work, which is the translation of Mülteka'l-ebhur, which is one of the important sources of the Hanafi Sect, and on this occasion, our emphasis on the Ottoman translation-annotation tradition, in our opinion, is an important contribution to the world of science.

Key Words: Tercüme-i Mülteka'l-ebhur (Mevkûfât), Mevkûfâtî Mehmed Effendi, Mülteka'l-ebhur, İbâdât Sections, Translation-Explanation, Hanafi Fiqh.

ÖN SÖZ

Fıkıh tarihi boyunca ortaya koyulan eserler; metinler, şerhler ve hâşiyeler olmak üzere tasnif edilmiştir. Fıkıh literatüründe bu eser türlerinin her biri ayrı bir öneme sahiptir. Bunun yanısıra özellikle Osmanlı döneminde yapılan tercümelerin mücerret bir tercümeden ziyade mütercimin izahlarıyla birliktetercüme edildiği görülmektedir. Bu tür telifatın şerh tasnifine girdiği ehlince mâlumdur. Bunun örneklerinden biri de Mevkûfâtî Mehmed Efendi'nin tercüme-şerh mahiyeti taşıyan Tercüme-i Mülteka'l-ebhur isimli eseridir.

"Tercüme-i Mülteka'l-ebhur'un (Mevkûfât) Kaynakları" adını verdiğimiz tezimizde, Osmanlı Türkçe tercüme-şerh geleneğinin örneklerinden biri olan Mevkûfât isimli eserdeki kaynakları ve bu kaynakların nasıl kullanıldığını tespit ve tahlil etmeyi gaye edindik. Bunları yaparken çalışmamızı İbâdât Bahisleri ile sınırlandırdık. Ayrıca bu çalışmada, osmanlı fukahası arasında önemli bir yere sahip olan Mevkûfâtî'nin hayatını kronolojik olarak olabildiğince geniş bir şekilde kaleme almanın yerinde olacağı düşünüldü.

Tezimiz "Giriş"i takip eden üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Mevkûfâtî Mehmed Efendi'nin hayatı hakkında yapılan mevcut çalışmalara nispetle geniş bir araştırma yapıldı ve hayatı kronolojik olarak anlatıldı. Ayrıca müellifin eserleri tanıtıldı.

Tezimizin ana gövdesini oluşturan İkinci bölümde, Mevkûfât'ın kaynaklarını h. II. yüzyıldan başlamak suretiyle kronolojik sıraya uygun şekilde başlıklandırarak tespit edildi. Mültekâ metninin sınırları, Mevkûfât'ın meselelere yaklaşım biçimi ve tercüme-şerhteki usulü tespite çalışıldı. Ayrıca ek bilgi olarak gerek duyuldukça Mültekâ, Mevkûfât ve ilgili kaynaklar arası fıkhî mukayeseler yapıldı.

Üçüncü ve son bölümde, kullanılan kaynakların bölümlere itibarla kullanılma sayıları ve ilgili istatistikler tablolara dökülerek gösterildi. Bununla müellifin zihnindeki kaynaklara ait değer hiyerarşisi tespit edilmeye çalışıldı.

Üçüncü bölüm genel tespitlerimizi serdettiğimiz bölüm olması hasebiyle eserin kaynakları arasında osmanlı müelliflerine ait olanları belirlemek amacıyla bir bölüm açıldı.

Tercüme-şerhini desteklemek için diğer ilim dallarıyla ilgili kullandığı kaynaklar da yine üçüncü bölümde ayrı bir başlıkta tespit edildi ve gerektiğinde bunlarla ilgili tahliller yapıldı.

Tez sürecim boyunca yoğun çalışma programına rağmen desteği ve yapıcı tenkitleri sebebiyle kıymetli danışman hocam *Dr. Öğr. Üyesi Fatih Yakar Bey*'e, tahsil hayatım boyunca desteğini daima hissettiğim canım annem *Zâkire Güner*'e ve bu çalışma vetîresinde yaptığı fedakârlıklar sebebiyle *eşim*e, müteşekkirim.

Mustafa GÜNER

Akçaabat, Söğütlü 22 Temmuz 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **III**

ABSTRACT ..... **IV**

ÖN SÖZ ..... **V**

İÇİNDEKİLER ..... **VII**

TABLO DİZİNİ ..... **XVII**

KISALTMALAR ..... **XXIV**

GİRİŞ **1**

1. ARAŞTIRMANIN PLANI VE YÖNTEMİ 2

2. KONUNUN SINIRLANDIRILMASI 3

BÖLÜM 1: MEVKÛFÂTÎ MEHMED EFENDİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ **4**

1.1. İsmi 5

1.2. Unvanları ve Mahlası 6

1.3. Hayatı 7

1.4. Eserleri 15

1.4.1. Tercüme-i Mülteka'l-ebhur (Mevkûfât) 15

1.4.1.1. Kitapla İlgili Çalışmalar 16

1.4.1.2. Kitabın Nüshaları 17

1.4.2. Tercüme ve Şerh-i Şerhu Vikâyetü'r-rivâye (Tercüme ve Şerh-i Sadrüşşerîa) 17

1.4.3. Terceme-i Telhîsü'l-Câmii'l-kebîr 18

1.4.4. Târîh-i Mevkûfâtî 18

BÖLÜM 2: MEVKÛFÂT'IN KAYNAKLARININ TAHLİLİNDE ÖZEL TESPİTLER **20**

2.1. Hicrî 2. yy. Kaynakları 21
2.1.1. Kitâbu'l-Emâlî 21
2.1.2. el-Câmi'u's-sağîr 21
2.2. Hicrî 3. yy. Kaynağı 23
2.2.1. el-Üm 23
2.3. Hicrî 4. yy. Kaynakları 24
2.3.1. Şerh-u Kitâbi'l-Emâlî 24
2.3.2. Şerh-u Kitâbi'l-Âsâr 24
2.3.3. el-Kâfî 25
2.4. Hicrî 5. yy. Kaynakları 26
2.4.1. el-Kitâb / el-Muhtasar 26
2.4.2. el-Esrâr fi'l-fürû' 27
2.4.3. Şerh-u Muhtasari't-Tahâvî 27
2.4.4. Kitâbu'l-Mebsût li'l-Fetâvî 28
2.4.5. el-Mebsût 28
2.5. Hicrî 6. yy. Kaynakları 29
2.5.1. Hizânetu'l-ekmel 29
2.5.2. Ecvibe 30
2.5.3. el-Câmiu's-Sağîr 31
2.5.4.el-Vâkı'ât (Vâkı'âtu'l-Hüsâmî) 31
2.5.5. Tuhfetu'l-Fukahâ 32
2.5.6. Hulâsa (Hulâsatu'l-fetâvâ) 33
2.5.7. el-Fetâvâ 33
2.5.8. Bedâi'u's-Sanâi' fî Tertîbi'ş-Şerâi 33
2.5.9. el-Fetâvâ'l-Hâniyye 35
2.5.10. Şerhu'l-Câmii's-Sağîr 37
2.5.11. el-Hidâye 38
2.5.12. et-Tecnîs ve'l-Mezîd fi'l-Fetâvâ 40
2.6.Hicrî 7. yy. Kaynakları 40
2.6.1. ez-Zehîratu'l-Burhâniyye 40

2.6.2. el-Muhîtu'l-Burhânî fi'l-Fıkhi'n-Nu'mânî 41
2.6.3. el-Fetâva'z-Zahîriyye 43
2.6.4. Kunyetu'l-munye li Tetmîmi'l-ğunye 43
2.6.5. el-Muctebâ Şerhu Muhtasari'l-kudûrî 44
2.6.6. Tuhfetu'l-Mulûk 44
2.6.7.Kitâbu'l-İhtiyâr Li Ta'lîli'l-Muhtâr 45
2.6.8.el-Muhtâr 46
2.6.9. Mecme'u'l-Bahreyn ve Mülteka'n-Neyyireyn 47
2.6.10. Şerh-u Mecme'i'l-Bahreyn 47

2.7. Hicrî 8. yy. Kaynakları 48

2.7.1.el-Musaffâ 48
2.7.2. Kenzu'd-Dekâik 48
2.7.3. el-Vâfî 49
2.7.4. el-Kâfî fî Şerhi'l-Vâfî 49
2.7.5. en-Nihâye fî şerhi'l-Hidâye 50
2.7.6. Tetimme-i Fetâvâ 50
2.7.7. el-Mübteğâ fi'l-Fürû el-Hanefiyye 51
2.7.8. Tebyînu'l-Hakâik 51
2.7.9. Şerhu'l-Vikâye 53
2.7.10. Mi'râcu'd-Dirâye ilâ Şerhi'l-Hidâye 53
2.7.11. Ğâyetu'l-Beyân ve Nâdiratu'l-Akrân 54
2.7.12. el-'İnâye Şerhu'l-Hidâye 54
2.7.13.el-Fetâvâ't-Tâtârhâniyye 56
2.7.14. el-Cevheratu'n-Neyyira (Muhtasaru's-Sirâci'l-Vehhâc) 57

2.8. Hicrî 9. yy. Kaynakları 58

2.8.1. Şerhu'l-Vikâye 58
2.8.2. et-Teshîl Şerhu Letâifi'l-İşârât 58
2.8.3. Câmiu'l-Muzmerât ve'l-Müşkilât 59
2.8.4. Kemâlü'd-dirâye fî şerhi'n-Nukâye (Şerhu'n-Nukâye) 59
2.8.5. Düraru'l-Hukkâm 59
2.8.6. Ğuraru'l-Ehkâm 61

2.9. Hicrî 10. yy. Kaynakları 61

2.9.1. Zehîratu'l-Ukbâ fî şerhi Sadri'ş-Şerî'ati'l-Uzmâ 61
2.9.2. Hâşiye-i Sadru'ş-Şerîa 62
2.9.3. Mecmeu'l-Fetâvâ 62
2.9.4. İslâh 62
2.9.5. Îzâhu'l-İslâh 63
2.9.6. Şerh-u Vikâyeti'r-Rivâye fî Mesâili'l-Hidâye 64
2.9.7. Câmiu'r-Rumûz 64

2.10.Diğer Kaynaklar 65

2.10.1.Câmiu's-Sağîr 65
2.10.2.el-Yenâbî' fî Me'rifeti'l-usûl ve't-Tefârî' (Şerhu'l-Kudûrî) 65

BÖLÜM 3: MEVKÛFÂT'IN KAYNAKLARININ TAHLİLİNDE GENEL TESPİTLER 66

3.1. Kaynakların Kullanımıyla İlgili İstatistikî Veriler 67

3.1.1.Hicrî 2. yy. Kaynakları 69
3.1.1.1. Kitâbu'l-Emâlî 69
3.1.1.2. el-Câmiu's-Sağîr 69
3.1.2. Hicrî 3. yy. Kaynağı 70
3.1.2.1. el-Üm 70
3.1.3. Hicrî 4. yy. Kaynakları 70
3.1.3.1. Şerh-u Kitâbi'l-Emâlî 70
3.1.3.2. Şerh-u Kitâbi'l-Âsâr 70
3.1.3.3.el-Kâfî 71
3.1.4.Hicrî 5. yy. Kaynakları 71
3.1.4.1.el-Kitâb / el-Muhtasar 71
3.1.4.2. el-Esrâr fi'l-fürû' 71
3.1.4.3. Şerh-u Muhtasari't-Tahâvî 72
3.1.4.4. Kitâbu'l-Mebsût li'l-Fetâvî 72
3.1.4.5.el-Mebsût 72
3.1.5.Hicrî 6. yy. Kaynakları 73
3.1.5.1. Hizânetu'l-ekmel 73
3.1.5.1. Ecvibe 73
3.1.5.2. el-Câmiu's-Sağîr 74
3.1.5.3.el-Vâkı'ât (Vakı'âtu'l-Hüsâmî) 74

3.1.5.4.Tuhfetu'l-Fukahâ 74
3.1.5.5. Hulâsa (Hulâsatu'l-fetâvâ) 75
3.1.5.6.el-Fetâvâ 75
3.1.5.7.Bedâi'u's-Sanâi' fî Tertîbi'ş-Şerâi' 75
3.1.5.8.el-Fetâvâ'l-Hâniyye 76
3.1.5.9.Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr 76
3.1.5.10.el-Hidâye 76
3.1.5.11. et-Tecnîs ve'l-Mezîd fi'l-Fetâvâ 77
3.1.6.Hicrî 7. yy. Kaynakları 77
3.1.6.1.ez-Zehîratu'l-Burhâniyye 77
3.1.6.2. el-Muhîtu'l-Burhânî fi'l-Fıkhi'n-Nu'mânî 77
3.1.6.3. el-Fetâva'z-Zahîriyye 78
3.1.6.4. Kunyetu'l-munye li Tetmîmi'l-ğunye 78
3.1.6.5. el-MüctebâŞerhu Muhtasari'l-kudûrî 78
3.1.6.6. Tuhfetu'l-Mulûk 79
3.1.6.7.Kitâbu'l-İhtiyâr Li Ta'lîli'l-Muhtâr 79
3.1.6.8.el-Muhtâr 79
3.1.6.9.Mecme'u'l-Behreyn ve Mülteka'n-Neyyireyn 80
3.1.6.10. Şerh-u Mecme'i'l-Bahreyn 80
3.1.7.Hicrî 8. yy. Kaynakları 80
3.1.7.1. el-Musaffâ 80
3.1.7.2. Kenzu'd-Dekâik 81
3.1.7.3. el-Vâfî 81
3.1.7.4. el-Kâfî fî Şerhi'l-Vâfî 81
3.1.7.5.en-Nihâye fî şerhi'l-Hidâye 82
3.1.7.6. Tetimme-i Fetâvâ 82
3.1.7.7. el-Mübteğâfi'l-Fürû el-Hanefiyye 83
3.1.7.8.Tebyînu'l-Hakâik 83
3.1.7.9. Şerhu'l-Vikâye 83
3.1.7.10. Mi'râcu'd-dirâye ilâ Şerhi'l-Hidâye 84
3.1.7.11. Ğâyetu'l-Beyânve Nâdiratu'l-Akrân 84
3.1.7.12.el-'İnâye Şerhu'l-Hidâye 84
3.1.7.13.el-Fetâvâ't-Tâtârhâniyye 85
3.1.7.14. el-Cevheratu'n-Neyyira(Muhtasaru's-Sirâci'l-Vehhâc) 85
3.1.8. Hicrî 9. yy. Kaynakları 86

3.1.8.1. Şerhu'l-Vikâye 86
3.1.8.2. et-TeshîlŞerhu Letâifi'l-İşârât 86
3.1.8.3. Câmiu'l-Muzmerât ve'l-Müşkilât 86
3.1.8.4. Kemâlü'd-dirâye fî şerhi'n-Nukâye (Şerhu'n-Nukâye) 87
3.1.8.5.Düraru'l-Hukkâm 87
3.1.8.6. Ğuraru'l-Ehkâm 87
3.1.9.Hicrî 10. yy. Kaynakları 88
3.1.9.1. Zehîratu'l-Ukbâ fî şerhi Sadri'ş-Şerî'ati'l-Uzmâ 88
3.1.9.2. Hâşiye-i Sadru'ş-Şerîa 88
3.1.9.3. Mecmeu'l-Fetâvâ 88
3.1.9.4. İslâh 89
3.1.9.5. Îzâhu'l-İslâh 89
3.1.9.6. Şerh-u Vikâyeti'r-Rivâye fî Mesâili'l-Hidâye 89
3.1.9.7. Câmiu'r-Rumûz 90
3.1.10.Diğer Kaynaklar 90
3.1.10.1.Câmiu's-Sağîr 90
3.1.10.2.el-Yenâbî' fî Me'rifeti'l-usûl ve't-Tefârî' (Şerhu'l-Kudûrî) 90

3.2. Diğer Kaynaklar 91

3.5.1. Câmiu'l-Cevâmi' 91
3.5.2. Fetâvâ-i Kebîr 91
3.5.3. Hâşiye-i Hidâye 92
3.5.4. Hizânetu'l-fetâvâ 92
3.5.5. Keşf 93
3.5.6. el-Kifâye fî Şerhi'l-Hidâye 93
3.5.7. Kübrâ 94
3.5.8. Muâdiye 94
3.5.9. Muhtasar-ı Ecnâs-ı Nâtıfî 94
3.5.10. Mutavvelât 95
3.5.11. Nevâdir 95
3.5.12. Sâhibu'l-Künûz 96
3.5.13. Sâhib-i Beyâniyye 96
3.5.14. Sirâciyye 97
3.5.15. Şârih-i Tuhfe 97
3.5.16. Şerh-i Tahâvî 98

3.5.17. Temîm 98
3.5.18. Tuhfetu'l-mulûk Şerhi 98
3.5.19. Zâhiru'r-rivâye 99
3.3. Müellif İsmi ile Gösterilen Kaynaklar 99
3.4.1. Hicrî 2. yy. Kaynakları 99
3.4.1.1. Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî (v. h. 110 / m. 728) 99
3.4.1.2. Ebü'l-Hüzeyl Züfer b. el-Hüzeyl b. Kays el-Anberî el-Basrî (v. h. 158 / m. 775) 100
3.4.1.3. Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (v. h. 179 / m. 795) 100
3.4.1.4. Ebû Abdirrahmân Abdullâh b. el-Mübârek b. Vâzıh el-Hanzalî el-Mervezî (v. h. 181 / m. 797) 100
3.4.1.5. Ebû Yûsuf Ya'kūb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfî 101
3.4.1.6. Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad eş-Şeybânî 101
3.4.1.7. Ebü'l-Münzir Esed b. Amr b. Âmir el-Becelî el-Kûfî (v. h. 190 / m. 806) 101
3.4.1.8. Ebû Mutî' el-Hakem b. Abdillâh b. Mesleme el-Belhî (v. h. 199 / m. 814) 102
3.4.2. Hicrî 3. yy. Kaynakları 102
3.4.2.1. Ebû Alî el-Hasen b. Ziyâd el-Ensârî el-Kûfî el-Lü'lüî (v. h. 204 / m. 819) 102
3.4.2.2. Halef b. Eyyûb el-Belhî (v. h. 205) 102
3.4.2.3. Ebû Abdirrahmân Bişr b. Gıyâs b. Ebî Kerîme el-Merîsî el-Bağdâdî (v. h. 218 / m. 833) 103
3.4.2.4. Ebû Abdillâh Muhammed b. Şücâ' es-Selcî el-Bağdâdî (v. h. 266 / m. 880) 103
3.4.2.5. Ebû Alî Abdullâh b. Muhammed b. Alî el-Belhî (v. h. 295 / m. 908) 104
3.4.3. Hicrî 4. yy. Kaynakları 104
3.4.3.1.Ebû Saîd Ahmed b. Hüseyn el-Üsrûşenî el-Berdaî (v. h. 317 / m. 930) 104
3.4.3.2. Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısrî et-Tahâvî 104
3.4.3.3. Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkandî (v. h. 333 / m. 944) 105
3.4.3.4. Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed el-İskâf el-Belhî (v. h. 334 / m. 944-945) 105

3.4.3.5. Ebü'l-Fazl Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Mervezî el-Belhî el-Hâkim eş-Şehîd 106
3.4.3.6. Ebü'l-Kâsım es-Saffâr (v. h. 336 / m. 947) 106
3.4.3.7. Ebü'l-Hasen Ubeydullah b. el-Hüseyn b. Dellâl el-Kerhî (v. h. 340 / 952) 106
3.4.3.8. Ebû Bekir Muhammed b. Sa'îd b. Muhammed b. 'Abdillâh el-Behî el-A'meş 107
3.4.3.9. Ebû Ca'fer Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hinduvânî el-Belhî (v. h. 362 / m. 973) 107
3.4.3.10. Ebü'l-Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkandî (v. h. 373 / m. 983) 108
3.4.4. Hicrî 5. yy. Kaynakları 108
3.4.4.1. Ebû Muhammed Şemsüleimme Abdülazîz b. Ahmed el-Halvânî (v. h. 452 / m. 1060) 108
3.4.5. Hicrî 6. yy. Kaynakları 109
3.4.5.1. Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî (v. h. 505 / m. 1111) 109
3.4.5.2. Ebû Hafs (Ebû Muhammed) Hüsâmüddîn es-Sadrü'ş-şehîd Ömer b. Abdilazîz b. Ömer b. Mâze el-Buhârî 109
3.4.5.3. Ebû Hafs Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Nesefî es-Semerkandî (v. h. 537 / m. 1142) 110
3.4.6. Hicrî 7. yy. Kaynakları 110
3.4.6.1. Şemsüleimme Muhammed b. Abdissettâr b. Muhammed el-İmâdî el-Berâtekînî el-Kerderî (v. h. 642 / m. 1244) 110
3.4.6.2. Ebü'r-Recâ Necmüddîn Muhtâr b. Mahmûd b. Muhammed ez-Zâhidî el-Gazmînî 111
3.4.7. Hicrî 8. yy. Kaynakları 111
3.4.7.1. Mahmûd b. Ubeydullah el-Mahûbî (v. h. 745 / m. 1344) 111
3.4.8. Hicrî 10. yy. Kaynakları 112
3.4.8.1. Şemsüddîn Muhammed b. Hüsâmiddîn el-Horasânî el-Kuhistânî .. 112
3.4.9. Vefat Tarihi Tespit Edilememiş Kaynaklar 112
3.4.9.1. Ebû Ahmed el-İyâzî 112
3.4.9.2. Ebû İshâk 113
3.4.9.3. Ebü'l-Mehâsin Zahîrüddin Hasan b. Ali el-Mergınânî 113
3.4.9.4. Fakîh Ebû Bekr 114
3.4.9.5. Haddâdî 114
3.4.9.6. İbn-i Mutî' 115
3.4.9.7. İbrâhim b. el-Cerrâh 115

3.4.9.8. İmam Burhâneddîn 115
3.4.9.9. İmam Süddî 116
3.4.9.10. Nûh b. Meryem 116
3.4.9.11. Sehl b. Sa'd es-Saîdî 117
3.4.9.12. Se'lebî 117
3.4.9.13. Şeyh Celîl Ebî Bekr b. Muhammed b. Fazl 117
3.4.9.14. Şeyh Ebu'l-Hasen 118

3.4. Mevkûfât'ta Osmanlı Fukahası 118

3.3.1. Hicrî 9. yy. Kaynakları 118
3.3.2. Hicrî 10. yy. Kaynakları 119
3.3.3. Hicrî 11. yy. Kaynağı 121

3.5. Diğer İlim Dallarıyla İlgiliKaynaklar 122

3.2.1. Hadis Kaynakları 122
3.2.1.1. Mücâhid (r.a.) 122
3.2.1.2. Muğîre (r.a.) 122
3.2.1.3. Ebû Ümâme Sudey b. Aclân b. Vehb el-Bâhilî (v. h. 86 / m. 705). 123
3.2.1.4. Ebû Amr Âmir b. Şerâhîl b. Abd(illâh) el-Hemdânî eş-Şa'bî (v. h. 104 / m. 722) 123
3.2.1.5. Sahîh-i Buhârî 123
3.2.1.6. Sahîh-i Müslim 124
3.2.1.7. Sünen-i Ebî Dâvûd 125
3.2.1.8. Dârekutnî 125
3.2.1.9. Hâkim 125
3.2.1.10. el-Müfhim Şerh-u Sahîh-i Müslim 126
3.2.1.11. Atâ 126
3.2.1.12. Ebû Alî Semerkandî 127
3.2.1.13. İbn-i Asâkir 127
3.2.2. Tefsir Kaynağı 127
3.2.2.1. el-Keşşâf 127
3.2.3. Meğâzî Kaynakları 128
3.2.3.1.el-Meğâzî 128
3.2.3.2.Kitâbu'l-Meğâzî 128
3.2.4. Kamus Kaynağı 129

3.2.4.1. Sıhâh..... 129

SONUÇ..... 131

KAYNAKÇA 133

ÖZGEÇMİŞ..... 139

TABLO DİZİNİ

Tablo-1: İbâdât Bahisleri ile İlgili İstatistikî Bilgiler – 1 67

Tablo-2: İbâdât Bahisleri ile İlgili İstatistikî Bilgiler – 2 67

Tablo-3: İkinci Bölümdeki Kaynaklar ile İlgili İstatistikî Bilgiler …….. 68

Tablo-4: Diğer ve Müellif İsmi ile Gösterilen Kaynaklar ile İlgili İstatistikî Bilgiler ……..…….. 68

Tablo-5: Osmanlı Fukahasıile İlgili İstatistikî Bilgiler ……..... 68

Tablo-6: Diğer İlim Dallarıyla İlgili Kaynakların İstatistikî Bilgileri 69

Tablo-7: Mevkûfât'ın Kitâbu'l-Emâlî ile İlgili Verileri 69

Tablo-8: Mevkûfât'ın el-Câmiu's-Sağîr ile İlgili Verileri 69

Tablo-9: Mevkûfât'ın Şerh-u Kitâbi'l-Emâlî ile İlgili Verileri 70

Tablo-10: Mevkûfât'ın Şerh-u Kitâbi'l-Âsâr ile İlgili Verileri 70

Tablo-11: Mevkûfât'ın el-Kâfî ile İlgili Verileri 71

Tablo-12: Mevkûfât'ın el-Kitâb(el-Muhtasar) ile İlgili Verileri 71

Tablo-13: Mevkûfât'ın el-Esrâr fi'l-fürû' ile İlgili Verileri ……..…… 71

Tablo-14: Mevkûfât'ın İsbîcâbî (Şerh-u Muhtasari't-Tahâvî) ile İlgili Verileri ……..…… 72

Tablo-15: Mevkûfât'ın Kitâbu'l-mebsût li'l-fetâvî ile İlgili Verileri ……... 72

Tablo-16: Mevkûfât'ın el-Mebsût ile İlgili Verileri 73

Tablo-17: Mevkûfât'ın Hizânetu'l-ekmel (Ebû Abdillâh el-Cürcânî) ile İlgili Verileri ……..……..... 73

Tablo-18: Mevkûfât'ın Ecvibe ile İlgili Veriler 73

Tablo-19: Mevkûfât'ın el-Câmiu's-Sağîr ile İlgili Verileri ……..…….. 74

Tablo-20: Mevkûfât'ın el-Vâkı'ât ile İlgili Verileri 74

Tablo-21: Mevkûfât'ın Tuhfetu'l-Fukahâ ile İlgili Verileri 74

Tablo-22: Mevkûfât'ın Hulâsa ile İlgili Verileri 75

Tablo-23: Mevkûfât'ın Bakkâlî ile İlgili Verileri 75

Tablo-24: Mevkûfât'ın Bedâi'u's-Sanâi' fî Tertîbi'ş-Şerâi' ile İlgili Verileri 75

Tablo-25: Mevkûfât'ın el-Fetâvâ'l-Hâniyye ile İlgili Verileri 76

Tablo-26: Mevkûfât'ın Şerhu'l-Camii's-Sağîr ile İlgili Verileri 76

Tablo-27: Mevkûfât'ın el-Hidâye ile İlgili Verileri 76

Tablo-28: Mevkûfât'ın et-Tecnîs ile İlgili Verileri 77

Tablo-29: Mevkûfât'ın ez-Zehîratu'l-Burhâniyye ile İlgili Verileri 77

Tablo-30: Mevkûfât'ın el-Muhîtu'l-Burhânî fi'l-Fıkhi'n-Nu'mânî ile İlgili Verileri 77

Tablo-31: Mevkûfât'ın el-Fetâva'z-Zahîriyye ile İlgili Verileri 78

Tablo-32: Mevkûfât'ın el-Kunye ile İlgili Verileri 78

Tablo-33: Mevkûfât'ın el-Müctebâ ile İlgili Verileri 78

Tablo-34: Mevkûfât'ın Tuhfetu'l-Mulûk ile İlgili Verileri 79

Tablo-35: Mevkûfât'ın el-İhtiyâr ile İlgili Verileri 79

Tablo-36: Mevkûfât'ın el-Muhtâr ile İlgili Verileri 79

Tablo-37: Mevkûfât'ın Mecme'u'l-Behreyn ile İlgili Verileri 80

Tablo-38: Mevkûfât'ın Şerh-u Mecme'i'l-Behreyn ile İlgili Verileri 80

Tablo-39: Mevkûfât'ın el-Musaffâ ile İlgili Verileri 80

Tablo-40: Mevkûfât'ın Kenz ile İlgili Verileri 81

Tablo-41: Mevkûfât'ın el-Vâfî ile İlgili Verileri 81

Tablo-42: Mevkûfât'ın el-Kâfî ile İlgili Verileri 81

Tablo-43: Mevkûfât'ın en-Nihâye fî şerhi'l-Hidâye ile İlgili Verileri 82

Tablo-44: Mevkûfât'ın Tetimme-i Fetâvâ ile İlgili Verileri 82

Tablo-45: Mevkûfât'ın el-Mübteğâ ile İlgili Verileri 83

Tablo-46: Mevkûfât'ın Tebyînu'l-Hakâik ile İlgili Verileri 83

Tablo-47: Mevkûfât'ın Şerhu'l-Vikâye ile İlgili Verileri 83

Tablo-48: Mevkûfât'ın Mi'râcu'd-dirâye ilâ Şerhi'l-Hidâye ile İlgili Verileri 84

Tablo-49: Mevkûfât'ın Ğâyetu'l-Beyân ile İlgili Verileri 84

Tablo-50: Mevkûfât'ın el-'İnâye Şerhu'l-Hidâye ile İlgili Verileri 84

Tablo-51: Mevkûfât'ın el-Fetâvâ't-Tâtârhâniyye ile İlgili Verileri 85

Tablo-52: Mevkûfât'ın el-Cevheratu'n-Neyyira ile İlgili Verileri 85

Tablo-53: Mevkûfât'ın Şerhu'l-Vikâye ile İlgili Verileri 86

Tablo-54: Mevkûfât'ın et-Teshîl ile İlgili Verileri 86

Tablo-65: Mevkûfât'ın Muzmerât ile İlgili Verileri 86

Tablo-55: Mevkûfât'ın Şerh-i Vikâye ile İlgili Verileri 87

Tablo-56: Mevkûfât'ın Düraru'l-Hukkâm ile İlgili Verileri 87

Tablo-57: Mevkûfât'ın Ğuraru'l-Ehkâm ile İlgili Verileri 87

Tablo-58: Mevkûfât'ın Hâşiye-i Çelebi ile İlgili Verileri 88

Tablo-59: Mevkûfât'ın Hâşiye-i Sadru'ş-Şerîa ile İlgili Verileri 88

Tablo-60: Mevkûfât'ın Mecmeu'l-Fetâvâ ile İlgili Verileri 88

Tablo-61: Mevkûfât'ın İslâh ile İlgili Verileri 89

Tablo-62: Mevkûfât'ın İzâhu'l-İslâh ile İlgili Verileri 89

Tablo-63: Mevkûfât'ın Şerh-u Vikâye ile İlgili Verileri 89

Tablo-64: Mevkûfât'ın Câmiu'r-Rumûz ile İlgili Verileri 90

Tablo-66: Mevkûfât'ın Câmiu's-Sağîr ile İlgili Verileri 90

Tablo-67: Mevkûfât'ın el-Yenâbî' ile İlgili Verileri 90

Tablo-68: Mevkûfât'ın Câmiu'l-Cevâmi' ile İlgili Verileri 91

Tablo-69: Mevkûfât'ın Fetâvâ-i Kebîr ile İlgili Verileri 91

Tablo-70: Mevkûfât'ın Hâşiye-i Hidâye ile İlgili Verileri 92

Tablo-71: Mevkûfât'ın Hizânetu'l-fetâvâ ile İlgili Verileri ……. 92

Tablo-72: Mevkûfât'ın Keşf ile İlgili Verileri 93

Tablo-73: Mevkûfât'ın el-Kifâye ile İlgili Verileri 93

Tablo-74: Mevkûfât'ın Kübrâ ile İlgili Verileri 94

Tablo-75: Mevkûfât'ın Muâdiye ile İlgili Verileri 94

Tablo-76: Mevkûfât'ın Muhtasar-ı Ecnâs-ı Nâtıfî ile İlgili Verileri 94

Tablo-77: Mevkûfât'ın Nevâdir ile İlgili Verileri 95

Tablo-78: Mevkûfât'ın Sâhibu'l-Künûz ile İlgili Verileri 96

Tablo-79: Mevkûfât'ın Sâhib-i Beyâniyye ile İlgili Verileri 96

Tablo-80: Mevkûfât'ın Sirâciyye ile İlgili Verileri 97

Tablo-81: Mevkûfât'ın Şârih-i Tuhfe ile İlgili Verileri 97

Tablo-82: Mevkûfât'ın Şerh-i Tahâvî ile İlgili Verileri 98

Tablo-83: Mevkûfât'ın Temîm ile İlgili Verileri 98

Tablo-84: Mevkûfât'ın Tuhfetu'l-mulûk Şerhi ile İlgili Verileri 98

Tablo-85: Mevkûfât'ın el-Hasen el-Basrî ile İlgili Verileri 99

Tablo-86: Mevkûfât'ın Mâlik ile İlgili Verileri …… 100

Tablo-87: Mevkûfât'ın Abdullah b. Mübarek ile İlgili Verileri 100

Tablo-88: Mevkûfât'ın Esed b. Amr ile İlgili Verileri 101

Tablo-89: Mevkûfât'ın Ebû Mutî' ile İlgili Verileri 101

Tablo-90: Mevkûfât'ın el-Hasen b. Ziyâd ile İlgili Verileri 102

Tablo-91: Mevkûfât'ın Halef b. Eyyûb ile İlgili Verileri 102

Tablo-92: Mevkûfât'ın Bişr ile İlgili Verileri 103

Tablo-93: Mevkûfât'ın Muhammed b. Şücâ' ile İlgili Verileri 103

Tablo-94: Mevkûfât'ın Abdullâh el-Belhî ile İlgili Verileri 103

Tablo-95: Mevkûfât'ın Ebû Saîd el-Berdaî ile İlgili Verileri 104

Tablo-96: Mevkûfât'ın Ebû Ca'fer et-Tahâvî ile İlgili Verileri 104

Tablo-97: Mevkûfât'ın Ebû Mansûr el-Mâturîdî ile İlgili Verileri 105

Tablo-98: Mevkûfât'ın Ebû Bekir el-İskâf ile İlgili Verileri 105

Tablo-99: Mevkûfât'ın Hâkim eş-Şehîd ile İlgili Verileri 105

Tablo-100: Mevkûfât'ın İmam Saffâr ile İlgili Verileri …… 106

Tablo-101: Mevkûfât'ın Kerhî ile İlgili Verileri 106

Tablo-102: Mevkûfât'ın Ebû Bekir el-A'meş ile İlgili Verileri 107

Tablo-103: Mevkûfât'ın Ebû Ca'fer el-Hinduvânî ile İlgili Verileri 107

Tablo-104: Mevkûfât'ın Ebü'l-Leys es-Semerkandî ile İlgili Verileri 108

Tablo-105: Mevkûfât'ın Şemsuleimme el-Halvânî ile İlgili Verileri 108

Tablo-106: Mevkûfât'ın el-Gazzâlî ile İlgili Verileri 109

Tablo-107: Mevkûfât'ın Hüsâmuddîn es-Sadru'ş-Şehîd ile İlgili Verileri …… 109

Tablo-108: Mevkûfât'ın Ebû Hafs Necmeddîn en-Nesefî ile İlgili Verileri ……110

Tablo-109: Mevkûfât'ın Kerderî ile İlgili Verileri 110

Tablo-110: Mevkûfât'ın Necmüddin ez-Zâhidî ile İlgili Verileri 111

Tablo-111: Mevkûfât'ın Mahbûbî ile İlgili Verileri 111

Tablo-112: Mevkûfât'ın Kuhistânî ile İlgili Verileri 112

Tablo-113: Mevkûfât'ın Ebû Ahmed el-İyâzî ile İlgili Verileri 112

Tablo-114: Mevkûfât'ın Ebû İshâk ile İlgili Verileri 113

Tablo-115: Mevkûfât'ın Zahîruddîn el-Merğınânî ile İlgili Verileri 113

Tablo-116: Mevkûfât'ın Fakîh Ebû Bekr ile İlgili Verileri 114

Tablo-117: Mevkûfât'ın Haddâdî ile İlgili Verileri 114

Tablo-118: Mevkûfât'ın İbn-i Mutî' ile İlgili Verileri 115

Tablo-119: Mevkûfât'ın İbrâhim b. el-Cerrâh ile İlgili Verileri 115

Tablo-120: Mevkûfât'ın İmam Burhâneddîn ile İlgili Verileri 115

Tablo-121: Mevkûfât'ın İmam Süddî ile İlgili Verileri 116

Tablo-122: Mevkûfât'ın Nûh b. Meryem ile İlgili Verileri 116

Tablo-123: Mevkûfât'ın Sehl b. Sa'd es-Saîdî ile İlgili Verileri 117

Tablo-124: Mevkûfât'ın Se'lebî ile İlgili Verileri 117

Tablo-125: Mevkûfât'ın Şeyh Celîl Ebî Bekr b. Muhammed b. Fazl ile İlgili Verileri 117

Tablo-126: Mevkûfât'ın Şeyh Ebu'l-Hasen ile İlgili Verileri 118

Tablo-127: Mevkûfât'ın İbn Melek ile İlgili Verileri 118

Tablo-128: Mevkûfât'ın Ahî Çelebi ile İlgili Verileri 119

Tablo-129: Mevkûfât'ın Efdalzâde Hamîdüddin Efendi ile İlgili Verileri 119

Tablo-130: Mevkûfât'ın Kara Kemâl ile İlgili Verileri 119

Tablo-131: Mevkûfât'ın Sâdî Çelebi ile İlgili Verileri 120

Tablo-132: Mevkûfât'ın Şeyhzâde ile İlgili Verileri 121

Tablo-133: Mevkûfât'ın İsmâil Efendi ile İlgili Verileri 121

Tablo-134: Mevkûfât'ın Mücâhid ile İlgili Verileri 122

Tablo-135: Mevkûfât'ın Muğîre ile İlgili Verileri 122

Tablo-136: Mevkûfât'ın Ebû Ümâme el-Bâhilî ile İlgili Verileri 123

Tablo-137: Mevkûfât'ın eş-Şa'bî ile İlgili Verileri 123

Tablo-138: Mevkûfât'ın Sahîh-i Buhârî ile İlgili Verileri 124

Tablo-139: Mevkûfât'ın Sahîh-i Müslim ile İlgili Verileri 124

Tablo-140: Mevkûfât'ın Sünen-i Ebî Dâvûd ile İlgili Verileri 125

Tablo-141: Mevkûfât'ın Dârekutnî ile İlgili Verileri 125

Tablo-142: Mevkûfât'ın Hâkim ile İlgili Verileri 126

Tablo-143: Mevkûfât'ın el-Müfhim ile İlgili Verileri 126

Tablo-144: Mevkûfât'ın Atâ ile İlgili Verileri 126

Tablo-145: Mevkûfât'ın Ebû Alî Semerkandî ile İlgili Verileri 127

Tablo-146: Mevkûfât'ın İbn-i Asâkir ile İlgili Verileri 127

Tablo-147: Mevkûfât'ın el-Keşşâf ile İlgili Verileri 127

Tablo-148: Mevkûfât'ın el-Meğâzî ile İlgili Verileri 128

Tablo-149: Mevkûfât'ın Kitâbu'l-Meğâzî ile İlgili Verileri 128

Tablo-150: Mevkûfât'ın Tâcu'l-luğa ve Sıhâhu'l-arabiyye ile İlgili Verileri 129

KISALTMALAR

a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
A.K.Ü.	Afyon Kocatepe Üniversitesi
a.s.	aleyhi's-Selâm
b.	bin, ibn (erkek evlât anlamına gelen Arapça isim)
Bkz.	bakınız
C.	cilt
çev.	çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Gös. yer.	gösterilen yer
h.	hicrî
H.	hicrî
hzl.	hazırlayan
kslt.	kısaltan
Ktp.	kütüphane, kütüphanesi
m.	milâdî
nr.	numara
r.a.	radıyellâhu anh
s.	sayfa
s.a.s.	Sallellâhu Aleyhi veSellem
sdş.	sadeleştiren
sy.	sayı
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti

v.	vefatı
yy.	yüzyıl

GİRİŞ

Mülteka'l-ebhur isimli eser yazıldığı günden itibaren özellikle Türkler arasında *Hanefî Fürû Fıkhında* ilk akla gelen eserlerden biri olmuştur. Mülteka'l-ebhur, Hanefî Mezhebinin hukukî ihtilâflara ilişkin ana yaklaşımlarını özlü bir şekilde ifade etmesi açısından değer ifade eder. Osmanlı Medreselerinde yüzyıllar boyunca ders kitabı olarak okutulması bu önem ve değerin varlığının ispatı mahiyetindedir.

Böyle bir itibara sahip olması sebebiyle Mülteka'l-ebhur üzerine birçok şerh, hâşiye, Türkçe tercüme ve Türkçe şerh çalışması yapılmıştır. Bu çalışmaların Türkçe olanlarının en meşhuru Mevkûfâtî Mehmed Efendi'nin Tercüme-i Mülteka'l-ebhur (Mevkûfât) isimli eseridir.[1]

Bu eser üzerinde çalışma yapmak istememizin sebepleri arasında Mevkûfât'ın kaynaklarını ortaya çıkartma, Mevkûfâtî Mehmed Efendi'nin Hanefî fıkhına olan vukufiyetini ortaya koyma, hayatı hakkında çok az bilgi ve çalışma bulunması hasebiyle ulaşabildiğimiz bütün kaynaklardan beslenerek hayatını kaleme alma bulunmaktadır. Ve ayrıca Mevkûfât'ın yazıldığı dönemde yani on yedinci yüzyıl Osmanlısında yaygın olan Türkçe tercüme-şerh geleneğine dair de bir örnek sunmak istedik. Mevkûfâtî Mehmed Efendi'nin "Tercüme" diye isimlendirdiği bu fıkıh eserinde bahsi geçen gelenekten mülhem olacak ki sadece ibâdât bahislerinde yüz elli farklı kaynak, dört yüz on dört kez kaynak gösterilmiştir. Tercüme niteliğindeki bir eserde yüz elli farklı kaynak kullanmak Mehmed Efendi'nin ilmi seviyesini ve Osmanlı tercüme-şerh geleneğinin mahiyetini göstermektedir.

Diğer taraftan bu tez ile günümüzde ismini hiç duymadığımız, unutulmuş eser ve müelliflerin ortaya çıkarılmasını amaç edindik.

Mevkûfât'ın kaynaklarını ortaya koyan, Mevkûfâtî Mehmed Efendi'ye dikkat çeken ve o dönemde yapılan tercüme-şerh geleneğine bir misal teşkil edecek olan bu tezin ilim dünyasına katkısı olacağını düşünmekteyiz.

[1] Şükrü Selim Has, "Mülteka'l-ebhur", **DİA**, C. XXXI, İstanbul 2006, s. 552.

Çalışmamızın kaynaklara ilişkin olması statik bir mahiyeti zorunlu kılmıştır. On yedinci yüzyıl Osmanlı fıkhıyla ilgili yapacağımız bu fıkıh kaynakları çalışması yapılacak benzer çalışmalarla mukayese edildiğinde hem daha anlamlı hale gelecek hem de yapılan çalışmaları da daha anlamlı hale getirecektir.

1. ARAŞTIRMANIN PLANI VE YÖNTEMİ

Tezimiz üç bölümden müteşekkildir. Birinci Bölümde Mevkûfâtî Mehmed Efendi'nin hayatı, ilmî kişiliği ve eserleri anlatılmaktadır. Bu bölümünyazımında kitap, makale ve Mevkûfâtî ile ilgili yazılmış Yüksek Lisans Tezlerinden faydalanılmıştır.

İkinci Bölüm tezimizin ana bölümüdür. Mehmed Efendi Tercüme-i Mülteka'l-ebhur (Mevkûfât) isimli eserinde şerh özelliği taşıyan bir tercüme faaliyeti gerçekleştirmesi hasebiyle Hanefî Fürû Fıkhı üzere yazılmış birçok kaynağa müracaat etmiştir. Bu kaynakların tespiti ve tahlilini gerçekleştirdik.

Tahlillerimizi yaparken meselelerin öncelikle Mülteka'l-ebhur'daki vechesini gösterip akabinde Mevkûfâtî'nin burada neden açıklama, detaylandırma ya da genişletme yollarına gittiğini anlamlandırmaya çalıştık. Şerh mahiyeti taşıyan bu nakilleri yaparken kullandığı kaynaklara ulaşarak meseleleri bir de o kaynaklardan değerlendirdik.En nihayetinde de üç kaynağı mesele etrafındaki ilişkileriyle birlikte bir potada eritmeyi tahlillerimizin yöntemi olarak belirledik.

Üçüncü ve son bölümde ise müellifin kullandığı kaynakların istatistiklerini çıkarttık. Kaynak göstermediği, Hanefî Fürû Fıkhında içerisinde yer alan bazı eserleri de tespite çalıştık. Ayrıcaeserin Osmanlı müellifleri ve diğer ilim dallarıyla ilgili kullandığı kaynaklar tespit edildi.

Çalışmada kullanılan kaynakların tercüme, sadeleştirme veya Latin Alfabesi'yle yayımlanmış nüshalarına değil orijinallerine ulaşılmaya çalışıldı.

2. KONUNUN SINIRLANDIRILMASI

Mevkûfât adlı bu eser İbâdât, Muâmelât ve Ukûbât olmak üzere Fıkhın bütün konularını sırasıyla ve sistematik olarak ele alan bir kitap olması hasebiyle eserin tamamında bir kaynak çalışması yapmamız Yüksek Lisans Tezi içinmümkün olmayacaktı. Bu itibarla çalışmamız Tahâret, Namaz, Zekât, Oruç ve Hac bahisleriüzerinde yapıldı. Bu bahislerde yapacak olduğumuz çalışmanın eserin bütününe ışık tutacağını düşünmekteyiz.

Çalışmamızın konu itibarıyla sınırı ise müellifinnakillerine mesned ettiği fıkıh kaynaklarıdır.

BÖLÜM 1: MEVKÛFÂTÎ MEHMED EFENDİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

Bu bölüm tezin ilk ana bölümünü teşkil etmektedir. Bölüm, Mevkûfâtî Mehmed Efendi'nin hayatı ve eserleri üzerine oluşturdu.

Hayatıyla ilgili yapılan çalışma biyografi anlamında ilim dünyasına katkı olacağını öngörmekteyiz. Çünkü birçok tarih eserinden faydalanarak kronolojik bir sistematikle yazmaya çalıştığımız bölüm şimdiye kadarki en geniş çalışmayı ifade etmektedir.

Eserleri ile ilgili başlığımızda da özellikle tezimizin merkezinde olan Mevkûfât ile ilgili bilgi vermenin yanında müellifin diğer üç eseri ile ilgili de bilgi verilerek bölüm sonlandırıldı.

1.1. İsmi

Osmanlı Türkçesi'nde "*Muhammed", "Mehemmed"* ve"*Mehmed"* isimlerinin yazılışları aynı olduğundan Mevkûfâtî Mehmed Efendi hakkında bilgi içeren kaynaklardabu isimlerden her biri farkı müellifler tarafından tercih edilmiştir."محمد" kelimesindeki ikinci "م" harfini şedde ile imlâ edenler[2] Mevkûfâtî Efendi'nin ismini *Muhammed*yahut *Mehemmed*olarak kullanmayı tercih ederken şedde kullanmaksızın imlâ edenlerse *Mehmed* ismini tercih etmişlerdir.

Muhammed isminin kökeni Arapça'dır.[3] Mehmed ismi ise okunuşta farklı olmakla beraber Muhammed ismiyle aynı mânayı ifade ettiği düşünülmüştür. Zira Anadolu'da *Muhammed* ismi yerine -bilhassa Osmanlı Devleti döneminde- *Mehmed* ismi kullanılmıştır. Hatta askerimiz bu sebepten peygamberimize nispetle "Küçük Muhammed" anlamına gelen "Mehmetçik" diye tâbir edilegelmiştir. Bunların yanında Osmanlı padişahlarındanaltısının isminin *Mehmed* olması ve Osmanlı Hânedanı arasında *Muhammed* yerine *Mehmed*isminin kullanılması da Anadolu'da ekseriyetle *Muhammed* yerine *Mehmed* kullanıldığı görüşünü kuvvetlendirmektedir. Bu sebeptenbir Osmanlı olan Mevkûfâtî'nin isminin "*Mehmed"* olarak

[2] Abdurrahmân Abdi Paşa, *Vakây-i Nâme*, İstanbul Kütüphaneleri, İstanbul Kütüphanelerinde bulunan Türkçe Tarih-Coğrafya yazmaları, Hafız Ahmed Paşa (Köprülü Ktb.) nr. 216, s. 63b; Ahmed b. İbrâhim Resmî, *Sefînetü'r-Rüesâ*, Millî Ktp.-Ankara, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Ktp., nr. 06 Hk 4320, s. 47.

[3] Ebu'l-Fazl Cemâlu'd-dîn Muhammed b. Mukerrem b. Menzûr, *Lisânu'l-Arab*, C. III, Dâr-u Sâdir, Beyrut, s. 156.

kullanılmasının daha doğru olduğunu düşünmekteyiz. Dolayısıyla tercihimizi bu yönde kullandık.

1.2. Unvanları ve Mahlası

Müellifunvanını, Mevkûfât Kalemi'nde diğer ifadeyle Mevkûfât Memurluğu'nda şöhret bulmasından almaktadır. Mevkûfât Kalemi Âmirliği'ne "Mevkûfâtî" ya da "Mevkûfâtçı" denilirdi. Bu kalemin vazifesi maliyede "mevkûfât" adı altında toplanan gelirleri, para bedellerini, mahlûl timarlarhâsılatını, vakıf yerlerden hazineye ait vâridât fazlalarını, örfî tekliflerden harbe ait olan gelirleri düzenlemektir[4].

Kaynaklarda ekseriyetle *Mevkûfâtî*[5] olarak geçmekle birlikte bazı kaynaklarda *Mevkûfâtçı*[6] olarak zikredilmiştir. Kendisi Tercüme-i Mülteka'l-ebhur (Mevkûfât) adlı eserinin dîbâcesinde unvanını *Mevkûfâtî*[7] olarak belirtmiştir.

Unvanının isminden önce yahut sonra kullanılması da kaynaklarda farklılık arz eden bir başka durumdur. Kaynaklarda[8]*Mevkûfâtî Mehmed Efendi* şeklinde isminden önce[9] kullanılmasına rağmen müellif kendi eserlerinin dîbâcelerinde ya da *sebeb-i te'lîf* bölümlerinde *Mehmed Efendi Mevkûfâtî*[10] diye takdim etmektedir.

Kaynaklarda Mevkûfâtî Mehmed Efendi'nin sıkça kullanılan bir unvanı da "Reîsu'l-Küttâb[11]"tır.

Bunların yanında "Baş Muhasebeci" ve "Nişancı" unvanları ile de vasıflandırılmaktadır.[12]

---

[4] Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, s. 497.
[5] Abdurrahmân Abdi Paşa, *a.g.e.,* s. 63b.
[6] Ahmed b. İbrâhim Resmî, *a.g.e.*, s.47; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III, II. Kısım, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1977, s. 400.
[7] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *Kitâbu'l-Mevkûfât*, C. I, Şirket-i Sahâfiyye-i Osmâniyye - Matbaa-i Âmire, h. 1308, s. 2.
[8] Ahmed b. İbrâhim Resmî, *a.g.e.*, s.47; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III, I. Kısım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1951, s. 284; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* C. III, II. Kısım, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1977, s. 400.
[9] Abdurrahmân Abdi Paşa, *a.g.e.*, s. 63b; Ahmed b. İbrâhim Resmî, *a.g.e.,* s.47.
[10] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 2.
[11] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. VI, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1969, s. 2549; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III, II. Kısım, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1977, s. 400.

Ayrıca Mevkûfâtî Mehmed Efendi "Kuyûdât-ı Kalemiyye"de "Şeyhî" mahlasıyla yazılıdır.[13]

1.3. Hayatı

Mevkûfâtî Mehmed Efendi ilme özellikle de fıkıh ilmine ilgi duyan âlim ve kâtip[14] bir zâttır.[15] Mevkûfât (Tercüme-i Mülteka'l-ebhur) isimli eserinin "sebeb-i te'lîf" bölümünde ilme olan muhabbetini"uykuyu gözüme haram edip geceleri sabaha kadar ihyâ ederdim" demek suretiyle ifade etmiştir. Bilhassa da Fıkıh İlmine ayrı bir alâkası vardır. Fıkıh İlmi'nin etkisine dikkat çekmek için "Bir fakih, Şeytan'a bin âbidden daha ağır gelir." sözünü zikretmiştir.[16] Müellif aynı zamanda "Osmanlı Tercüme Fıkıhçılığı"nda akla ilk gelen isimdir.[17]

Ege Denizi'nde Osmanlı Devleti'ne ait büyük bir ada olan, günümüzde ise Çanakkale, Balıkesir ve İzmir illerimizin karşısına tekabül eden bir konumda yer alan Midilli Adası'nda[18] doğmuştur. Doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir.

Mevkûfâtî,kalemden yetişmiş bir zât idi. Sultan IV. Murad döneminden itibaren devlet idaresinde vazife almıştır. Sultan İbrâhim ve Sultan IV. Mehmed dönemlerinde saray ile yakınlığı olmuş hatta Dîvân-ı Hümâyûn'da Mevkûfât Memuru, Reîsü'l-Küttâb, Nişancı ve Baş Muhasebeci[19] olarak vazife

---

[12] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. VI, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1969, s. 2549.
[13] Ahmed b. İbrâhim Resmî, *a.g.e.,* s.49.
[14] Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî (Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye), C. IV, Daru't-Tıbâa el-'Âmira, İstanbul 1308 / 1890 – 1315 / 1897, s. 167.
[15] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 2-3; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* C. III, I. Kısım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1951, s. 284.
[16] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 2-3.
[17] Sadık Yazar, "Osmanlı Döneminde Fıkıh Sahasında Yapılmış Türkçe Tercümeler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. XXII, sy. 23, 2014, s. 162.
[18] Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri,* C. II, Matbaa-i Âmire, İstanbul h. 1333, s. 417.
[19] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. VI, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1969, s. 2549.

yapmıştır.[20]Ayrıca Silahtâr Mustafâ Paşa'ya yakınlığı sebebiyle[21] Sultan IV. Murad Han'ın kızı Kaya İsmihân Sultan'a kethüdâolmuştur.[22]

Sultan IV. Murad'ın Silâhtarı olan Silâhtar Mustafa Paşa'nın güvendiği birisi[23] olması hasebiyleSarayda sözü geçen bir devlet adamıydı.[24] Sultan IV. Murad'ın vefatı ile Silahtar Paşa Tameşvar Beylerbeyi olarak[25] Saraydan uzaklaştırılınca Mevkûfâtî de vezîriâzamın etkisi altında ezilmiş, idaredeki etkisi azalmıştır.H. 1051'de[26] Saraydaki eski itibarını elde etmek isteyen Mevkûfâtî, Sultan IV. Murad'ın sözlediği[27] kızı Kaya Sultan ileSilâhtar Paşa'nın izdivaçlarını gerçekleştirmeyi düşünmüştür. Böylece Silâhtar Paşa İstanbul'a gelerek devlet vazifesinde daha önemli yer alacak.Ve Mevkûfâtî de özlediği, itibar sahibi olduğu eski günlerine geri dönme fırsatıyakalayacaktı.[28]

Mevkûfâtî bu mevzuuyu Silâhtar Paşa'ya yakın olan kişilerle konuşup görüşmeye başladı ve bir şekilde Kaya Sultan'ı da haberdar ettiler. Kaya Sultan da durumu Padişah Sultan İbrahim'e arz etti ve Silâhtar Paşa'nın düğün hazırlığı için İstanbul'a gelmesini rica etti.[29]

Padişah, vezîriâzam ile durumu istişare etti. Vezîriâzam, "Kaya Sultan ile Silâhtar Paşa'nın izdivacı vâki olursa merhûm padişah zamanındaki gibi o ve adamları rüşvet alır, mühim işlere karışırlar ve bu da fitne ve fesada neden olur, seviyesiz insanların fitneleri artar Silâhtar Paşa'nın biriktirmiş olduğu hazinelerin geri alınması mümkün olmaz." diyerek padişahı bu izdivacın gerçekleştirilmesinden vazgeçirmiştir. Padişahhatt-ı hümâyununu vererek Edirne bostancı-başısı Sinan

[20] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III, I. Kısım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1951, s. 284.
[21] Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, s. 167.
[22] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. IV, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1968, s. 1617.
[23] Gös. yer.
[24] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. IV, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1968, s. 1558.
[25] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. IV, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1968, s. 1557.
[26] Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, s. 167.
[27] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. IV, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1968, s. 1558.
[28] Gös. yer.
[29] Gös. yer.

Ağa'yı Silâhtar Paşa'nın katli için tayin etmiş,Paşa Tameşvar Kalesi'nde h. 1052 / Nisan[30] 1642'de boğdurulmuştur.[31]

H. 1054 senesindeSultan İbrâhim'in Mısır Valiliği'ni Eyüp Paşa'ya vermesi gündem olunca Silâhtar Paşa'nın katlinden sonra sarayda yalnız kalan Mevkûfâtî, ortamın kendisi için güvenilir olmadığını düşünerek Eyüp Paşa ile Mısır'a gitmek istedi. Padişah Mısır Valiliği'ni Eyüp Paşa'ya verdiğini söyleyince, Sadrazam da "Mevkûfâtçı benimle Mısır'da idi. Çok bilgili bir zattır. Eyüp Paşa ile birlikte gitmesi Eyüp Paşa'nın idaredeki yoğunluğunu kaldıracak Paşa'nın hata yapmasına mâni olacaktır." demesi üzerine padişah, Mevkûfâtî Efendi'yi Eyüp Paşa'ya Divan Efendi'si yapmıştır.[32]

Mehmed Efendi, bir yılda Kaya Sultan hasları, cizye bahasından en az on beş yük akça ve mevkûfât memuriyetinden beş yükten fazla gelir elde ederken İstanbul'dan ayrılıp uzak yerlere gitmenin zahmetli olacağını düşünüp Mısır'a gitmekten vazgeçip istifa etmek istediğini padişaha arz eyledi. Fakat padişah Mevkûfâtî'yi ölümle tehdit edip istifasını kabul etmedi. Mevkûfâtî Mehmed Efendi Divan Efendisi olarak Mısır'a gitmeye mecbur kaldı.[33]

Mısır'da Eyüp Paşa ve Haydar Ağazâde zamanlarında üç yıl Dîvân Efendisi olarak vazife yapmıştır. Hac Emîri Rıdvan Bey'in Mısır askerleri tarafından kalede hapis edilmiştir. Hacca gitme zamanı yaklaşıp Rıdvan Bey'in gelmesi yaklaşınca "Eğer gelmeden hapisten kurtulamazsan geldikten sonra kurtulmam imkânsız hale gelecek." diye düşündü. Bunun için Mısır Yeniçerilerinin Çeşmebaşısı ve söz sahibi Fazlı Beşe'ye hizmetkârı ile yüz elli filori gönderip, durumu arz etti. Fazlı Beşe ertesi gün Mısır Divânı'nda Mısır yeniçerilerini toplayıp Mevkûfâtî'nin serbest bırakılmasını emretti.[34]

[30] https://tr.wikipedia.org/wiki/Silahtar_Mustafa_Pa%C5%9Fa
[31] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. IV, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1968, s. 1558-1559.
[32] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. IV, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1968, s. 1617.
[33] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. IV, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1968, s. 1618.
[34] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. VI, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1969, s. 2554-2555.

Mevkûfâtî Mehmed Efendi kızını h. 1060 / m. 1650 Muharrem Ayı'nın sonlarında[35] Şehremini Mecdi Mehmed Efendi ile evlendirmiştir.[36]

Mevkûfâtî güvenilir, olgun ve devlet işlerinde tedbirli, hatırı sayılır bir kişi[37]ydi. Bu sebeptendir ki h. 1060 / m. 1650 senesinde[38] sadrazam olan Melek Ahmed Paşa'nın devlet işlerini istişare ettiği sayılı kişiler arasındaydı.[39] Bilinir ki h. 1060 Şâban / m. 1650'de[40] getirildiği Reîsü'l-Küttâplık vazifesini icra ettiği sırada Melek Ahmed Paşa'nın idarî-siyasî kararlarına etki etmiştir.[41]

Şevval Ayı'nın ortalarında sadrazam, Başdefterdar Zurnazen Mustafa Paşa'yı azledip yerine Yeniçeri Ocağı'ndan Bolu Sancağı'na çıkan Mir Mustafa Paşa'yı Başdefterdar yapması üzerine Bektâşîler Ocağı Ağaları üzüldüler ve "Bu iş sadrazamın müşirleri Diyarbekirli Kethüdâ Gade Mehmed Ağa ile Reîsü'l-Küttâp Mevkûfâtçı Mehmed Efendi'nin işidir." diyerek onlara kin beslediler.[42]

H. 1061'de Mevkûfâtî, Aziz Efendi'nin tekrar Rumeli Kazaskeri olmak istemesini Şeyhülislâm'a rica etmiş. Şeyhülislam Bahâî Efendi de durumu Sadrazam Melek Ahmed Paşa'ya iki kez sunmuştur.[43]

Melek Ahmed Paşa Sadâretinden memnun olmayan Âhîler Bâb-ı Hümâyûn önünde toplanıp Siyâvuş Paşa Sadâretini istediklerini beyan ettiklerinde Melek Ahmed Paşa Sadâretinden Mevkûfâtî Mehmed Efendi'nin de içinde bulunduğu yüz elli devlet adamının da azlini istemişlerdir.[44]

---

[35] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. V, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1969, s. 2037.
[36] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. V, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1969, s. 2040.
[37] Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, C. II, Matbaa-i Âmire, İstanbul h. 1333, s. 417.
[38] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. V, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1969, s. 2051.
[39] Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, hzl. Seyit Ali Kahraman – Yücel Dağlı, C. I, I. Baskı, III. Kitap, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul Eylül 1999, s. 154.
[40] Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, s. 167.
[41] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III, II. Kısım, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1977, s. 400.
[42] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. V, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1969, s. 2070.
[43] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. V, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1969, s. 2106.
[44] Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *a.g.e.*, s. 160.

Aynı yıl Melek Ahmed Paşa'nın azledilmesi ve Siyâvuş Paşa'nın Sadârete getirilmesi[45] ile Mevkûfâtî Mehmed Efendi de 19 Şâban h. 1061 / 7 Ağustos m. 1651 Pazartesi günü[46] azledilip hapis edilenlerden birisi oldu. Sultan Kethüdâsı Hüseyin Efendi, Sadrazam Siyâvuş Paşa'dan Mevkûfâtî Efendi'nin ihtiyar, emektar, işe yarayan bir adam olduğunu ifade ederek hapisten çıkarılmasını rica etmiş. Fakat Siyâvuş Paşa, Hüseyin Efendi'ye hitaben "Silâhtar Paşa zamanında Kara Mustafa Paşa ile aralarını bozan bu kişi değil midir?" diye sert çıksa da serbestiyetine izin vermiştir.[47] Başlayan bu vetîrede Mevkûfâtî İstanbul'da evinden çıkmaz oldu.[48]

H. 1062 Muharrem'inde[49] Reîsu'l-Küttâb Mehmed Efendievinden çıkmamaya ve kimse ile görüşmemeye devam ettiği sırada tanışıklığı olan padişah hocası Reyhan Ağa'nın kendisine verdiği kitap siparişini kısım kısım yazıp oğlu ile Reyhan Ağa'ya ulaştırıyordu. Fakat kendisine karşı olan kimseler "Mevkûfâtî, Melek Ahmed Paşa'yı tekrar sadârete getirmek için Saray ile iletişim kuruyor." diyerek algı oluşturdular. Gürcü Mehmed Paşa da Kızlar Ağası'na haber göndererek Mevkûfâtî Mehmed Efendi'yi oğlu ile birlikte memleketi Midilli'ye sürgün etmiştir.[50] Mevkûfâtî Mehmed Efendi yine aynı yıl (h. 1062) İstanbul'a dönmüştür.[51]

Mevkûfâtî Mehmed Efendi avdetinin akabinde h. 1063 yılında baş muhasebeci, h. 1064 Şâban / m. 1654'te de nişancı olmuştur.[52]

Mevkûfâtî, Melek Ahmed Paşa ile olan yakınlığının yanında bir de Sadrazam Moralı Mustafa Paşa'nın danışmanlarından da biridir.[53] Moralı'nın bir saat

[45] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. V, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1969, s. 2139.
[46] Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, s. 167.
[47] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. VI, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1969, s. 2555.
[48] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. V, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1969, s. 2210.
[49] Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, s. 167.
[50] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. V, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1969, s. 2217.
[51] Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, s. 167.
[52] Gös. yer.
[53] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. III, I. Kısım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1951, s. 284.

bile yanından ayrılmazdı. Belki de gece yarılarına kadar sohbet ederlerdi.[54] Moralı'yı sadrazamlığa teşvik eden de Mevkûfâtî'dir.[55]

İbşir Paşa sadâret için İslâmbol'a henüz ulaşmadığı vetîrede kaymakam Melek Ahmed Paşa'ydı. Mevkûfâtî Efendi de onun başmuhasebecisi ve yakın adamıydı. Âkıl geçinen bazı ğafil kimseler Mevkûfâtî'ye, "İbşir Paşa'nın hareketi yamandır. Anadolu elden gider." demişlerdir. Çözümünü de âcilen"İbşir Paşa âsidir." diye eyaletlere emir gönderip "Adamlarını içeri almayınız, sizi azlederse ma'zûl değilsiniz. Eyaletlerinizi zabt ediniz. Eğer adamlarını eyaletlere yerleştirirse durum müşkil olur." demekte bulmuşlar. Mevkûfâtî dinlediklerini Kaymakam Melek Ahmed Paşa'ya bildirmiştir. Melek Ahmed Paşa söylenenleri uygulayabileceği adam bulunmadığını ifade ederek bu fikri benimsememiştir.[56]

H. 1065 / m. 1655 senesi Rebîülâhir'inde İbşir Paşa Sadârete gelip yirmi ikinci günü / bir Mart pazartesi Başdefterdar olarak Merhum Derviş Mehmed Paşa'nın Kethüdâsı Ali Ağa'yı ataması üzerine siyasî-idarî meselelere aklı ermeyen bir kişi hâlihazırda başmuhasebecilik vazifesini yürüten[57] Mevkûfâtçı Mehmed Efendi'ye "Bu önemli makama getirilebilecek bu kadar tecrübeli devlet adamı varken, bu iş Ali Ağa gibi yeteri kadar tecrübesi olmayan birisine mi verilmeliydi?" diye sual etmiş. Mevkûfâtî Mehmed Efendi de bu suale Sadrazam İbşir Paşa korkusundan "Sultanım, bu dolab-ı müte'assirü'l-idâre, yalnız ıttılâ' ve ehliyet ile dönmez. Elde sermaye olmadıkça kuru boş söz ile iş bitmez. Ali Ağa'nın birkaç yönden meziyeti vardır. Evvelâ Ali Ağa paşası Derviş Paşa'nın Kârun kadar olan emvalini en ince detayına varıncaya kadar padişaha sunmuştur."[58] demek suretiyle Ali Ağa'yı övmüş, makama lâyık olduğunu belirterek adamı susturmuştur.[59] Lakin, malesef bu tedbiri işe yaramamış Başdefterdar Moralı Mustafa Paşa'nın danışmanı

[54] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. VI, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1969, s. 2555.
[55] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III, I. Kısım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1951, s. 284.
[56] Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ (Ravzatü'l-Hüseyn Fi Hulâsati Ahbâri'l-Hâfikayn)*, hzl. Mehmet İpşirli, C. IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. 1561.
[57] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. VI, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1969, s. 2549.
[58] Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ (Ravzatü'l-Hüseyn Fi Hulâsati Ahbâri'l-Hâfikayn)*, hzl. Mehmet İpşirli, C. IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. 1586.
[59] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. VI, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1969 s. 2544-2547.

olması ve Melek Ahmed Paşa'nın kaymakamlığı sırasında yaptığı bütün işleri Mevkûfâtî'nin görüşleri doğrultusunda icra etmesi sebepleriyle Sadrazam İbşir Paşa tarafından Rebîülâhir'in yirmi beşi Cuma günü hapsedildi.[60]

Melek Ahmed Paşa, Evliyâ Çelebi'ye beş yüz bundukani sikke-i hasene altın verip ona dua ederek birkaç gün daha İslâmbol'da kalmasını ve İbşir'e intisâb ederek Mevkûfâtî Reisu'l-Küttâb Mehmed Efendi'nin de içinde bulunduğu yakın adamlarıyla ilgili haberleri gizli ve acil bir şekilde kendisine ulaştırmasını istemiştir.[61]

İbşir Paşa, Evliyâ Çelebi'ye "Benim iznimle git ve onlara Beytü'l-Mâl-i Müslimîn'e Kudde Kethüdâ üç bin kîse, Defterdâr Moralı Mustafâ Paşa beş bin kîse ve Reisü'l-Küttâb Mevkûfâtî Mehmed Efendi'nin bin kîse verirlerse canlarını bağışlayacağımı söyle." demiştir. Evliyâ Çelebi, İbşir Paşa Kethüdâsı Sâlih Ağa ile bahsi geçen üç kişinin tutuklu kaldıkları ve kırbaç vurulup işkence edildikleri yere varınca gördükleri karşısında büyük üzüntüye kapıldı. İbşir Paşa'nın şartını Kudde Kethüdâ'ya bildirdi fakat hiçbiri İbşir Paşa'nın istediği kîse miktarını ödeyemediler.[62] Üstelik istenilen parayı ödeyebilmesi için Mevkûfâtî Mehmed Efendi'nin malı da yoktu.[63]

İbşir Paşa, Melek Ahmed Paşa'yı Van'a gönderdikten sonra Mevkûfâtî'yi ve Gade Mehmed Ağa'yı Kıbrıs Adası'na sürgün[64] adıyla Üsküdar'a göndertti. Hizmetkârsız olarak çavuşlar eşliğinde İznik'e doğru yola çıkarttı. Bu sırada geriden dört levent gelip mahpusları teslim aldılar, çavuşlar ise geri döndüler. Gade'nin adamlarından bir vazifeli Ağa yirmi süvari ile Anadolu'dan dönerken kendilerine rastlar ve Gade'ye şu dört muhafızdan (levent) sizi kurtarabiliriz der. Gade de Mevkûfâtî'ye söyler fakat Mevkûfâtî, "Bizim suçumuz yoktur eğer muhafızları katledersek o halde katlimiz gerekir." diyerek kabul etmez. Ağa Mevkûfâtî'ye sert çıkarak "Efendi halinizden anlamıyor musunuz ki bu İbşir Paşa sizi katledecek belli

[60] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. VI, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1969, s. 2549-2550.
[61] Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *a.g.e.,* s. 285.
[62] Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *a.g.e.,* s. 286.
[63] Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, a.g.e., s. 287.
[64] Vecîhî Hasan Efendi, *Vecihi Tarihi*, sdş. - kslt. Buğra Atsız, 1. Baskı, Post Yayın Dağıtım, İstanbul 2016, s. 81.

ki." diyerek ikna etmeye çalışmış. Gade ikna olmuş lakin Mevkûfâtî inat ederek sarıcaları (leventleri) öldürmeye yanaşmamıştır. Mevkûfâtî, ümidini padişaha yakın bulunan Moralı'nın adamlarına bağlamaktaydı. İznik'e doğru yol aldılar. H.1065 Cemâziyelevvel[65] / m. 1655 tarihinde İznik'e vardıklarında sırada iki adam kendilerine yetişip ölüm fermanlarını Mevkûfâtî'nin eline verdiler. Mevkûfâtî abdest aldı, istiğfar etti ve namazını bitirince Gade'yi boğdular. Sonra kemendi Mevkûfâtî'ye takıp onu da boğdular ve iksini de İznik'e gömdüler.[66]

Defterdâr Moralı Mustafâ Paşa'nın adamı olması[67] ve "Moralı'yı Sadârete teşvik eden Mevkûfâtî'dir." denilmesi suçlamalarıyla[68] Sadrazam İbşir Paşa'nın[69] fermanıyla haksız yere[70] katledilmiş oldu[71]. Mevkûfâtî ile birlikte Melek Ahmed Paşa'nın Sadâretinde vazife yapan Kudde Kethudâ ve Defterdâr Moralı Mustafâ Paşa da katledilmiştir.[72] Reîsu'l-Küttâb Mehmed Efendi Mevkûfâtî daha evvel de bürokrasi ve siyaset sebebiyle birkaç kez ölüm tehlikesi atlatmıştı.[73]

Hâlbuki İbşir Paşa padişaha "Gade Kethüdâ ve Mevkûfâtî Efendi'nin mutlaka öldürülmeleri lâzımdır." deyince padişah hatt-ı şerîf ile "Öldürülmelerine razı değilim, Kıbrıs'a sürgün et." demiştir. Buna rağmen İbşir Paşa Mevkûfâtî'yi katletme emrini vermiştir. Bu durumdan haberdar olan Enderunlular Sadrazam İbşir Paşa'ya gücenmişlerdir.[74]

---

[65] Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, s. 167.
[66] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. VI, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1969, s. 2556-2557.
[67] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III, I. Kısım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1951, s. 284.
[68] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. VI, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1969, s. 2555.
[69] Bursalı Mehmed Târhir, *a.g.e.*, s. 417; Mevkûfâtî'nin katledilmesi emrini veren paşanın Bursalı Mehmed Târhir'in "*Osmanlı Müellifleri*" adlı eserinde İbşir Paşa olduğu belirtilmişken söz konusu eserin Latin Alfabesine transkripsiyonunda zühul eseri olarak Beşir Ağa diye yazılmıştır. Eserin transkripsiyon edilmiş hali ve ilgili yeri için Bkz.: Bursalı Mehmed Târhir Bey, *Osmanlı Müellifleri,* hzl. A. Fikri Yavuz, İsmail Özen, C. II, Meral Yayınevi, İstanbul 1972, s. 228.
[70] Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *a.g.e.,* s. 287.
[71] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III, I. Kısım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1951, s. 284.
[72] Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *a.g.e.,* hzl. Robert Dankoff – Seyit Ali Kahraman – Yücel Dağlı, IV. Kitap, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini, s. 191b.
[73] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III, I. Kısım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1951, s. 284.
[74] Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. VI, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1969, s. 2558.

1.4. Eserleri

Mevkûfâtî Mehmed Efendi'ye ait dört adet eser bulunmaktadır. Bunların üçü Fıkh'a dair diğeri iseTarih ile ilgilidir. Eserleri şunlardır: *Tercüme-i Mülteka'l-ebhur (Mevkûfât), Tercüme ve Şerh-i Şerh-u Vikâyetü'r-Rivâye (Tercüme ve Şerh-i Sadrüşşerîa*[75]*), Câmi'u'l-Müşkilât (Tercüme-i Telhîsü'l-Câmi'i'l-Kebîr*[76]*), Târîh-i Mevkûfâtî.*

1.4.1. Tercüme-i Mülteka'l-ebhur (Mevkûfât)

Tezimizin de konusunu oluşturan Tercüme-i Mülteka'l-ebhur (Mevkûfât) adlı eserİbrâhim el-Halebî'ye (v. h. 956 / m. 1549) ait Mülteka'l-ebhur isimli Arapça Fürû Fıkıh kitabının çokça rağbet edilen ve Osmanlı Fıkıh Dünyasında oldukça ehemmiyeti hâiz bir mevkiiye sahip olması hasebiyle[77] Mehmed Efendi Mevkûfâtî tarafından Osmanlı Türkçesi'ne tercüme-şerh edilmesiyle husule gelmiştir[78]. Eser, Mehmed Efendi'nin memuriyetinden aldığı unvana nispetle "Mevkûfât"[79] olarak da bilinir.

Mevkûfâtî'nin tercüme-şerhini yaptığı bu eser (Mültekâ), özellikle Ahmed b. Muhammed el-Kudûrî'nin el-Muhtasar'ına dayanırken diğer faydalandığı eserler; el-Muhtâr, Kenzu'd-dekâik, Vikâye, Mecmeu'l-behrayn ve el-Hidâye isimli eserlerdir.[80]

Mevkûfâtî, Mültekâ'yı tercüme ederken birçok yerde yalnızca tercüme etmekle yetinmeyip Mültekâ'nınmetin bir eser olması hasebiyle mûcez, muğlak ve mücmel olan ibarelerini[81] açıklamak adına birçok kaynaktan sıkça yararlanmıştır. Bu sebepten Tercüme-i Mülteka'l-ebhur sadece tercüme bir eser değil, aynı zamanda

[75] Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* s. 417.
[76] Gös. yer.
[77] Şükrü Selim Has, *a.g.m.*, s. 550.
[78] Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", *T.C. Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, C. XVII, Sayı 1, 2008, s. 38; Mustafa Ergün, "Ders Programları ve Ders Kitapları Tarihi – 1 Medreselerde Okutulan Dersler ve Ders Kitapları", *A.K.Ü. Anadolu Dil-Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1, 1996.
[79] Mustafa Ergün, *a.g.m.*.
[80] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 3.
[81] Gös. yer.

şerh özelliği de taşımaktadır[82]. Ayrıca Mevkûfâtî Mehmed Efendi Mevkûfât'ın "Sebeb-i Te'lîf-i Kitâb" bölümünde çalışmasını şerh olarak nitelendirmektedir[83].

Mevkûfâtî'nin Mültakâ'yı hem Osmanlı Türkçesi'ne kazandırmak hem de küçük hacimde şerh etmek istemesinin[84] sebepleri arasında Mülteka'l-ebhur'un Osmanlı Medreselerinde okutulan kitaplar arasında olması[85], hemen hemen Fürû Fıkhın bütün konularını içermesi, meseleleri ihtilâflardan hali ve meselelerde râcih görüşleri tercih etmesi ve halk tarafından da oldukça rağbet gören bir eser olması gibi sebepler olduğu anlaşılmaktadır.

Mevkûfâtî, yapmış olduğu bu çalışmasının hem havas hem de avam için faydalı olacağını ayrıca Arapça bilmeyenlerinde faydalanacağını öngörmektedir.[86]

Mevkûfâtî Mevkûfât'ını Sultan İbrâhim Han'a ithaf edip, sunmuştur.[87] Bu da eserin m. 1640 ile m. 1648 yılları arasında yazıldığını ortaya koymaktadır.

1.4.1.1. Kitapla İlgili Çalışmalar

Mevkûfât üzerine iki adet çalışma yapılmıştır. Bir tanesi Ahmed Davudoğlu'nun eseridir. Mültekâ Tercümesi diye bilinir. Davutoğlu bu eseri Mevkûfât'ı Kur'an Alfabesinden Latin Alfabesine transkripsiyon edip sadeleştirmeler yaparak ortaya çıkarmıştır.

Diğer bir çalışma da Nedim Yılmaz'ın çalışmasıdır. Bu eser de yine Kur'an Alfabesinden Latin Alfabesine transkripsiyondur. Yılmaz, traskripsiyonun yanında eserine açıklamalar ilâve etmiştir.

---

[82] Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 1. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1990, s. 115; Mefail Hızlı, *a.g.m.*, s. 38; Mustafa Ergün, *a.g.m.*.
[83] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 3.
[84] Ahmed b. İbrâhim Resmî, *a.g.e.*, s. 49; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 1. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1990, s. 115.
[85] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, VIII. Seri – Sa. 17, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1965, s. 22; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 1. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1990, s. 115; Şükrü Selim Has, "Halebî, İbrâhim b. Muhammed", **DİA**, C. XV, İstanbul 1997, s. 232; Mefail Hızlı, *a.g.m.*, s. 38; Mustafa Ergün, *a.g.m.*.
[86] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 3.
[87] Gös. yer.

1.4.1.2. Kitabın Nüshaları

Eserin; Milli Kütüphane-Ankara'da beş, Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde üç, Zürih-İsviçre'de üç, Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde iki, İstanbul Millet Kütüphanesi'nde iki, İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde bir, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi'de bir, Atıf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi'nde bir, Kahire-Mısır'da bir, Bosna-Hersek'te bir, Almanya'da bir adet yazma nüshası bulunmakla birlikte toplamda yirmi bir yazma nüshasına ulaşılabilmektedir.

1.4.2. Tercüme ve Şerh-i Şerhu Vikâyetü'r-rivâye (Tercüme ve Şerh-i Sadrüşşerîa)

Müellifin diğer bir tercüme-şerh eseri "Tercüme ve Şerh-i Şerhu Vikâyetü'r-rivâye" yahut diğer ismiyle "Tercüme ve Şerh-i Sadrüşşerîa"dır. Tercüme ve şerh ettiği eser bir Arapça Fürû Fıkıh eseridir. Tercüme ve şerh edilen dil ise yine Osmanlı Türkçesi'dir.

Burhânüşşerîa'nın torunu Sadrüşşerîa'nın temel eğitiminde ezberleyeceği metinler arasında beğendiği bir fıkıh metni bulamaması ve bunun üzerine el-Hidâye şerh-u Bidâyeti'l-Mübtedî'nin meselelerini esas alarak kaleme aldığı fıkıh metni "Vikâyetü'r-rivâye fî mesâ'ili'l-Hidâye" adlı eserdir. Bu eser aynı zamanda Hanefî Mezhebi içerisinde Mutûn-u Selâse ve Mutûn-u Erbea arasında sayılır. Eseri ezber için daha elverişli hale getirme maksadıyla ihtisar eden torun Sadrüşşerîa esere"en-Nukâye Muhtasarü'l-Vikâye"ismini vermiştir[88]. Mevkûfâtî, daha sonra oğlu Mahmûd'un isteği üzerine şerh etmesiyle meydana gelen ve Sadrüşşerîa ismiyle özdeşleşen "Şerhu'l-Vikâye"yi[89] tercüme-şerh etmiştir.

[88] Murteza Bedir, "Vikâyetü'r-Rivâye", **DİA**, C. XXXXIII, İstanbul 2013, s. 106.
[89] Şükrü Özen, "Sadrüşşerîa", **DİA**, C. XXXV, İstanbul 2008, s. 429.

1.4.3. Terceme-i Telhîsü'l-Câmii'l-kebîr

Câmii'l-kebîr, Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî'nin Zâhiru'r-Rivâye olarak bilinen Hanefî Mezhebi'nin temel metinlerini oluşturan altı eserden birisidir. Eserde konular ayrıntılı bir şekilde anlatılmamakta konularla ilgili bazı meselelere değinilmektedir. İbâdât'a nispetle Muâmelât daha geniş işlenmiştir. Üzerine çok sayıda şerh yazılmıştır. Ahmed b. Ebü'l-Müeyyed en-Nesefî tarafından nazma çekilen eseri Muhammed b. Abbâd Hılâtî ihtisar etmiştir. Mevkûfâtî Mehmed Efendi'nin "Terceme-i Telhîsu'l-Câmii'l-kebîr" isimli eseri Hılâtî'nin eserinin bir kısmını Osmanlı Türkçesi'ne tercüme-şerh etmesiyle oluşmuştur.[90]

Mülteka'l-ebhur'un tercüme-şerhinin rağbet görmesi Mehmed Efendi'yi bu eseri de tercüme-şerh etmeye sevk etmiştir. Sultan IV. Mehmed'e ithaf ettiği eserini tamamlamaya ömrü vefa etmemiştir.[91]

Eser üzerine yapılmış bir çalışma tespit olunmamıştır.[92]

1.4.4. Târîh-i Mevkûfâtî

İki bölümden oluşan eser İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar bölümünde 1751 numara ile kayıtlı bulunmaktadır.[93]

Tarih-i Mevkûfâtî, Kırım Hanlığı Tarihi'nin tümünü değil belli bir kısmını ele almaktadır.[94]

Mevkûfâtî Mehmed Efendi eserine Kırım Hanı III. Mehmed Giray'ın yerine Canbek Giray'ın tahta çıkartılması üzerine Mehmed Giray ve kardeşi Şahin Giray'ın

[90] Yunus Vehbi Yavuz, "el-Câmiu'l-Kebîr", **DİA**, C. VII, İstanbul 1993, s. 109.
[91] Halim Bilgin, *Mevkûfâtî Muhammed Efendi'nin Tercüme-i Sadrü'ş-Şerî'a Adlı Eseri (İnceleme – Metin – Dizin – Tıpkıbasım II: 99b – 130b/05)*, (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013, s. 7.
[92] Gös. yer.
[93] Alper Başer, "Kırım Hanlığı Tarihini Konu Alan Müstakil Eserler ve Yeni Bir Kaynak, Tarih-i Mevkûfati", *Turkish Studies – İnternational Periodical For The Languages*, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter 2011, TURKEY, s. 732.
[94] Alper Başer, *a.g.m.*, s. 730.

isyan edip Osman Devleti güçlerini yenilgiye uğrattıktan sonra gelişen vak'aları değerlendirmekle başlamaktadır.[95]

Tarih-i Mevkûfâtî, Kırım Hanlığı tarihindeki en önemli vak'alardan biri olan Mehmed Giray ve Şahin Giray kardeşlerin isyanı ve bu isyanda Ukrayna Kazakları ve Kantemir Mirza'nın isyanda oynadıkları rolüele alan tarih kitapları arasında en önemlilerindendir.[96]

Târîh-i Mevkûfâtî 1966 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde Muzaffer Ayozan tarafından lisans bitirme tezi olarak çalışılmıştır.[97]

[95] Alper Başer, *a.g.m.*, s. 733.
[96] Alper Başer, *a.g.m.*, s. 736.
[97] Alper Başer, *a.g.m.*, s. 732.

BÖLÜM 2: MEVKÛFÂT'IN KAYNAKLARININ TAHLİLİNDE ÖZEL TESPİTLER

Bu bölümde Mevkûfât'ta kullanılan kaynakları hicrî takvim esaslı olmak kaydıyla müelliflerinin vefat tarihlerine göre kronolojik sıra takip edilerek belirtildi. Kaynakların bir kısmında ilgili kaynağa da müracaat ederekderinlemesine, spesifik fıkhî tahlillerde bulunduk. Bir kısmını da genel, yüzeysel fıkhî tahlillere tâbi tuttuk. Eser ya da müellifi ile ilgili kapalılık ya da karışıklık bulunan çok az bir kısmıyla ilgili de gereken araştırmayı yapıp açıklığa ulaştırdık.

2.1. Hicrî 2. yy. Kaynakları

2.1.1. Kitâbu'l-Emâlî

Eser, Ebû Yûsuf Ya'kūb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfî'ye (v. h. 182 / m. 798)[98] nispet edilmektedir.[99]

Müellif eseri bir kez Kitâbu's-Salât'ın cenaze namazı ile ilgili bölümünde kaynak göstermiştir.[100] Mültekâ'da cenaze namazı kılınmadan defnedilen kişi için eğer beden henüz dağılmadığı zannediliyorsa namazı kabri üzerine kılınır. Burada müellif "Kitâbu'l-Emâlî"den farklı bir rivayet getirmiştir. Definden sonra cenaze namazı kılma müddeti üç gündür. Üç günden sonra cenaze namazı kılınmaz.[101]

2.1.2. el-Câmi'u's-sağîr

Mehmed Mevkûfâtî, Mülteka'l-ebhur'da Kitâbu'z-Zekât'ın sonundaki Sadaka-i Fıtrı tercüme ve şerh ederken Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad eş-Şeybânî'nin (v. h. 189 / m. 804)[102] el-Câmiu's-Sağîr'ini kaynak göstermiştir. Bu kaynak Hanefî fürû fıkhının en temel kaynaklarından biridir.

---

[98]Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *el-A'lâm Kâmûsu Terâcim li Eşheri'r-Ricâli ve'n-Nisâi mine'l-Arabi ve'l-muste'ribîne beyne'l-Musteşrikîn*, C. VIII, 15. Baskı, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrût 2002, s. 193.
[99] Salim Öğüt, "Ebû Yûsuf", **DİA**, C. X, İstabnul 1994, s. 264.
[100]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 132.
[101] Gös. yer.
[102]Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.,* C. VI, s. 80.

Mevkûfâtî'nin el-Câmiu's-Sağîr'i kaynak göstermeye ihtiyaç duyduğu konu üzüm kurusunun sadaka-i fıtırda ölçü bakımından buğday gibi mi yoksa arpa gibi mi kabul edileceği ihtilâfıdır. Mültekâ [103]"و الزبيب كالبر" "Üzüm kurusu buğday gibidir." hükmünü verdikten sonra İmâmeyn'e göre ise arpa gibi olduğunu hatta Hasen b. Ziyâd'ın da İmâm-ı Âzam'dan aynısını rivayet ettiğini belirtmiştir.[104] Bu konuda el-Câmiu's-Sağîr'e baktığımızda[105] meselenin orada da aynı şekilde anlatıldığını görmekteyiz.

Mevkûfâtî,el-Câmiu's-Sağîr'deki İmâm-ı Âzam'dan gelen rivayeti[106] tercüme ve şerh ederken buğday ve üzüm kurusunun tüm cüzleri ile yenilebilir olduklarını belirterek[107] sadaka-i fıtırda aynı ölçü ile ölçülendirilmelerinin illetini ortaya koymuştur.

Akabinde Mevkûfâtî, Mültekâ'yı takip ederek[108] İmâmeyn'in kavilleri ile Hasen b. Ziyâd'ın Ebû Hanîfe'den yaptığı rivayetteki hükmü "üzüm kurusunun ve hurmanın meyve olmakta ve tatlı olmakta aynı olduklarını"[109] söyleyerek bu kavillerdeki ve rivayetteki hükmün de illetini açıklamıştır.[110]

Müellif, bu kısımdaki tercüme – şerhinde rivayet ve kaviller arasındaki farklılıkların illeti ortaya koymuştur. Fakat tercüme - şerh ettiği eserde olduğu gibi okuyucusu için bu rivayet ve kavillerden herhangi birini tafdil ya da tercih etmemiştir.[111]

---

[103] İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *Mülteka'l-ebhur*, 2. Baskı, Dâru'l-Beyrût, Dımeşk 2005, s. 180.
[104] İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *a.g.e.*, s. 160; Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 160.
[105] Ebî Abdillâh Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî, *el-Câmiu's-Sağîr*, İdâratu'l-Kur'ân ve'l-Ulûmu'l-İslâmiyye, Pakistan-Keratşi h. 1411, s. 136.
[106] Gös. yer.; Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 160.
[107] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 160.
[108] Gös. yer.
[109] Gös. yer.
[110] Gös. yer.
[111] Gös. yer.

2.2. Hicrî 3. yy. Kaynağı

2.2.1. el-Üm

Tahlilimiz Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî'nin (v. h. 204 / 820)[112] el-Üm isimli eseri üzerinden olacaktır.

Mevkûfâtî, Mülteka'l-ebhur metnindeki "و مسح الأذنين بماء الرأس.", "Kulakların meshi başın mesh edildiği suyladır." ifadesini "Bizim katımızda sünettir." diyerek tercüme-şerh etmiştir.[113]

Şerhini bu hükme muhalif olan İmam Şâfiî'yi kaynak göstererek devam ettirmiştir. İmam Şâfiî, kulakların meshi için yeni su kullanmak gerekir demektedir.[114]

el-Üm'de İmam Şâfiî'nin bu hükmü hangi rivayete dayandırdığı bulunmamaktadır.[115] Fakat Mevkûfâtî, Şâfiî'nin hükmünü dayandırdığı hadîs Ebû Ümâme el-Bâhilî'nin "Rasûlullah'ın (s.a.s.) kulaklarını mesh için yeni su alırdı." rivayeti olduğunubelirtmektedir.[116]

Hanefî Mezhebi'nin delili ise "الأذنان من الرأس.", "Kulaklar baştandır." haber-i vâhidi olduğunu belirtmiştir.[117]

Mevkûfâtî, Şâfiîler tarafından sorulabilecek bir suâl-i mukaddere de cevap vermektedir. Madem kulakları başın bir parçası kabul ediyorsunuz öyleyse başı mesh etmenize ne gerek var? sualine cevap olarak "Başın meshi delil-i kat'î ile sabittir, bunun yerine haber-i vâhid ile sabit olan bir hüküm kâim olamaz." şeklinde cevap vermiştir.[118]

---

[112]Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.,* C. VI, s. 26.
[113] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 16.
[114] Gös. yer.
[115] Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *el-Üm*, C. III, 1. Baskı, Dâru'l-Vefâ, h. 1422 / m. 2001, s. 59.
[116] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 16.
[117] Gös. yer.
[118] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 16-17.

Mevkûfâtî buradaki metni şerh ederken meseleyi Şâfiî Mezhebi'yle mukayese ederek ortaya koymuştur. Mufassal kitaplarda olduğu gibi önce bir tarafın delillerini sonra diğer tarafın delillerini serdetmiştir.

2.3. Hicrî 4. yy. Kaynakları

2.3.1. Şerh-u Kitâbi'l-Emâlî

Eser,Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısrî et-Tahâvî'nin (v. h. 321 / m. 933)[119] İmam Ebû Yûsuf'un "Kitâbu'l-Emâlî"sini yazdığı şerhtir.

Müellif, bu eseri bir kez "Kitâbu'z-zekât"ın sarf bölümünde Benî Hâşim'e zekât verilememesi konusunda kaynak göstermiştir. Mültekâ, Benî Hâşim'e zekât verilebileceğini "قيل" lafzıyla getirmiştir. Müellif de buna mesned olarak Tahâvî'nin bahsi geçen eserini göstermiştir.[120]

Tahâvî, Ebû Hanîfe'den rivayet ederek "Benî Hâşim'e zekâtın verilememesi Nebî (a.s.) zamanındaydı. Çünkü Peygamberimizin vefatıyla Benî Hâşim'e verilen ganimetin "خمس الخمس" (beşte birin beşte biri) payı düşmüştür. O sebeple artık zekât alabilirler." şeklinde aktarmıştır.[121]

2.3.2. Şerh-u Kitâbi'l-Âsâr

Eser, Ebû Ca'fer et-Tahâvî'ye aittir. Müellif, eseri bir kez "Kitâbu't-tahâra"da abdestten önce tesmiyenin (besmele) sünnet mi yoksa müstehap mı olduğu ile ilgili kısımda kaynak göstermiştir.[122]

Mültekâ, tesmiyeyi abdestin sünnetlerinden sayarken ayrıca "قيل" lafzıyla da müstehap olduğunu kabul edenlerin mevcudiyetini belirtmiştir.[123]

---

[119]Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. I, s. 206.
[120]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 157.
[121] Gös. yer.
[122]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 13-14.
[123]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 13.

Mevkûfât, tesmiyeye müstehap hükmünü verenlere mesned olarak Şerh-u Kitâbi'l-Âsâr'dan bir rivayeti göstermiştir. Ayrıca bu rivayetle ilgili Tahâvî'nin değerlendirmesini konunun devamında zikretmiştir.[124]

Bahsi geçen rivayetin mânası şöyledir. Nebî (a.s.) abdest alırken kendisine verilen selâmı almamıştır. Ve "Beni selâmı almaktan alıkoyan abdestsiz olmamdır." demiştir. Tahâvî de "Bu hadiste Rasûlullah'ın (s.a.s.) besmele çekmeden abdest aldığına delâlet vardır." değerlendirmesini yapmıştır.[125]

2.3.3. el-Kâfî

Eser,Ebü'l-Fazl Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Mervezî el-Belhî el-Hâkim eş-Şehîd'e (v. h. 334 / m. 945)[126] aittir. Müellif, bu eseri altı kez kaynak göstermiştir. İki kez Kitâbu-t'tahâra'da, üç kez Kitâbu's-salât'ta bir kez de Kitâbu'l-hacc'da izahlarına mesned etmiştir.

Mevkûfât'ta kullanılan ilk kaynak el-Kâfî'dir. Mültekâ'nın ilk cümlesini tercüme-şerh ederken kullanılmıştır. Altı yerden bir tanesiyle ilgili açıklama yapmak için ilk gösterilen kaynak olması hasebiyle burası tercih edildi.[127]

Mültekâ, Mâide Sûresi'nin altıncı âyetiyle başlamaktadır. Müellif, âyet-i kerîmede geçen "إذا قمتم إلى الصلاة" ifadesindeki kıyamın mecâz-ı Mürsel olduğunu söylemiştir. Buradaki muradın irâde-i kıyâm olduğunu belirtmiştir. Sonunda da " كذا فى الكافى" "Kâfî'de bu şekildedir." diyerek bu eseri izahlarına mesned etmiştir.[128]

[124]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 14.
[125] Gös. yer.
[126]Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. VII, s. 19.
[127]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 11.
[128] Gös. yer.

2.4. Hicrî 5. yy. Kaynakları

2.4.1. el-Kitâb / el-Muhtasar

Buradaki tahlil, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî'nin (v. h. 428 / m. 1037)[129] kaleme aldığı "el-Kitâb" diğer ismiyle "el-Muhtasar" adlı eseri ile Hanefî Fürû Fıkıh müktesebatı içerisinde kendisinden sonra gelen hemen hemen bütün Hanefî Fıkıhçıların istifade ettiği kaynak üzerinden olacaktır. Bu kaynak eser aynı zamanda yazıldığı günden itibaren fıkıh ilmini talep edenlerin de başvuru kaynağı olmuştur.

Mehmed Efendi Mevkûfâtî'nin Kudûrî'yi kaynak gösterdiği yer abdestin sünnetleri bölümündeki "قيل" bölümündedir[130].

Mülteka'l-ebhur; niyet, tertîb-i mensûs (abdestin Kur'an-ı Kerim'deki sıralaması) ve "istîâb-ı mesh-i ra's"ın (başın tamamını mesh etmek) sünnet olduğunu ifade eder. "قيل" Lafzıyla da bazıları tarafından müstehap kabul edildiklerini belirtir.[131] Müellif, "قيل" lafzı için[132] "بو قول قدورينک اختياريدر" (Bu söz Kudûrî'nin tercihidir.) dedikten sonra konunun diğer detaylarını açıklamaya girmiş ve eserinin şerh özelliğini tam olarak yansıttığı bölümlerden birini yazmıştır.[133]

Mehmed Efendi, yukarıda belirttiğimiz üç unsurun abdestin sünnetlerinden olduğu konusunda Hanefî Mezhebi ile Şâfiî Mezhebi'nin aynı hükümde ittifak ettiklerini de belirtmiştir.[134]

---

[129]Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. I, s. 212.
[130] İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *a.g.e.*, s. 20; Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 16.
[131] Gös. yer.
[132] Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî, *Muhtasaru'l-Kudûrî Fi'l-Fıkhi'l-Hanefî*, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut 1997, s. 11.
[133] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 16.
[134] Gös. yer.

2.4.2. el-Esrâr fi'l-fürû'

Ebû Zeyd Abdullah (Ubeydullah) b. Ömer b. İsâ ed-Debûsî'nin (v. h. 430 / m. 1039)[135] el-Esrâr fi'l-furû' adında bir eseri mevcuttur. Mevkûfâtî'nin "Esrâr" ismiyle zikrettiği kaynak kuvvetle muhtemel bu eserdir.

Müellif bu eseri bir kez Kitâbu'l-Hacc'da Müzdelife Vakfesi'nin vâcip mi yoksa sünnet mi olduğuyla ilgili bahiste kaynak göstermiştir.[136]

Mültekâ'da Müzdelife Vakfesi'nin sünnet olduğu hükmü yer almaktadır. Mevkûfât ise meseleyi şerh eserden meselenin Şâfiî Mezhebi'deki durumunu göstermektedir. Şâfiî Mezhebi'ne ait eserler arasında vâcip (rükün) olduğunu beyan eden eserlerin de sünnet olduğunu beyan eden eserlerin de mevcut olduğunu belirtmiştir.[137]

Müellif, Şâfiî Mezhebi'yle ilgili ihtilafı anlatırken kendisine mesned olarak kullandığı kaynalardan biri de el-Esrâr'dır. el-Esrâr'da İmam Şâfiî yerine Alkame'nin zikredildiğini belirtmiştir.[138]

2.4.3. Şerh-u Muhtasari't-Tahâvî

Eser, Ahmed b. Mensûr el-İsbîcâbî'ye (v. h. 480 / m. 1087)[139] aittir. Müellif, bu kaynağı eser sahibinin nisbesi olan "İsbîcâbî" demek suretiyle göstermektedir. Kaynağı bir kez "Kitâbu'z-zekât"ta sığır ve camışların zekâtı konusunda kullanmıştır.[140]

Kırk ile altmış arasındaki sâime inek ya da camışların zekâtı konusunda İmâm-ı Âzam ile İmâmeyn arasında ihtilâf mevcuttur. İmâm-ı Âzam kırk ile altmış arasındaki sâime sığır ya da camışların da zekâtının hesaplanması gerektiğini söylemiştir. İmâmeyn ise Rasûlullâh'ın (s.a.s.) "لا تأخذ من أوقاص البقر شيئا" hadisinin

[135]Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.,* C. IV, s. 109.
[136]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 176.
[137]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 176-177.
[138]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 176.
[139] Ahmet Özel, *Hanefi Fıkıh Alimleri ve Diğer Mezheplerin Meşhurları*, 6. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2018, s. 56.
[140]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 145.

gerektirdiği şekilde hüküm vererek kırk ile altmış arasındaki sâime sığır ve camıştan zekâtın affedildiği hükmünü vermişlerdir.[141]

Mültekâ'da İmâm-ı Âzam'ın hükmünün de yer alması hasebiyle olacak ki müellif burada İsbicâbî'yi kaynak göstererek fetvanın imâmeyn kavli üzere olduğunu belirtmiştir.[142]

2.4.4. Kitâbu'l-Mebsût li'l-Fetâvî

Eser, Ebü'l-Hasen Ebü'l-Usr Fahrü'l-İslâm Alî b. Muhammed b. el-Hüseyn b. Abdilkerîm el-Pezdevî'ye (v. h. 482/ m. 1089)[143] aittir.

el-Mebsût'un kaynak gösterildiği yerlerden birisi de *Salâtu'l-havf (Korku Namazı)* bölümünün girişidir. Metinde (Mültekâ), "Düşman ya da yırtıcı hayvan nedeniyle korku atarsa *korku namazı* kılınabilir." denilmektedir.[144]

Bu noktada müellif korku ile korku namazı arasındaki alâkayı fıkhen şerh etmek için el-Mebsût'u kaynak vermiştir. el-Mebsût'ta "Bazılarına göre havf (korku) ile kastedilenin düşmanın hazır olmasıdır, korkunun kendisi (حقیقت خوف) değildir." denilmektedir.[145]

2.4.5. el-Mebsût

Mevkûfâtî burada kaynak olarak Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî'nin (v. h. 483 / m. 1090)[146] el-Mebsût isimli eserine müracaat etmiştir. el-Mebsût Hanefî mezhebinde mutavvel eserlerden biridir.

Mevkûfâtî'nin el-Mebsût'a müracaat ettiği mesele "Ramazan Ayı'nın bir kısmından sonra cünundan kurtulan kişiler arasında mecnun iken bulûğa ermiş

[141] Gös. yer.
[142] Gös. yer.
[143] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. IV, s. 328.
[144] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 127.
[145] Gös. yer.
[146] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. V, s. 315.

olanla,bâliğ iken mecnunluk geçiren kişi arasında geçen Ramazan günlerini kaza etme bakımından farklılık var mıdır?" meseledir.

Mülteka'l-ebhur, bu iki farklı durumda olan kişiler için Zâhiri'r-Rivâye'ye istinaden aralarında bir farkın bulunmayıp ikisi için de geçen günleri kaza etmelerinin kendilerine vâcip olduğunu zikretmektedir.[147]

Mevkûfâtî Mehmed Efendi, Mülteka'l-ebhur'un ibaresini tercüme edip ardından "Mebsût'ta bu minval üzere zikrolunmuştur" demektedir. Çünkü bu mesele el-Mebsût'ta detaylarıyla, âlimlerin farklı fetvalarıylaaçıklandığı ve Hanefî mezhebinin muhtar fetvası ile noktalandığı için Mevkûfâtî detayları ve farklı fetvaları zikretmek yerine "Mebsût'ta bu minval üzere zikrolunmuştur" demekle küçük hacimli şerhine sadık kalmıştır.[148]

Mevkûfâtî bahsi geçen eseri kaynak gösterirken bazen eserin ismiyle yani *el-Mebsût*[149] olarak bazen müellifin nisbesiyle yani *es-Serahsî* olarak bazen de müellifin lakaplarından biriyle yani *Şemsuleimme* veya *Şeyhulislâm* olarak zikretmektedir.

2.5. Hicrî 6. yy. Kaynakları

2.5.1. Hizânetu'l-ekmel

Eser, Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Ali b. Muhammed el-Cürcânî'ye (v. h. 522 / m. 1128'den sonra)[150] aittir. Müellif, kaynağı "Şeyh Ebû Abdullâh el-Cürcânî" olarak zikretmektedir. Devamında "meşâyih-i Irak'tan ğayrıları" demesiyle de el-Cürcânî'nin Iraklı olduğunu ve bu meseleyi Iraklı âlimlerle kaynaklandırdığını anlamaktayız.[151] Müellif, âdeti olduğu üzere zaman zaman kaynakları müelliflerinin isimleriyle zikretmekteyse de araştırmalar neticesinde bu kaynağın Hizânetu'l-ekmel isimli eser olduğunu tespit edilmiştir.

[147]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 168.
[148] Gös. yer.
[149] Gös. yer.
[150]Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 242.
[151]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 130.

Mevkûfâtî bu eseri,bir kez Kitâbu's-Salât'ın Cenaze Namazı bölümünde kaynak göstermiştir. Mesele ise "Ölüye gusül abdesti aldırılmasının sebebi hades mi yoksa necâset midir?" sualinin cevabıdır. Müellif buradaki ihtilâfı belirtmektedir. Bir kısım âlimlerin hades sebebiyle guslün vâcip olduğu görüşünü savunduklarını diğer bir kısım âlimlerin de necasetten dolayı vâcip olduğunu savunduklarını ifade etmiştir. Ebû Abdullah Yûsuf el-Cürcânî'nin de necâset sebebiyle guslün vâcip olduğunu savunduğunu belirterek Hizânetu'l-ekmel'i kaynak göstermiştir.[152]

2.5.2. Ecvibe

Eser, Ebû İshâk Rüknüddîn (Rüknülislâm) İbrâhîm b. İsmâîl b. İshâk ez-Zâhid es-Saffâr el-Ensârî el-Buhârî'ye (v. h. 534 / m. 1139)[153] aittir.

Mevkûfâtî, Rüknüddîn İbrâhim el-Buhârî'yi "شيخ امام زاهد صفار", "Şeyh İmam Zâhid Saffâr" şeklinde zikretmektedir.[154] Eserinin ismini zikretmemiştir. Araştırma neticesinde tespit edildi ki bu eser "Ecvibe" isimli eseridir.

Müellif, ez-Zâhid es-Saffâr'ı sadece bir kez Kitâbu's-savm'da Ramazan günü kadınların âdetten temizlenmeleri durumunda günün kalan kısmında ne yapmaları gerektiği ile ilgili konuda kaynak göstermiştir.[155]

Bu konuda Mültekâ, kadınların âdetlerinden temizlendikleri günü kazâ etmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Müellif ise bu günle ilgili farklı kaynaklarda bilgiler aktarıp konuyu detaylandırmıştır. Tam bu noktada "Ecvibe"yi kaynak göstererek kadınların temizlendikleri Ramazan gününün kalan kısmını tutmaları gerektiğini "على طريق الإيجاب" ifadesiyle belirtmiştir.[156]

[152]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 130.
[153]Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. I, s. 32.
[154]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 169.
[155] Gös. yer.
[156] Gös. yer.

2.5.3. el-Câmiu's-Sağîr

Eser, Ebû Hafs (Ebû Muhammed) Hüsâmüddîn es-Sadrü'ş-şehîd Ömer b. Abdilazîz b. Ömer b. Mâze el-Buhârî'ye (v. h. 536 / m. 1141)[157] aittir.

Müellif bu eseri, sadece bir kez Kitâbu't-tahâra'da izahına mesned etmiştir. Eseri "جامع الصغير حسامية" ifadesiyle belirtmiştir.[158]

Mültekâ'da artığı mekruh olan hayvanları sayıldıktan sonra müellif konuyu detaylandırmak için şerh etmiştir. el-Câmiu's-sağîr'i kaynak vererekfare yemiş olan kedinin içtiği su necis olur. Fakat yemesi üzerinden bir iki saat geçmesi halinde suyu necis etmez, demektedir.[159]

2.5.4.el-Vâkı'ât (Vâkı'âtu'l-Hüsâmî)

Eser, Hüsâmüddîn es-Sadrü'ş-şehîd el-Buhârî'ye aittir. Müellif bu eseri "واقعات حساميه" (Vâkıât-ı Hüsâmiyye) olarak zikretmektedir. Kaynağı bir kez Kitâbu's-salât'ta "namazı bozan durumlar" durumlar başlığı altında zikretmektedir.[160]

Konu ise namazda uyuma esnasında konuşmanın namazı bozup bozmayacağı ile ilgilidir. Mültekâ bu durumda namazın fasit olacağını ifade etmektedir. Bu noktada müellif el-Vâkı'ât'ı ve başka kaynaklar da göstererek. "Uykuda olan bir kimse için yirmi beş yerde uyanıklık hükmü câridir" deyip bu yerleri tek tek aktarmıştır. Burada Mevkûfât'ın Mültekâ'nın geniş bir şerhi olduğu görülmektedir.[161]

[157] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. V, s. 51.
[158]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 32.
[159] Gös. yer.
[160]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 85.
[161] Gös. yer.

2.5.5. Tuhfetu'l-Fukahâ

Tahlilimize sebep teşkil eden eser Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed es-Semerkandî'nin (v. h. 540 / m. 1145)[162] Tuhfetu'l-Fukahâ isimli eseridir. es-Semerkandî eserini genel itibariyle -daha önce tahlilini yapılan- el-Kudûrî'nin el-Muhtasar'ına dayandırmaktadır[163]. Bununla birlikte es-Semerkandî eserine özgün bir boyut da kazandırmıştır.

Mevzuumuz Mültekâ metninde kısa ve öz olarak şu şekilde geçmektedir " و المسبوق يسجد مع إمامه ثم يقضي" [Mesbûk (namaza sonradan katılan kişi) sehiv secdesini imamıyla birlikte yapar sonra geri kalan namazını münferit olarak tamamlar.].[164]

Mehmed Efendi Mevkûfâtî ise mesbûkun imamla birlikte sehiv secdesi yapmayıp namazının geri kalanını tamamlamak istemesi ihtimalini göz önünde bulundurarak mevzuuyu genişletmek istemiştir. Burada Mevkûfâtî, birisi Tuhfetu'l-Fukahâ olmak üzere iki kaynak göstererek imamla birlikte sehiv secdesi yapmayan mesbûkun namazının sonunda "انک اوزرینه استحسانا سجدۂ سهو واجب اولور" (onun üzerine istihsânen secde-i sehiv vâcip olur.) demektedir[165].

Mevzuunun tahlili için Tuhfetu'l-Fukahâ'ya baktığımızda orada Mevkûfâtî'nin aktardığı istihsânen vâcip olur ibaresine[166] ilaveten "القياس أن لا يسجد" ibaresinin de es-Semerkandî tarafından özellikle belirtildiğini görülmektedir.[167]

Mevkûfâtî bu mevzuuda mezhep içerisinde iki farklı delille verilen iki farklı hükmü ortaya koyarak mukayese imkânı sağlamıştır.

---

[162] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. V, s. 317.
[163] Hacı Mehmet Günay, "Semerkandî, Alâeddin", **DİA**, C. XXXVI, İstanbul 2009, s. 471.
[164] İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *a.g.e.*, s. 122.
[165] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 108.
[166] Gös. yer.
[167] Alâüddîn es-Semerkandî, *Tuhfetu'l-Fukahâ*, C. I, 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1984, s. 216.

2.5.6. Hulâsa (Hulâsatu'l-fetâvâ)

Eser, İftihârüddîn Tâhir b. Ahmed b. Abdirreşîd el-Buhârî'ye (v. h. 542 / m. 1147)[168] aittir. Müellif eseri, altı kez Kitâbu't-tahâra'da, yedi kez Kitâbu's-salât'ta bir kez de Kitâbu'z-zekât'ta kaynak göstemiştir.

Burada Kitâbu'z-zekât'taki yerin açıklanması tercih edildi. Metinde, fıtır sadakasının önceden verilmesinin câiz olduğu belirtilmiş. Müellif de bu noktada Hulâsa'yı kaynak göstererek Sadaka-i Fıtr'ın on yıl ve daha fazlası için erkenden verilmesinin câiz olduğunu belirtmiştir. Böylece bir kaynakla meseleyi daha somut hale getirerek şerhetmiştir.[169]

2.5.7. el-Fetâvâ

Eser, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Ebi'l-Kâsım b. Bâbcuk (Bâycuk) el-Hârezmî el-Bakkâlî'ye (v. h. 562 / m. 1167)[170] aittir. Müellif kaynağı eserin ismiyle değil müellif ismiyle göstermektedir.[171]

Mevkûfâtî bu kaynağı bir kez Kitâbus'-salât'ta dişler arasında kalan yiyeceğin namazı bozup bozmayacağı konusunda kaynak göstermiştir. Mültekâ, dişler arasında kalan nohut büyüklüğündeki bir yiyeceğin namazı bozacağını ifade etmiştir. Bakkâlî ise el-Fetâvâ'sında, orucu bozacak miktardaki yiyeceğin namazı da bozacağını ifade etmiştir.[172]

2.5.8. Bedâi'u's-Sanâi' fî Tertîbi'ş-Şerâi

Bu kısımda üzerinden tahlil yapacağımız eser Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî'nin (v. h. 587 / m. 1191)[173] "Bedâi'u's-Sanâi' fî Tertîbi'ş-

[168] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. III, s. 220.
[169] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 160.
[170] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. VI, s. 335.
[171] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 89.
[172] Gös. yer.
[173] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. II, s. 70.

Şerâi'" isimli eseridir. Bu eser Hanefî fürû fıkhı içerisinde mufassal yahut hemen hemen aynı mânayı ifade eden başka bir deyişle mutavvel sayılan eserlerden biridir.

Tahlil yapacağımız konu, Kitâbu's-Salât içerisinde yer almakta, kimin imâmetinin kerih olduğu mevzuusudur.[174] Mültekâ [175] و تكره إمامة العبد و الأعرابي و الأعمى والفاسق و المبتدع و ولد الزنا, "Kölenin, bedevinina'mânın, fâsığın, bid'atçının ve veled-i zinâ imamlığı kerih olur." demek suretiyle imâmeti kerih görülenleri bu şekilde sıralamıştır.

Mevkûfâtî Mehmed Efendi a'mâya ait Mültekâ'nın detaya inmediği bir istisnai durumu açıklamak için Bedâi'u's-Sanâi''i kaynak olarak kullanmayı tercih etmiştir.

Kâsânî, Bedâi'u's-Sanâi''inde hangi durumda a'mânın imâmetinin câiz olacağını zikretmeden önce neden câiz olmayacağına dair deliller zikretmiştir. Bu deliller; a'mâyı kıbleye başkasının yöneltmesi, namaz esnasında kıble yönünden şaşması, İbn-i Abbâs'tan bir rivayet ve necasetten korunamaması şeklindedir.[176] Akabinde de "Eğer a'mâ kendi mescidinde ise ve fazilet yönünden kendisine denk kimse yoksa o hâlde imâmeti câizdir." demiştir.[177]

Mevkûfâtî de a'mânın imâmetinin câiz olma durumunda Kâsânî'yi kaynak göstermeden önce Mültekâ ibaresini takviye için neden a'mânın imâmetinin câiz olmayacağına dair deliller getirir. Bu deliler hemen hemen Kâsânî'nin delilleriyle aynı minvaldedir. Mevkûfâtî'nin delilleri de sırasıyla şu şekildedir: necasetten sakınamaz, kıbleye başkasının yardımı olmadan yönelemez ve abdest azalarını istiapta kudreti eksiktir.[178]

Kâsânî a'mânın imâmetinin câiz olacağı durumu arz ettikten sonra konunun bitiminde "bu sebepten Nebî (s.a.s.) İbn-i Ümm-i Mektûm'u yerine halife

[174] Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ud el-Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi' fî Tertîbi'ş-Şerâi'*, C. I, 2. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, s. 668; İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *a.g.e.,* s. 89; Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 80.
[175] İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *a.g.e.*, s. 89; Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 80.
[176] Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ud el-Kâsânî, *a.g.e.,* C. I, s. 668.
[177] Gös. yer.; Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 80.
[178] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 80.

bırakmıştır" demektedir.[179] Benzer ifade Mevkûfâtî'de de "Rasûl-i Ekrem (s.a.s.) Medine'de İbn-i Ümm-i Mektûm'u istihlâf eylemiştir." şeklinde geçmektedir.[180]

2.5.9. el-Fetâvâ'l-Hâniyye

Mevkûfâtî'nin Mülteka'l-ebhur'da geçen hükmü kuvvetlendirmek için kullandığı kaynaklardan birisi de Kâdîhân lakaplı Ebü'l-Mehâsin Fahrüddîn Hasen b. Mansûr b. Mahmûd el-Özkendî el-Fergānî'nin (v. h. 592 / m. 1196)[181] Fetâvâ Kâdîhân'ı ya da kaynaklarda geçen diğer ismiyle el-Fetâva'l-Hâniyye kısaca el-Hâniyye olarak da zikredilen eserdir. Bu eser Hanefî Mezhebi içerisindeki Fetva Kitapları arasında muteber ve meşhur olanlarından birisidir.[182]

Mevkûfâtî, tahlilini yapacağımız meselede " قاضيخان دخى بويله جه ذكر ايلمشدر"[183] diyerek el-Hâniyye'nin ismini değil müellifin Kâdîhân olarak bilinen meşhur lakabını zikretmiştir.

Üzerinden tahlil yaptığımız konu Ramazan Orucu'na başlamak için Ramazan Ayı Hilâli'nin görülmesi yahut Fıtır Bayramı yapmak için Şevval Ayı Hilâli'ni görülmesi meselesidir. Hilâl'i görmenin hermes tarafından gerekli olup olmadığının tartışıldığı konu fıkıhta "ihtilâf-ı metâli'" olarak geçmektedir. Aynı zamanda da ihtilâf-ı Metali' farklı coğrafyalarda yaşayan müslümanların bu konnuda ihtilâf etmesi durumudur.

İbrâhim Halebî, İhtilâf-ı Metâli' konusunu "و إذا ثبت في موضع لزم جميع الناس" ifadesiyle anlatmıştır. İbarenin mânası "Bir yerde (Hilâl) görüldüğünde oruç bütün herkesevâcip olur." şeklindedir.Mülteka'l-ebhur müellifi bu ifadeden sonra "قيل" lafzıyla ihtilâf-ı metâlı''a itibar olunacağına dair de bir ibare getirmiştir.[184] "قيل" lafzı da Usûl-i Fıkıh'ta zayıf görüşü ifade etmek için kullanılır.

[179] Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ud el-Kâsânî, *a.g.e.*, C. I, s. 668.
[180] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 80.
[181] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. II, s. 224.
[182] Ahmet Özel, "Kâdîhan", **DİA**, C. XXIV, İstanbul 2001, s. 122.
[183] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 163.
[184] İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *a.g.e.*, s. 183.

Mehmed Efendi Mevkûfâtî Mülteka'l-ebhur'un yukarıda zikrettiğimiz ifadesini tercüme ve küçük hacimde şerh ettikten sonra bu hükmü desteklemek için el-Fetâva'l-Hâniyye'yi kaynak göstermiştir. Mevkûfâtî bahsi geçen eseri kaynak gösterirken kaynak gösterirken müellifin ismiyle yahut eserinin ismiyle değil lakabı olan Kâdîhân'ı zikretmeyi tercih etmiştir. Mevkûfâtî,el-Fetâvâ'l-Hâniyye'yi İbâdât Bahisleri içerisinde daha farklı ifadelerle de kaynak göstermiştir. Bunları şöyle aktarabiliriz: "Hâniyye'de"[185], "Fetevây-ı Kâdîhân'da"[186], "Kâdîhân Fetevâsında"[187] ve "Kâdî İmam Sadru'l-İslâm"[188] olarak Mevkûfâtî toplamda beş farklı ifadeyle müellifin el-Fetâva'l-Hâniyye isimli eserini kaynak göstermiştir.

Midillili Mehmed Efendi'nin "Kâdîhân" ya da "Kâdî İmam Sadru'l-İslâm" şeklindeki kaynak göstermeleri "el-Fetâve'l-Hâniyye"ye atıftır. Çünkü Mevkûfâtî ibâdât bahisleri içerisinde müellife ait iki eser kullanmaktadır. Bu iki eserin daha meşhuru bahsi geçer eserdir. Diğer eseri de kaynak gösterirken zaten eser ismiyle göstermektedir.

Mevkûfâtî Mehmed Efendi, "Kâdî İmam Sadru'l-İslâm" dediğinde Fahrüddîn Hasen el-Ferğânî'yi kastettiği Ahmed Davudoğlu'nun Mevkûfât (Mültekâ Tercümesi) isimli eserinden tespit edilmiştir.[189]

Mevkûfâtî bahsi geçen ibaredeki hükmü destekleme konusunda Kâdîhân'la yetinmeyip Ebu'l-Leys es-Semerkandî'yi de zikretmiştir. es-Semerkandî'yi Kâdîhân'dan evvel zikretmesi iki ihtimalden birini ya da ikisini birdendüşündüğü anlamına gelmektedir. Birincisi, Ebu'l-Leys'in IV. yy. fakihlerinden, Kâdîhân'ın VI. yy. fakihlerinden olmasıdır. İkincisi ise Mehmed Efendi Mevkûfâtî, Ebu'l-Leys es-Semerkandî'yi Kâdîhân'dan daha muteber saymaktadır.

Mevkûfâtî Mehmed Efendi, Fahrüddîn Hasen'i kaynak olarak ibâdât bahisleri içerisinde bilhassa "Kitâbu's-Salât" bölümünde kullanmıştır.

---

[185] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 130.
[186] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 112.
[187] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 99.
[188] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 79.
[189] Ahmed Davudoğlu, *Mevkufât (Mültekâ Tercümesi)*, sdş. Ahmed Davudoğlu, C. I, Sağlam Yayınevi, İstanbul 2016, s. 169.

2.5.10. Şerhu'l-Câmii's-Sağîr

Mevkûfâtî Mehmed Efendi'nin kaynak gösterdiği eserlerden birisi de Kâdîhân'ın İmam Muhammed'in (Hasen eş-Şeybânî) el-Câmiu's-Sağîr'ine yazdığı şerhtir. Eserin ismi Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr'dir.

Bu eser, Mevkûfâtî tarafından ibâdât bahislerinde yalnızca bir kez kaynak gösterilmiştir. Kaynak gösterildiği konu "teyemmüm bahsi"ndedir. Kaynak gösterildiği konuda Mülteka'l-ebhur musannifi İbrâhim Halebî, "Avuç içlerinin her biri ile diğer kolun içi ve dışı dirseklerle birlikte mesh edilir." demektedir[190]. Mevkûfâtî bu ibareyi tercüme ettikten sonra "مصنفک تصویرندن غیری"[191]: "Musannifin tasvirinden gayrı" diyerek ibarede olmayıp fakat ibare ile ilişkili olan fıkha ait detayları şerh etmeye başlamıştır. Bu ibarenin şerhi esnasında dokuz adet kaynak zikretmektedir. Bu dokuz kaynağın hepsini şerhinde açıkladıklarına delil olarak getirmektedir. Yani açıklamasını kuvvetlendirmek için getirmiştir.

Dokuz kaynaktan dördünü teyemmüm abdestinde kolların ve ellerin istiap miktarı konusundaki farklı görüşler içermesinden dolayı zikretmiştir. Bu dört kaynaktan birisi de üzerinden tahlil yaptığımız Kâdîhân'dır.

Mevkûfâtî'nin "Kâdîhân'da böyle"[192] diyerek beyan ettiği görüşü Kâdîhân benimsediği görüşe kaynak olarak Kerhî'nin *Muhtasar*'ından aktardığını görmekteyiz. Kâdîhân akabinde Hasen b. Ziyâd'ın Ebû Hanîfe'den bir rivayetine yer vererek Kerhî'ye muhalif bir görüş getirmiş veteyemmümde istiabın vâcip olmadığını, uzvun ekserisinin yeterli olacağını aktarmıştır. Kâdîhân bu rivayetin peşine Kerhî'nin benimsediği görüşüne paralel olarak Zâhiru'r-Rivâye'yi delil olarak getirerek teyemmümde istiabın miktarı konusunu anlatmayı bitirmiştir.[193]

Mevkûfâtî Mehmed Efendi, Kâdîhân ve diğer kaynakları farklı görüşlere delil olarak getirmiş lakin Mevkûfâtî bu konuda dört görüşten sadece son ikisini benimsemektedir. Kâdîhân'ın görüşü Mevkûfâtî'nin benimsediği görüşler arasında

[190] İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *a.g.e.*, s. 35.
[191] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 38.
[192] Gös. yer.
[193] Hasen b. Mansûr el-Özcendî, *Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr*, C. I, Câmiatu Ümmi'l-Kurâ Kulliyyeti'ş-Şerîa ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, h. 1422-1423, s. 109.

değildir. Benimsediği görüşler birbirinden farklı olmasına rağmen ikisini de benimsemektedir. Mevkûfâtî'ye göre bu iki hükümle de amel eden kişinin teyemmüm abdesti câizdir. Burada olan, aynı konuda farklı iki hükümle amelin câiz olması Hanefî fıkhında pek alışık olmadığımız bir durumdur.

Şerhinin sonunda zikrettiği iki görüşün birincisini [194]"بزم اصحابمزدن روايت اولنان": "Bizim ashabımızdan rivayet olunan" diyerek aktarmaktadır. İkincisini ise [195]"و ابو جعفر امام اعظم رحمه الله دن روايت ايدوب": "Ve Ebu Ca'fer, İmâm-ı Âzam'dan – rahimehullâh-rivayet edip" diyerek aktarmaktadır. Bu iki görüş üstte zikrettiğimiz iki görüşten daha uzak ve birbirine daha yakındır.

Yine bu tahlilden bir çıkarım daha yapmak isteriz ki: bazı fakihler fıkıh eserlerini telif ederken benimsedikleri görüşü başta zikrederler. Bazı fakihler de bunun tersine benimsedikleri görüşü, diğer görüşleri zikrettikten sonra serdetmeyi tercih ederler. Fıkıh kitaplarımızın telifinde,beyan ettiğimiz şekilde iki üslûp kullanılmaktadır. Mehmed Efendi Mevkûfâtî de benimsediği görüşü metnin en sonundabeyan etme üslûbunu tercih etmektedir.

Bu kısım içerisindeki tahlilimizde bir husus daha dikkatimizi çekmektedir. Mevkûfâtî'nin İbâdât Bahislerindeki genel tavrı kendi görüşünü başka fıkıhçılarla desteklemekle yetinmesidir. Fakat burada bir de usûl-i fıkıh delilini kullanmaktadır. Görüşünü belirtmesinin akabinde[196]"كثرت بلوى اچون": "Kesret-i Belvâ için" ifadesini kullanmıştır.

Mevkûfâtî Mehmed Efendi, Fahrüddîn Hasen'i kaynak olarak ibâdât bahisleri içerisinde bilhassa "Kitâbu's-Salât" bölümünde kullanmıştır.

2.5.11. el-Hidâye

Mevkûfâtî,*Tercüme-i Mültekâ*'sında Merğınânî'nin burada kaynak olarak tahlil edeceğimiz *el-Hidâye Şerh-u Bidâyeti'l-Mübtedî* adlı eserini sıklıkla kaynak göstermektedir. Kısaca *el-Hidâye* diye anılan eser Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b.

[194] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 38.
[195] Gös. yer.
[196] Gös. yer.

Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Merğınânî'nin (v. h. 593 / m. 1197)[197] İmam Muhammed'in "*el-Camiu's-Sağîr"*'i ve Kudûrî'nin "*el-Kitâb"* isimli eserlerinden faydalanarak oluşturduğu *Bidâyetu'l-Mübtedî* isimlifürû fıkıh metnini *Kifâyetü'l-Mübtedî* ismiyle yetmiş küsur cilt olarak şerh ettikten sonra uzun olması hasebiyle eserinin okunmayacağı endişesini taşıyarak eserini dört cilt olarak özetlemesiyle oluşmuştur.

Tahlil edeceğimiz mesele, "Bir kimse Ramazan Ayı'nda imsaktan önce oruca niyet etmeyip imsaktan veya zevalden sonra yerse kaza mı kefâret mi gerekir?" meselesidir.

Mülteka'l-ebhur delillerini zikretmeksizin Ebû Hanîfe'nin görüşü olarak kaza, İmâmeyn'in görüşü olarak kefâret gerekir demiştir.[198]

el-Hidâye ise *Mülteka'l-ebhur*'daki iki görüşe ilaveten İmam Züfer'in görüşünü de alıp üç görüşü delilleriyle açıklamıştır. Önce Ebû Hanîfe'nin görüşünü aktarmıştır. Kefâret gerekmesi için oruca niyet edip başlanılıp sonra bozulması gerekir aksi takdirde sadece kaza gerekir. Akabinde İmam Züfer'in görüşünü aktarmış. Ramazan orucu için niyet gerekli değildir kişi zaten niyetli sayıldığından iftar etmesi durumundakefâret gerekir. Son olarak da İmâmeyn'in görüşünü,"Kişi eğer zevalden önce iftar ederse kefâret, zevalden sonra iftar ederse kaza gerekir çünkü zevalden önce hâlâ niyet etme imkânı vardır." diyerek aktarmıştır.[199]

Mevkûfâtî İmâmeyn'in görüşünü *Hidâye*'de olduğu gibi açıklamış, Ebû Hanîfe ve İmam Züfer'in görüşlerinin izahlarını almamıştır.[200] Buradan anlaşılan Mevkûfâtî Mehmed Efendi, üç farklı ictihad bulunan bu konuda Ebû Hanîfe ve İmam Züfer'in ictihadlarını değil İmâmeyn'in ictihadını benimsemiştir.

[197] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. IV, s. 266.
[198] İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *a.g.e.*, s. 185.
[199] Burhânuddîn Ebi'l-Hasen b. Ebî Bekr b. Abdi'l-Celîl el-Merğınânî, *el-Hidâye Şerh-u Bidâyeti'l-Mübtedî*, C. I, Dâru'l-Hadis, Kahire 2008, s. 203-204.
[200] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 165.

2.5.12. et-Tecnîs ve'l-Mezîd fi'l-Fetâvâ

Eser, Burhânuddîn Alî el-Merğınânî'ye aittir.Müellif eseri bir kez Kitâbu's-salat'ta kıbleyi tayin etme konusunda kaynak göstermiştir.[201]

Mültekâ'da bu konu "Bir kimsenin kıbleyi bilmemesi ve soracak kimse de bulamaması durumunda araştırma yapar ve o yöne doğru namazını eda eder." şeklinde ifade edilmiştir.[202]

Müellif konuyla ilgili daha fazla bilgi aktarmak istemesi sebebiyle et-Tecnîs'i kaynak göstermiştir. Tecnîs'te geçen ifade ise "Kırda bulunan ve kıble yönünden şüphe eden bir kimse araştırıp bir yön belirlese ve ona, kıbleyi bilmeyen iki yolcu kıble yönünühaber verseler dahi kendi araştırması neticesine göre kıbleye yönelmelidir." şeklindedir.[203]

2.6.Hicrî 7. yy. Kaynakları

2.6.1. ez-Zehîratu'l-Burhâniyye

Mevkûfâtî Mehmed Efendi'nin kullandığı bir diğer kaynak da Burhânuddîn Ebu'l-Meâli Mahmud b. Ahmed b. Abdu'l-aziz b. Ömer b. Mâze li'l-Merğınânî el-Buhârî'nin (v. h. 616 / m. 1219)[204] *ez-Zehîratu'l-Burhâniyye* diğer ismiyle *Zehîratu'l-Fetâvâ fi'l-fıkhı ale'l-Mezhebi'l-Hanefî* adlı eseridir. Eser, mezhep içerisinde mutavvel eserlerden sayılabilecek hacme sahiptir.

Tahlilini yapacağımız konu *Kitâbu's-Savm* içerisinde yer almaktadır. Ziyafet özrü sebebiyle nafile orucu bozmanın mubah olması ve sadece kazanın gerekmesi konusudur.

Mülteka'l-ebhur'da konu yukarıda ifade ettiğimizden müteşekkildir. Bu mazmuna Mevkûfâtî Mehmed Efendi iki ilâve bilgi eklemiştir. Birisi Mehmed

[201]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 61.
[202] Gös. yer.
[203] Gös. yer.
[204] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. VII, s. 161.

Efendi'nin aşağıda ayrıntısını vereceğimiz *ez-Zehîratu'l-Burhâniyye*'den aldığı bilgidir. Bu bilgiler konuyu daha ayrıntılı hâle getirmiş ve daha anlaşılır kılmıştır.

Mevkûfâtî Mehmed Efendi'nin,Mülteka'l-ebhur'u tercüme etmekten ziyade ek bilgi serdedeceği zaman başka bir Hanefî eserini kaynak gösterip ondan bilgi aktarması tavrı Tercüme-i Mülteka'l-ebhur (Mevkûfât) 'un genel karakteristik özelliklerinden birini oluşturmuştur.

Mehmed Efendi *ez-Zehîratu'l-Burhâniyye*'den aldığı "Nâfile Orucu zevalden sonra bozmakcâiz değildir. Ancak anne-babaya ya da ikisinden birine itaatsizlik olması durumunda bozulabilir."[205] Bilgisiyle *Mültekâ*'nın "Nâfile Orucu ziyafet özrüyle bozmak mubahtır."[206] ifadesindeki umumiliği kayıtlamıştır.

Bu tahlilde dikkatimizi çeken bir ayrıntı Burhânuddîn el-Buhârî "nafile orucun zevalden sonra anne-babaya itaatsizlik hariç orucun bozulamayacağını"[207] söylerken kullandığı fiil "لا ينبغي"[208] iken Mevkûfâtî bu fiili "لايق دگلدر"[209] olarak tercüme etmiştir. Fıkıh Istılahı çerçevesinde her iki müellifin de seçmiş olduğu fiillere baktığımızda bu fiillerin hüküm bildirmekle beraber müelliflerin daha katî' bir hüküm bildiren fiil kullanmaktan kaçındıklarını görmekteyiz. Bu durumu ihtilâflı bir konuda müellifin tercihini belirtmesi olarak yorumlayabiliriz.

Mevkûfâtî tahlilini yaptığımız bu kaynağı bilhassa *Kitâbu't-Tahâra* bölümünde kullanmıştır.

2.6.2. el-Muhîtu'l-Burhânî fi'l-Fıkhi'n-Nu'mânî

Bu başlığımız altında yine Burhânuddîn Ebu'l-Meâlî Mahmud el-Buhârî'nin el-Muhîtu'l-Burhânî fi'l-Fıkhi'n-Nu'mânî adlı eseriyle ilgili tahlilde bulunacağız.

Meselemiz: Teyemmüm abdestinde elleri toprak ya da toprak cinsinden bir şeye darp ettikten sonra kaç kez nefz (birbirine vurulması) eylemek câizdir?

---

[205] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 168.
[206] İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *a.g.e.*, s. 188.
[207] Burhânuddîn Ebi'l-Meâlî Mahmûd b. Ahmed b. Abdi'l-azîz b. Ömer b. Mâze li'l-Merğınânî el-Buhârî, *Ez-Zehîratu'l-Burhâniyye*, C. III, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2019, s. 90.
[208] Gös. yer.
[209] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 168.

Mültekâ'da bu mesele ile ilgili olan ibare "فينفضهما"[210] ibaresidir. Bu ifade mutlakmâna belirtir. Nefz fiilindeki mutlak mâna Mültekâ metninden teyemmüm abdestinde nefz fiilinin kereliğine dair bir malûmât bulunmadığını gösterir. Mülteka'l-ebhur için bu durum, Fürû Fıkıhta metin bir eser olarak kaleme alınmışolması sebebiyle bir eksiklik değildir. Bu gibi ayrıntılı mevzuular şerh mahiyeti içeren kitaplarda yer almaktadır.

Mevkûfât'a baktığımızda[211]dikkatimizi celbeden bir husus da Mevkûfâtî'nin bu mesele ile ilgili yapmış olduğu şerhi Mültekâ'nın "فينفضهما"[212] ifadesinin altına yapması gerekirken "nefz"den sonraki mesele olan "mesh" bölümünde " و يمسح بكل كف ظاهر ذراع الأخرى"[213] ibaresinin altına getirmesidir. Bu durum şerhte tertibe riayet açısından pek uygun gözükmemektedir.

Mevkûfâtî Efendi yukarıda belirttiğimiz üzere Mültekâ'nın metin bir eser olması hasebiyle vermediği detay bir bilgiyiel-Muhît'i kaynak göstererek, Ebû Yûsuf elleri iki kere, İmam Muhammed ise bir kere nefz eylemek gerektiğini bildirdiklerini[214] aktarmıştır.

el-Muhît'te de Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'in rivayetlerini görmekteyiz.[215] Burhânuddîn el-Buhârî rivayetleri aktardıktan sonra "قالوا" diyerek Hanefî Fakihlerinin iki farklı görüş arasında hakikatte hilâf olmadığını söylediklerini aktardıktan sonra Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'den gelen rivayetleri aktararak niçin iki farklı görüş arasında hilâf olmadığını delillendirmiştir.[216]

Buhânuddîn el-Buhârî, Hanefî Fakihlerine binaen Ebû Yûsuf'un rivayetinin ele çok toprak yapışması durumuna hamledildiğini, İmam Muhammed'in rivayetinin de ele az toprak yapışması durumuna hamledildiğini belirtmiştir.Konunun devamında

[210] İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *a.g.e.,* s. 35.
[211] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 38.
[212] İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *a.g.e.,* s. 35.
[213] Gös. yer; Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 38.
[214] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 38.
[215] Burhânuddîn Ebi'l-Meâlî Mahmûd b. Ahmed b. Abdu'l-Azîz b. Mâze el-Buhârî, *el-Muhîtu'l-Burhânî fi'l-Fıkhi'n-Nu'mânî*, C. I, 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2004, s. 133.
[216] Gös. yer.

“bir kez yeterli, iki kezde de beis yoktur, vâcip olan mesh etmektir toprağı kullanmak değil” diyerek konuyu sonlandırmıştır.[217]

Bu meselede konunun ayrıntılandırılması anlamında en geniş bilgiyi el-Muhîtu’l-Buhânî’de görmekteyiz. el-Muhît konuyu başka bir açıklamaya ihtiyaç duyulmayacak derecede izah etmiştir. Mevkûfât’ta ise okuyucunun zihninde “Acaba bir kez mi, iki kez mi nefz eylemeliyim?” diye bir sual belirmektedir.

2.6.3. el-Fetâva’z-Zahîriyye

Eser, Zahîrüddîn Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ömer el-Buhârî’ye (v. h. 619 / m. 1222)[218] aittir. Eser; Kitâbu’t-tahâra’da dört kez, Kitâbu’salât’ta üç kez kaynak gösterilmiştir.

Bu kaynakla ilgili açıklama yapmak için Kitâbu’t-tahâra’daki dört kaynaktan ilk gösterilen kaynak tercih edildi. Burada Mültekâ “Ölü insanın kemiği veya kılı dirhem miktarını geçse daha necis olmadıklarından dolayı suyu necis yapmazlar.” demektedir. Müellif de bu hükme muhalif bir hükmü el-Fetâve’z-Zahîriyye’den nakletmiştir. el-Fetâve’z-Zahîriyye’ye göre ölü insanın kemiği necistir.[219]

2.6.4. Kunyetu’l-munye li Tetmîmi’l-ğunye

Eser, Ebü’r-Recâ Necmüddîn Muhtâr b. Mahmûd b. Muhammed ez-Zâhidî el-Gazmînî’ye (v. h. 658 / m. 1260)[220] aittir. Bir kez Kitâbu’t-tahâra’da kuyuya necâset düşmesi durumunda ne miktarda su çekileceği ile ilgili meselede kaynak gösterilmiştir.[221]

Kaynayan bir kuyunun necâsetten temizlenmesi için suyunun tamamen çekilmesi gerektiğinde içindeki su miktarı tahmin edilemiyorsa bu kuyudan iki

[217] Gös. yer.
[218] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. V, s. 320.
[219] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 29-30.
[220] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. VII, s. 193.
[221] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 31.

yüzden üç yüz kovaya kadar su çekilir. Mesele Mültekâ'da bu şekildedir. Müellif, Mültekâ'nın ifadesini mesnedli hale getirmek için "Kunye"yi kaynak göstermiştir.[222]

Müellif ayrıca iki yüz kovanın vücup, yüz kovanın da istihbâb ifade ettiğini belirtmiştir.[223]

2.6.5. el-Muctebâ Şerhu Muhtasari'l-kudûrî

Bu eser de yine Ebü'r-Recâ Necmüddîn Muhtâr ez-Zâhidî el-Gazmînî'ye aittir. Müellif "el-Müctebâ"yı bir kez Kitâbu's-salât'ta Kâbe içerisinde namaz kılmanın câiz olup olmadığı ile ilgili meselede kaynak göstermiştir. Müellif kaynağı eserin ismiyle değil "Zâhidî şerh-i Kudûrî'de" ifadesiyle kullanmıştır.[224]

Mültekâ, Kâbe içerisinde kılınan farz yahut nâfilenin sahih olacağını belirtmiştir. Müellif de el-Müctebâ ve zikrettiği başka kaynaklara göre Kâbe içerisinde kılanan farz namazın câiz olmayacağını ifade etmiştir.[225] Ve bu şekilde başka kaynaklardan farklı hükümleri aktarmak suretiyle şerhini zenginleştirmiştir.

2.6.6. Tuhfetu'l-Mulûk

Eser, Ebû Abdillâh Zeynüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir er-Râzî'ye (v. h. 666 / m. 1268'den sonra)[226] aittir. Müellif Tuhfetu'l-Mulûk'u bir kez Kitâbu't-tahâra'da hayvan derilerinin debbağlanıp temizlenmesi konusunda kaynak göstermiştir.[227]

Mültekâ, şeyhayn katında fil derisinin yırtıcı hayvanlar gibi olduğunu yani debbağlanmakla tahir olacağını, İmam Muhammed katında ise hınzır gibi olduğunu ve temiz olmayacağını belirtmiştir.[228]

---

[222] Gös. yer.
[223] Gös. yer.
[224] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 139.
[225] Gös. yer.
[226] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. VI, s. 55.
[227] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 29.
[228] Gös. yer.

Müellif, İmam Muhammed'in konu hakkındaki görüşünün akabinde Tuhfetu'l-Mulûk'tan aktararak "Şeyhayn'a göre filin kemiği temizdir, alınıp satılır ve kendisinden faydalanılır." demek suretiyle okuyucuya konuyla ilgili farklı bir bilgi sunmuştur.[229]

2.6.7.Kitâbu'l-İhtiyâr Li Ta'lîli'l-Muhtâr

Eser, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsılî'ye (v. h. 683 / m. 1284)[230] aittir.

Mehmed Efendi, *İhtiyâr'ı* İbâdât Bahislerinde müellifin ismini vererek bir, eserin ismini vererek yedi, toplamda sekiz kez kullanmıştır. Burada eserin ismini vererek gösterdiği kaynaklardan birisini tahlil edeceğiz.

Mevkûfâtî, Kitâbu's-Savm bölümünde *İhtiyâr'da mezkûrdur ki*[231]diyerek naklettiği konu, Ramazan Ayı içerisinde mukîmin sefere çıkma durumunda yahut seferînin mukim olma durumunda oruç ile ilgili hükümlerle ilgilidir.

Mülteka'l-ebhur'da Ramazan Ayı'nda oruca niyet etmemiş seferî kimse ikamete karar verdiğinde orucun edâsı üzerine vâcip olur, mukîm kimse sefere karar verdiğinde orucu edâ etmesi vâcip olur denildikten sonra her iki durum için de iftar edilirse sadece kaza gerekir, kefâret gerekmez denilmektedir. Mevkûfâtî, *Mültekâ*'daki bu içeriği anlamı esas alarak Türkçe'ye tercüme ettikten sonra konu bitiminde *İhtiyâr'ı* kaynak göstererek sefere çıkan kimse hakkında Mültekâ'ya ihtilâf eden bir hüküm zikreder. Eğer kişi fecrin doğuşundan sonra sefere çıkacak olursa orucunu tutması gerekir. Tutmayıp iftar ederse hem kaza hem kefâret gerekir[232].

Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *Mülteka'l-ebhur* ve *Kitâbu'l-İhtiyar Li'Ta'lî'l-Muhtar* arasındakiihtilâfı zikretti fakat iki görüşten birini tercih etmedi. Tercihte bulunmamış olsa da tercüme çalışmasında tercüme ettiği eserden farklı bir hüküm getirmesi Mevkûfâtî'nin *İhtiyâr*'daki hükme daha yakın olduğunu belli etmektedir.

---

[229] Gös. yer.
[230] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. IV, s. 135.
[231] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 168.
[232] Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsılî *Kitâbu'l-İhtiyâr Li'Ta'lî'l-Muhtar*, C. I, Daru'l-Mâ'rife, Beyrut 2007, s. 174.

Buradaki başka bir tespitimiz deiki Hanefî eserinden farklı iki görüş beyan etmesi bu meselenin mezhep içerisinde ihtilâflı olduğunugöstermektedir.

Mevkûfâtî bu eseri bilhassa Kitâbu's-Salât bölümünde kullanmıştır.

2.6.8.el-Muhtâr

el-Mevsılî'nin kaleme aldığı metin bir eserdir. Müellif bu eseri bilhassa Kitâbu's-salât bölümünde kaynak olarak kullanmıştır.Hanefî mezhebinde Mutûn-u Erbe'a ve Mutûn-u Sitte diye tâbir edilen taksimat içerisinde yer almaktadır.

Mevkûfâtî'nin *el-Muhtâr*'ı kaynak gösterdiği buradaki mesele görünmeyen necâsetin temizliği meselesidir.

Mesele *Mülteka'l-ebhur*'da şöyle geçmektedir. Görünmeyen necasetin temizliği üç kez ya da yedi kezdir.[233]

el-İhtiyâr'da ise aynı ibare mevcut olmakla birlikte ilave olarak yedi kezden sonra "قَطْعًا لِلْوَسْوَسَةِ"[234] ifadesi geçmektedir. Yani Mevsılî görülmeyen necasetin temizliği sırasında vesvese hâlinde yedi kez yıkamak yeterlidir demektedir.

Mevkûfâtî'nin *el-İhtiyâr*'daki bu kaydı ifade etmesi sadece tercüme yapmadığını tercümeye ilaveten başka kaynaklardan farklı bilgileri aktardığını dolayısıyla eserine küçük hacimli bir şerh mahiyeti kazandırdığını göstermektedir.

Mevkûfâtî'nin, "سبعا kaydı *Muhtar*'dan gayrı metinlerde olmayıp"[235] sözü istiğrak mânası ifade ettiğinden Mevkûfâtî Mehmed Efendi'nin Hanefî metinlerine hâkim olduğu anlaşılmaktadır.

Müellif'in, "سبعا" ifadesinin "Metinlerden sadece *el-Muhtâr*'da mevcuttur." demesi *Mülteka'l-ebhur*'u metin türü bir eser olarak görmediği göstermektedir.

Mevkûfâtî bir önceki meselede olduğu gibi burada da kendi görüşünü belirtmemiştir. Okuyucuya iki görüşü aktarıp meseleyi bitirmiştir.

---

[233] İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *a.g.e.*, s. 49.
[234] Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsılî, *a.g.e.*, C. I, s. 48.
[235] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 50.

2.6.9. Mecme'u'l-Bahreyn ve Mülteka'n-Neyyireyn

Eser, Ebü'l-Abbâs Muzafferüddîn Ahmed b. Alî b. Tağlib el-Ba'lebekkî el-Bağdâdî'ye (v. h. 694 / m. 1295)[236] aittir. Eseri bir kez Kitâbu't-tahâra'da abdestte sakalın hilâllenmesinin hükmünün ifade edildiği konuda kaynak göstermiştir. Mültekâ'da sakalın hilâllenmesinin sünnet olduğu muhtar görüş olarak, bazılarına göre de tarafeyn katında fazilet olduğu nakledilmiştir.[237]

Bu eseri "İbnu's-sâ'âtî Mecm'e"in de diyerek kaynak göstemiştir. Müellifin aktardığına göre bir rivayette "Ebû Yûsuf'a göre abdestte sakalları hilâllemek sünnettir." denilmektedir.[238] Müellif, Muzafferüddîn Ahmed'in bahsi geçen eserinde bu rivayeti tercih ettiği söyleyerek[239] rivayeti işlevsel hale getirmiştir. Ve bir yönden de Mültekâ'nın bu konudaki hükmünü başka bir kaynakla da desteklemiş olmaktadır.

2.6.10. Şerh-u Mecme'i'l-Bahreyn

Eser, Ebü'l-Abbâs Muzafferüddîn Ahmed el-Ba'lebekkî el-Bağdâdî'nin kendi metnine yazdığı şerhidir. Bu eser de bir üst başlıkta ele aldığımız metni gibi bir kez Kitâbu't-tahâra'da abdestte sakalların hilâllenmesi ile ilgili meselede kaynak gösterilmiştir.[240]

Müellif, Şerh-u Mecme'i'l-bahreyn'i kaynak göstererek Muzafferuddîn Ahmed'in Mecme'u-Bahreyn'inde aktardığı Ebû Yûsuf'un rivayetinin detayını vermiştir.[241] Bu şekilde de Mültekâ'nın ifadesini sağlam bir zemine oturtmuştur.

[236] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. I, s. 175.
[237] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 15.
[238] Gös. yer.
[239] Gös. yer.
[240] Gös. yer.
[241] Gös. yer.

2.7. Hicrî 8. yy. Kaynakları

2.7.1.el-Musaffâ

Eser, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî'ye (v. h. 710 / m. 1310)[242] aittir. Bir kez Kitâbu't-tahâra'da abdestin sünnetleri ile ilgili meselede kaynak gösterilmiştir.[243]

Mültekâ'da "الولاء"ın (peş peşelik) sünnet olduğu beyan edilmiştir. Müellif, "الولاء"ın geldiği farklı anlamları kaynaklarıyla zikretmektedir. Bu kaynaklardan birisi de Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin "el-Musaffâ"dır. el-Musaffâ'ya göre "الولاء" abdest esnasında abdest fiilinden başka bir işle meşgul olmamaktır. Müellif burada farklı kaynaklar ve farklı anlamlar ile Mültekâ metnini şerh etmiştir.[244]

2.7.2. Kenzu'd-Dekâik

Bu kısımda tahlilimize sebep teşkil eden eser Ebü'l-Berekât en-Nesefî'ye ait olup mevzuu ise teşrîk tekbirlerinin hükmündeki ihtilâftır.

Mültekâ metninde "يجب تكبير التشريف." (teşrîk tekbiri vâciptir.) ibaresi mevcuttur.[245] Halebî'nin "وجب" fiilini kullanmasından vâcip hükmünü tercih ettiği anlaşılmaktadır.

Mevkûfâtî, bu konuda Hanefî Mezhebi içerisindeki farklı görüşler olduğunu belirtip bunların tafsilâtına girmiştir. Mezhep içerisinde vâcip, sünnet yahut iki hüküm arasında kalan fakihlerin bulunduğunu ifade etmiştir. Hz. Ali'nin (r.a.) de teşrîk tekbirini evvelce nefyettiğini daha sonra vâcip hükmüne vardığını belirttikten sonra "Bu hükümde esah olanın vâcip olmasıdır." diyerek Mültekâ'nın hükmünü teyit etmiştir.[246]

---

[242] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. IV, s. 67.
[243]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 16.
[244] Gös. yer.
[245] İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *a.g.e.*, s. 141.
[246] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 126.

Sünnet olduğu kanaatinde olanlara misal olarak da Ebu'l-Berakât en-Nesefî'yi ve Kenzu'd-dekâik isimli eserini kaynak göstermektedir.[247] Bu esere baktığımızda Kenzu'd-dekâik müellifi Ebu'l-Berakât en-Nesefî'nin Teşrîk Tekbiri hakkındaki hükümlerde, tercihini "تسن" fiilini kullanmak suretiyle sünnet olduğu yönünde ifade etmiştir. Devamında Teşrîk Tekbiriyle ilgili diğer mevzuuları izah etmiştir.[248]

2.7.3. el-Vâfî

Eser, Ebü'l-Berekât en-Nesefî'ye aittir. Müellif, eseri iki kez Kitâbu't-tahâra'da yine en-Nesefî'ye ait olan el-Kâfî fî şerhi'l-Vâfî isimli eserle birlikte kaynak göstemiştir.

2.7.4. el-Kâfî fî Şerhi'l-Vâfî

Eser, Ebü'l-Berekât en-Nesefî'ye aittir.Müellif, eseri iki kez Kitâbu't-tahâra'da yine en-Nesefî'ye ait olan el-Vâfî isimli eserle birlikte izahlarına mesned etmiştir.

Bu iki yerden ilk kaynak gösterilen yerdeki meselenin açıklaması tercih edildi. Mültekâ'da misvak kullanmak sünnet olarak ifade edilmiştir. Fakat Mevkûfât'a bakıldığında meselenin sünnet ile müstehap arasında ihtilâflı olduğu anlaşılmaktadır. Bu mesele üzerine müellif el-Kâfî'nin bu konudaki delilinin Sahîhayn'da geçen şu "لولا أن أشق على أمتي لأمرتم بالسواك عند كل صلاة." (Eğer ümmetime meşakkat vermeseydim. Her namaz için misvağı emrederdim.) hadîs-i şerîf olduğunu belirtmiştir.[249]

[247] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 126.
[248] Ebu'l-Berakât Abdullah b. Ahmed en-Nesefî, *Kenzu'd-dekâik*, 1. Baskı, Dâru's-sirâc – Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye, Medine h. 1432 – m. 2011, s. 192.
[249] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 14.

2.7.5. en-Nihâye fî şerhi'l-Hidâye

Eser, Hüsâmüddîn Hüseyn b. Alî b. Haccâc el-Buhârî es-Siğnâkî'ye (v. h. 711 / m. 1311)[250] aittir. Bu kaynak Mevkûfâtî'nin en fazla kullandığı kaynaktır. Bu eseri yirmi üç kez izahlarına mesned etmiştir.

Kısaca açıklamayı tercih ettiğimiz yer kaynak gösterildiği yerlerden sadece biri olan ve Kitâbu't-tahâra'da bulunan *gusül abdestinin sünnetleri*yle ilgili bir meseledir. Bu meselede Mültekâ, gusül abdesti öncesinde ayaklar hariç abdest almanın sünnet olduğunu ifade etmiştir. Müellif, ilgili meselenin akabinde mezhep içerisindeki farklı hükümleri kısaca zikretmeyi âdet edindiği bu şerhinde yine burada da bu usulünü devam ettirmiştir.[251]en-Nihâye fî şerhi'l-Hidâye'yi de burada bu sebeple kaynak göstermiştir.

en-Nihâye'den naklettiği bilgiye göre Rasûl-i Ekrem'in (s.a.s.) gusül öncesi aldığı sünnet olan abdeste ayakları yıkamak ve de mesh dahildir. Bir de burada ifade etmek istediğimiz bir husus da müellifin bukaynağı gösterirken "واقع اولدى" (vâkı' oldu.) ibaresini kullanmasıdır.[252] Kaynakları gösterirken farklı ibareler kullanan müellif bu ibareyi nadiren kullanmatadır.

2.7.6. Tetimme-i Fetâvâ

Eser, bir üst başlıkda başka bir eserini işlediğimizHüsâmüddîn Hüseyn el-Buhârî es-Siğnâkî'ye aittir. Müellif, eseri bir kez Kitâbu't-tahâra'da mestler üzerine mesh konusunun içerisinde yer alan sargılar üzerine mesh ile ilgili Mültekâ metnini daha da açmak için kaynak göstermiştir.[253]

Mültekâ, sargının altının mesh ile temizleneceğini belirttiği bir noktada müellif Tetimme-i Fetâvâ'yı kaynak göstererek meste mesh ile sargıya mesh arasında üç fark olduğunu bu eserden nakletmiştir. Tetimme'ye göre birinci fark sargının üzerine abdestsiz mesh câizdir. İkincisi sargıya mesh meste mesh gibi vakitle

[250] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. II, s. 247.
[251]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 21.
[252] Gös. yer.
[253]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 41.

sınırlandırılmamıştır. Üçüncü fark ise kişi mestlerinin birini çıkarsa diğerini de çıkarmış sayılır fakat sargı düşse dahi abdest bozulmaz. Müellif bu farkları aktardıktan sonra aslında farkların dört tane olduğunu ifade edip sonuncu farkın da mesti mesh sadece küçük hadesi giderirken sargıya mesh cünüplüğü de giderir şeklinde konuyu bitirmiştir.[254]

Burada şuna dikkat çekmemiz yerinde bir tespit olacaktır. Müellif şerh ederken mutlaka başka bir kaynaktan naklederek bunu yaparken ilk defa burada[255] dördüncü farkı hiçbir kaynaktan değil de kendisi ifade etmiştir.

2.7.7. el-Mübteğâ fi'l-Fürû el-Hanefiyye

Eser, Îsâ b. Muhammed b. İnanç el-Kırşehrî'ye (v. h. 734 / m. 1334)[256] aittir. Eseri bir kez Kitâbu's-savm'da oruç tutmamayı mübah kılan özürler meselesinde kaynak göstermiştir.[257]

Mültekâ, oruç tutmamayı mübah kılan özürlerden iki tanesini saymıştır. Birisi hastalığın artmasından endişe edilmesi durumudur. İkincisi ise yolcu olma durumudur. Diğer yerleri ifade etmediği için müellif el-Mübteğâ'dan kalanları nakletmiş meseleyi şerh etmiştir. Bunlar el-Mübteğâ'dan şöyle nakledilmiştir. Oruç tutma durumunda hastalığın iyileşmesinin gecikmesi, hamile kadının orucu, bebeğine zarar verecekse emziren kadının orucu, şiddetli susuzluk durumunda kalan kişinin orucu, açlıktan ölmekten endişe edilecek kadar şiddetli bir açlığın yaşanması durumlarıdır.[258]

2.7.8. Tebyînu'l-Hakâik

Bu kısımda Mevkûfâtî'nin ibaresine dair tahlilimize sebep olan eser Ebû Muhammed Fahruddîn Osmân b. Alî b. Mihcen b. Yûnus es-Sûfî el-Bârî ez-

[254] Gös. yer.
[255] Gös. yer.
[256] Ahmet Özel, *Hanefi Fıkıh Alimleri ve Diğer Mezheplerin Meşhurları*, 6. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2018, s. 130.
[257] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 166.
[258] Gös. yer.

Zeylaî'nin (v. h. 743 / m. 1343)[259] Tebyînu'l-Hakâik isimli eseridir. Bu eser, Ebu'l-Berakât Hâfızuddîn Abdullah en-Nesefî'nin Hanefî Mezhebi'nin muteber kabul ettiği Mutûn-u Selâse, Mutûn-u Erbe'a ve Mutûn-u Sitte'nin üçünde de bulunan Kenzu'd-Dekâik isimli bir Fürû Fıkıh metninin şerhidir.

Buradaki meselemiz "Musallînin vâcipolan birinci oturuşu unutması hâlinde oturuşa döner mi dönmez mi?" suâline cevaptır. Mütekâ'l-ebhur metnine göre " و هو إليه أقرب عاد" (oturuşa daha yakınsa ona döner) şeklindedir.[260] Burada Mevkûfâtî " شی قربنده اولانک حکمنی اخذ ایلر"[261] (Bir şey yakın olanın hükmünü giyer) diyerek Mültekâ'daki "yakın olan"a dönülme sebebini beyan etmiştir.

Mültekâ meselenin devamında, "Musallî eğer kıyâma yakın ise o hâlde oturuşa dönmez ve vacibi terk ettiği için sehiv secdesi yapar." demektedir.[262] Mevkûfâtî burada da önceki beyan ile aynı minvalde bir izah getirmiştir. Musallînin manen kâim olduğunu belirtmiştir. İlk oturuşun vâcip, kıyâmın da farz olması hasebiyle vâcip için farz terkedilmez kaidesince burada kıyâmın lazım olduğunu sonrasında da vâcip olan ilk oturuş için sehiv secdesi gerektiği açıklamıştır. Mevkûfâtî burada Mültekâ'daki hükmün nedenlerini beyan etmiştir.[263]

Her ne kadar Mevkûfâtî "Bir şey yakın olanın hükmünü giyer"[264] diyerek Mültekâ'nın seçtiği hükmün sebebini açıklamışsa da akabinde Tebyînu'l-Hakâik'ı kaynak vererek " و قيل: يعود إلى القعود ما لم يستتم قائما و هو الأصح." (Bazıları dedi ki tam olarak kâim olmadığı müddetçe oturuşa döner. Esah olan da budur.)[265] ibaresini mânaen ifade etmesi[266] Mültekâ'da beyan edilen hükmün esah olmadığı, esah olanın Tebyînu'l-Hakâik'ta zikredilen olduğu anlamına gelmektedir.

Bu tahlilden çıkardığımız bir husus Mevkûfâtî Mehmed Efendi'nin Mülteka'l-ebhur'u tercüme-şerh ederken Mültekâ'daki hükümden daha râcih bir hüküm bilmesi halinde bu hükmü kaynağını göstererek belirtmesidir.

---

[259] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. IV, s. 210.
[260] İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *a.g.e.*, s. 122.
[261] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 109.
[262] İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *a.g.e.*, s. 122.
[263] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 109.
[264] Gös. yer.
265 Ebû Muhammed Fahruddîn Osmân b. Alî b. Mihcen b. Yûnus es-Sûfî el-Bâriî ez-Zeylaî, *Tebyînu'l-Hakâik*, C. I, 2. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Lübnan 2010, s.479.
[266] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 109.

Bu meselede karşılaştığımız başka bir husus da -mâlum olduğu üzre "قيل" lafzıyla aktarılan görüşler zayıf görüşlerdir fakat- burada nâdirattan olmaküzere "قيل" lafzıyla aktarılan görüşün[267] daha kuvvetli olduğudur.

2.7.9. Şerhu'l-Vikâye

Eser, Sadrüşşerîa es-Sânî Ubeydullâh b. Mes'ûd b. Tâcişşerîa Ömer b. Sadrişşerîa el-Evvel Ubeydillāh b. Mahmûd el-Mahbûbî el-Buhârî'ye (v. h. 747 / m. 1346)[268] aittir. Bu eserinin ismi lakabıyla özdeşleşmiştir. Yalnızca *Sadrüşşerîa* ifadesi kullanıldığında *Şerhu'l-Vikâye* isimli eserinin kastedildiği anlaşılır.

Metinde (Mültekâ), "Kadınların, saçları örgülü iken gusül abdesti için örgülerini çözmelerine gerek yoktur, suyu saç diplerine ulaştırmaları yeterlidir." diye beyan edilmiştir. Müellif, bu ifadeyi desteklemek maksadıyla Sadrüşşerîa'nın *Şerhu'-Vikâye*'sinde bu meselenin delili olarak zikrettiği efendimizin (s.a.s.) hadîs-i şerifini eserine almıştır. O hadîs-i şerîf şu şekildedir. "يكفيك إذا بلغ الماء أصول شعرك." (Saç dibine suyun ulaşması yeterlidir.).[269]

2.7.10. Mi'râcu'd-Dirâye ilâ Şerhi'l-Hidâye

Eser, Kıvâmüddîn Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Hucendî el-Kâkî'ye (v. h. 749 / m. 1348)[270] aittir. Eseri bir kez Kitâbu's-salât'ta imâmete hangi vasfı taşıyanların daha öncelikli olduğu konusunda kaynak göstermiştir.[271]

Mültekâ metninde sırasıyla birkaç vasıf zikredilmiştir. Bu vasıfların daha fazla olduğunu bildirmek ve sıralamalarını göstermek için Mültekâ metnini Mir'râcu'd-dirâye'yi kaynak göstererek şerhetmiştir.[272]

---

[267] Ebû Muhammed Fahruddîn Osmân b. Alî b. Mihcen b. Yûnus es-Sûfî el-Bâriî ez-Zeylaî, *a.g.e.*, C. I, s. 479.
[268] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. IV, s. 197.
[269] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 22.
[270] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. VII, s. 36.
[271] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 80.
[272] Gös. yer.

Mi'râcu'd-dirâye'deki vasıflar sırasıyla şu şekildedir. Ana vasıflarda beraber olurlarsa nesep cihetinden daha üstünü bunun beraberliğinde elbisesidaha temiz olanı bunun da beraberliğinde cemaatin tercihine bırakılır ki bu da cemaatin çoğalmasına sebeptir.[273]

2.7.11. Ğâyetu'l-Beyân ve Nâdiratu'l-Akrân

Eser, Kıvâmüddîn Emîr Kâtib b. Emîr Ömer b. Emîr Gâzî el-Fârâbî el-İtkânî'ye (v. h. 758 / m. 1357)[274] aittir.

Metinde (Mültekâ), "Özürsüz halde sargı üzerine meshin terkedilmesi câizdir. İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed bu görüşe muhaliftir." denilmektedir. Müellif bu noktada *Ğayetu'l-Beyân*'ı kaynak vererek sargı üzerine meshin farz olmayıp, vâcip olduğunu mesh yapılmadan namaz kılınabileceğini belirtmiştir. *Ğayetu'l-Beyân*'daki bu mâlûmat ilk görüş olan Ebû Hanîfe'nin görüşünü destekleyip, açıklamaktadır.[275]

2.7.12. el-'İnâye Şerhu'l-Hidâye

Bu bölümdeki tahlilimiz Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî er-Rûmî el-Mısrî'nin (v. h. 786 / m. 1384)[276] Hanefî fıkhı üzerine kaleme aldığı"el-'İnâye Şerhu'l-Hidâye" isimli eseri üzerinden olacaktır.

"el-'İnâye Şerhu'l-Hidâye",Hanefî Mezhebi içerisinde Fürû Fıkıh sahasında en meşhur ve itibar edilen[277] bir konuma sahip olan ve bizim de yukarıda üzerinden tahlil yaptığımız "el-Hidâye" isimli eserin üzerine yapılmış birçok şerh arasında Anadolu'da meşhur olmuş[278] bir şerhtir.

---

[273] Gös. yer.
[274] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. II, s. 14.
[275]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 44.
[276] Ahmet Özel, *Hanefi Fıkıh Alimleri ve Diğer Mezheplerin Meşhurları*, 6. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2018, s. 152.
[277] Cengiz Kallek, "el-Hidâye", **DİA**, C. XVII, İstanbul 1998, s. 471.
[278] Cengiz Kallek, *a.g.m.*, s. 472.

Mevkûfâtî, birçok yerde uyguladığı gibi burada[279] da Mülteka'l-ebhur'da müphem kalan konuyu şerh etmek için başka bir kaynaktan faydalanma diyebileceğimiz ilmî bir yöntemi kullanmaktadır.

Mevkûfâtî Mehmed Efendi, Mülteka'l-ebhur'daki müphem yerleri şerh ederken kendi ilmî birikimi kâfi gelmesine rağmen Hanefî kaynaklarına müracaat ederek onlardan nakillerle konuya şerh etmektedir. Böyle bir usul tercih etmesi Mehmed Efendi'nin Hanefî Fürû Fıkıh kaynak bilgisinin oldukça geniş olduğunu aynı zamanda fıkıh okumalarını birçok eserden yaptığını göstermektedir.

Fürû Fıkıh açısından yapacak olduğumuz tahlilde öncelikle Mülteka'l-ebhur metnindeki [280]"و كذا لو نذر صوم السنة يفطر هذه الأيام و يقضيها" ibaresinin tercümesi "Bu şekildedir, kişi şayet bir sene oruç tutmayı adarsa bu beş gün iftar eder ve sonra bu günleri de oruç tutar." şeklindedir.

Mehmed Efendi Mevkûfâtî üstteki alıntı yaptığımız Mültekâ metnindeki mutlak ifadeyi fark edip okuyucu için bu ibareyi açmak etmek istemesi yerinde bir ilmî şerh olmuştur. Buranın şerhi için yine Mehmed Efendi genel tavrı olan başka bir eserden kaynak gösterme üslûbunu kullanmıştır. Bunun için de Ekmelüddîn Bâbertî'nin Fürû Fıkıh eseri olan "el-'İnâye Şerhu'l-Hidâye'ye müracaat etmiştir.

Bâbertî meseleyi tek tek tahlile tâbi tutarak hangi durumda hüküm nasıl değişeceğini izah etmiştir.[281] Bir senelik orucu adayan kişinin öncelikle belli bir seneyi mi yoksa herhangi bir seneyi mi adadığı hususunun hüküm bakımından farklılık arz ettiğini belirtmiştir.Belli bir seneyi adamışsa yani -Mültekâ metninin ifade ettiği durum[282]- orucu kendisine vâcip kılan mükellef oruçtan menedilmiş beş günü sonraki sene kaza edecektir. Eğer bu beş günü aynı sene içerisinde tutarsa oruçları geçerlidir.[283]Mültekâ metnindeki mücmelliği tam olarak açıklayan kısım ise bir senelik oruç adayan kimsenin"sene" kelimesini mutlak anlamda kullanması

[279] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 169.
[280] İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *a.g.e.*, s. 189.
[281] Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî, e*l-'İnâye Şerhu'l-Hidâye*, C. I, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Lübnan 2007, s. 668-669.
[282] İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *a.g.e.*, s. 189; Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 169.
[283] Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî, *a.g.e.* s.668-669; İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *a.g.e.*, s. 189; Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 169.

meselesindedir. Bâbertî burada da yine bir ayrımı daha izah ederek mükellef peş peşeliği şart koşmuşsa bunun hükmü belli bir seneyi tutan kimse gibidir. Eğer tetâbu'u şart koşmamışsa sonraki sene üzerinden vacibi düşürmek için otuz beş günü kaza etmesi gerekir otuz günü Ramazan Ayı için beş günü eyyâm-ı menhiyye içindir. eyyâm-ı menhiyyeyi aynı sene içerisinde tutması câiz değildir sonra vacibi düşürmek için kaza etmelidir.[284]

Konuyla alakalı olarak burada Bâbertî'nin şerhinde mevcut olup Mehmed Efendi'nin tercüme-şerhine dâhil etmediği ayrıntı bir husus daha vardır. Bâbertî bir senelik oruç adayan kimseye neden Ramazan Orucu da vâcip olmayacağına dair satır arasına "Nezr ile Ramazan Orucu vâcip olmaz."[285] diyerek fıkhî illeti de göstermiştir.

Mevkûfâtî'nin bu ayrıntı bilgiyi aktarmama sebepleri, tercüme-şerh prensibinin dışına çıkmak istememesi ve usûl-i fıkıh ilmine girip tercüme ettiği eserin minvalinden ayrılmak istememesidir. Biz de Mevkûfâtî'nin bu tavrını oldukça yerinde buluyoruz ve tercüme-şerh eserinin oldukça başarılı olmasının altındaki sebeplerden birinin de bu hassasiyeti olduğunu düşünüyoruz.

2.7.13.el-Fetâvâ't-Tâtârhâniyye

Tahlilimize sebep olan eser Ferîdüddin Âlim b. Alâ el-Enderpetî'nin (v. h. 786 / m. 1384)[286] el-Fetâvâ't-Tâtârhâniyye isimli eseridir.

Mevkûfât, Mülteka'l-ebhur'un "Namazın Sıfatları" babının "Fasıl" başlığı altında yer alan kıraati açıktan okunan namazlar konusunu tercüme-şerh ederken Mülteka'l-ebhur metninde mevcut olmayan fakat konuyla ilişkili olan bir mevzuuyu el-Fetâvâ't-Tâtârhâniyye'yi kaynak gösterip konuyu genişleterek şerh özelliğini yansıtmaktadır.

Mültekâ metninde "Eğer bir kimse yatsı namazının ilk iki rek'atında zammı sureleri okumasa üçüncü ve dördüncü rek'atlarda Fatiha Suresi ile beraber bu zammı

[284] Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî, *a.g.e.* s.668-669; Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 169.
[285] Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî, *a.g.e.* s.669.
[286] Ahmet Özel, *Hanefi Fıkıh Alimleri ve Diğer Mezheplerin Meşhurları*, 6. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2018, s. 154.

sureleri cehrî olarak kaza eder."[287]denildikten sonra Mevkûfâtî konuyu genişletmeye gider ve el-Fetâvâ't-Tâtârhâniyye'yi kaynak göstererek "Bir kimse salât-ı cehriyye'den birine başlasa münferit olması hasebiyle de kıraati hafî okumayı ihtiyar etse Fatiha'dan sonra ona bir kişi iktidâ etse imam zammı sureyi cehrî okur." demiştir[288].

Bahsi geçen yer için el-Fetâvâ't-Tâtârhâniyye'ye baktığımızda Âlim b. Alâ'nın da bu meseleyi "و في اليتيمة سئل أبو الفضل" diyerek başka bir kaynaktan naklettiğini görmekteyiz.[289]

Yine el-Fetâvâ't-Tâtârhâniyye'ye bakıldığında Mevkûfâtî'nin meselenin hükmünü değiştirebilecek ".إن قصد الإمامة يجهر" [İmâmeti kastetmişse (niyet etmişse) cehrî okur.] kaydını aktarmadığını görülmektedir.[290]

2.7.14. el-Cevheratu'n-Neyyira (Muhtasaru's-Sirâci'l-Vehhâc)

Eser, Ebû Bekr b. Alî b. Muhammed el-Haddâd ez-Zebîdî'ye (v. h. 800 / m. 1397)[291] aittir. Eseri bir kez Kitâbu's-salât'ta yağmur duası / namazı ile ilgili konuda kaynak göstermiştir. Eseri bir diğer ismi olan "Muhtasaru's-sirâci'l-vehhâc" olarak zikretmeyi tercih etmiştir.[292]

Müellif, Mültekâ'da "Sadece üç gün yağmur duasına / namazına çıkılır." ifadesinin altına metinde olmayan bir hususu el-Cevheratu'n-neyyira'yı kaynak göstererek almıştır. Yağmur duasına / namazına çıkılacak olan bölgenin imamı halkı üç gün önceden oruç teşvik etmesi müstehaptır.[293] Bu bilgiyle Mevkûfâtî şerhini zenginleştirmiştir.

---

[287] İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *a.g.e.*, s. 85.
[288] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 74.
[289] Ferîdüddîn Âlim b. Alâ el-Enderpetî, *el-Fetâvâ't-Tâtârhâniyye*, C. I, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Lübnan 2005, s. 276.
[290] Ferîdüddîn Âlim b. Alâ el-Enderpetî, *a.g.e.*, C. I, s. 277.
[291] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. II, s. 67.
[292] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 102.
[293] Gös. yer.

2.8. Hicrî 9. yy. Kaynakları

2.8.1. Şerhu'l-Vikâye

Eser, Abdüllatif b. Abdülaziz b. Emînuddîn b. Firiştâ el-Kirmânî'ye (İbn-i Melek) (v. h. 801 / m. 1398)[294] aittir.

Eserin kaynak gösterildiği meselede Mültekâ, "bazı müteahhirînin erkek kefeninde sarığı güzel gördüklerini" ifade etmiştir. Müellif, sarığı uygun görmeyenlerin varlığını ve niçin uygun görmedikleri mesnedli bir şekilde aktarmak için *Şerhu'l-Vikâye*'yi kaynak göstermiştir.[295]

Şerhu'l-Vikâye'de erkek kefeninde sarığın bazı kimseler taradından kerih görüldüğü çünkü sarığın diğer kefen parçasına işlenmesi halinde çift kat olacağı ifade edilmiştir.[296]

2.8.2. et-Teshîl Şerhu Letâifi'l-İşârât

Eser, Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Mahmud b. İsrâîl b. Abdülazîz Simâvî'ye (v. h. 823 / m. 1420)[297] aittir.

Teshîl'in kaynak gösterildiği mesele nâfile namazlardaki ilk oturuşla ilgilidir. Metinde (Mültekâ) "Ebû Hanîfe'ye göre nafile namazın ilk oturuşunu terk eden kimsenin namazı bâtıl olmaz, İmam Muhammed'e göre ise bâtıl olur." denilmektedir.[298]

Müellif, bu ifadeyi tekit etmek için *Teshîl*'i kaynak vererek meselenin altına açıklama getirmiştir. "*Teshîl*'de bir kimse bin rek'at nâfile kılsa ve sadece sonunda otursa namazı Şeyhayn[299] katında sahih olur fakat İmam Muhammed'e göre dört

[294] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. IV, s. 59.
[295] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 131.
[296] Gös. yer.
[297] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. VII, s. 165.
[298] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 97.
[299] Bu mesele aktarılırken müellif metninde bir hata bulunduğu tespit edilmiştir. Müellif, "*Şeyhayn"* ifadesi yerine bir zühul eseri olarak "*İmâmeyn"* ifadesini kullanmıştır. Bkz.: Gös. yer.

rekat dahi kılsa ve her şef'de (iki rekat) oturmasa namazı sahih olmaz." diye ifade edildiğini aktarmıştır.[300]

2.8.3. Câmiu'l-Muzmerât ve'l-Müşkilât

Müellifin "Muzmerât" şeklinde zikrederek Kitâbu't-tahâra'da altı kez, Kitâbu's-salât'ta da bir kez kaynak gösterdiği eser kuvvetle muhtemel Yûsuf b. Ömer b. Yûsuf es-Sûfî el-Bezzâr el-Kâdûrî'ye (Nebîre-i Şeyh Ömer) (v. h. 832 / m. 1429)[301] ait olan *Câmiu'l-Muzmerât ve'l-Müşkilât* adlı eserdir.[302]

2.8.4. Kemâlü'd-dirâye fî şerhi'n-Nukâye (Şerhu'n-Nukâye)

Eser, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed eş-Şümünnî el-Kusantînî el-Kâhirî'ye (Kemâleddîn) (v. h. 872 / m. 1468)[303] aittir.

Müellif, eseri "Şerh-i Vikâye" olarak belirtmiş lâkin bu eser, Sadru'ş-şerîa'nın "Vikâyetu'r-Rivâye"yi "en-Nukâye Muhtasaru'l-Vikâye" adıyla ihtisar ettiği eserin şerhidir.[304]

2.8.5. Düraru'l-Hukkâm

Eserin sahibi Molla Hüsrev Mehmed b. Ferâmurz b. Alî (v. h. 885 / m. 1480)[305], Fâtih Sultan Mehmed'in vazifelendirmesi ile h. 878/885, m. 1473-74/1480 yılları arasında İstanbul Müftülüğü'nü icra etmiş[306] bir Osmanlı fakihidir.

Üzerinden tahlil yapacağımız eseri Ğuraru'l-Ehkâm adlı metin muhtevasındaki eserine yazmış olduğu Düraru'l-Hukkâm adlı şerhidir[307].

---

[300] Gös. yer.
[301] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 244.
[302] Ferhat Koca, "el-Muhtasar", **DİA**, C. XXXI, Ankara 2020, s. 65.
[303] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. I, s. 230.
[304] Ahmet Özel, "Şümünnî", **DİA**, C. XXXIX, İstanbul 2010, s. 262.
[305] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. VI, s. 328.
[306] Ferhat Koca, "Molla Hüsrev", **DİA**, C. XXX, İstanbul 2005, s. 252.
[307] Ferhat Koca, *a.g.m.*, s. 253.

Meselemiz Kitâbu't-Tahâra'nın Bâbu'l-Encâs'ındadır.[308] Mültekâ'daki ifade "و العصر كل مرة إن أمكن عصره"[309] şeklindedir. "Görülmeyen pisliği eşyadan temizlerken üç kez yıkayıp her yıkamada sıkmak gereklidir." anlatımı Mültekâ'ya aittir. Mevkûfâtî, Mültekâ'nın ibaresini tercüme ettikten sonraiki kere yıkayıp üçüncüde sıkmak rivayetinin varlığını ortaya koyarak[310] Mültekâ müellifinin bu rivayetten kaçınmak için "كل مرة" kaydını getirdiğini beyan etmiştir.Bir anlamda Halebî'nin takyidinin sebebini ortaya çıkarmıştır.

Mehmed Efendi metinle ilgili açıklamaları yaptıktan sonra konuyla ilgili Molla Hüsrev'in Düraru'l-Hukkâm'ından metinde olmayan mâlûmat[311] naklederek şerhini genişletmiştir.

Mevkûfâtî Dürer'den "Üçüncü sıkımın artık su damlamayacak derecede mübalağa ile yapılması gerekmektedir." mâlûmatını nakletmiştir.[312] Fakat Mültekâ'yı nakzedecek bir tercih yapmamıştır.[313] Görüşler arasında tercih yapmaması Mehmed Efendi'nin eserindeki temel tavırlarından birisi olarak gözükmektedir.

Mübalağa ile sıkma mevzuunda Düraru'l-Hukkâm'da Mevkûfâtî'nin nakline dâhil etmediği bir husus bulunmaktadır.[314] "بقدر طاقته" ifadesiyle Molla Hüsrev suyun kesilmesine şart koymuş olmaktadır.[315] Yani sıkan kişi gücü takatince sıkma işlemini gerçekleştirecek ve bu halde iken su damlalarının kesilmesi vâki olacak.

Düraru'l-Ehkâm'dan naklettiği ikinci mâlûmat "Elbiseyi koruma amacıyla sıkmada mübalağa yapılmaması durumunda elbise temizlenmemiş sayılır." cümlesidir. Bu nakille Mehmed Efendi metinde yer almayan bir detayı fıkıh talibi için sunmuş olmaktadır.[316]

---

[308] İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *a.g.e.*, s. 49; Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 50.
[309] Gös. yer.
[310] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 50.
[311] Molla Hüsrev, *Düreru'l-Hukkâm*, Mîr Muhammed Kütüphâne Ârâm Bâğ Kerâçî, h. 1308, s. 45; Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 50.
[312] Gös. yer.
[313] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 50.
[314] Molla Hüsrev, *a.g.e.*, 45; Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 50.
[315] Molla Hüsrev, *a.g.e.*, 45.
[316] Molla Hüsrev, *a.g.e.*, 45; Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 50.

Mevkûfât'taki bu gibi izahlar ve detaylandırmalar Mültekâ metnini şerh düzeyine çıkarmaktadır.

2.8.6. Ğuraru'l-Ehkâm

Mevkûfâtî, bir üst başlıkta tahlilini yaptığımız Düraru'l-Hukkâm'ın metni olan Ğuraru'l-Ehkâm adlı eseri bir kez kaynak göstermiştir. Fakat " درر و غررنده دیمشلردرکه" (Dürer ve Ğurar'ında demişlerdir ki) diyerek aslında Ğurar'ı müstakil olarak kaynak göstermediğini görmekteyiz.[317]

Okuyucunun buradan[318] anladığı nakledilen mâlûmatın hem Ğurar'da hem de Dürar'da mevcut olduğudur. Ancak incelediğimizde Ğurar'da bulunmayıp yalnızca Dürar'da bulunduğunu gördük[319].

Mevkûfâtî burada yalnızca Dürar'ı kaynak göstermiş olmalıydı. Ğurar'dan da nakletmesi yanıltıcı olmuştur.

2.9. Hicrî 10. yy. Kaynakları

2.9.1. Zehîratu'l-Ukbâ fî şerhi Sadri'ş-Şerî'ati'l-Uzmâ

Ahîzâde, Ahi Çelebi, Yûsuf b. Cüneyd et-Tokadî (Yûsuf Efendi) (v. h. 902 / m. 1497)[320] bu eseri, Sadrüşşerîa es-Sânî'nin "Şerhu'l-Vikâye" isimli eserine yazdığı hâşiyesidir. Müellif, eseri bir kez Kitâbu's-salât'ta namazın vâciplerinin anlatıldığı bölümde kaynak göstermiştir.[321]

[317] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 116.
[318] Gös. yer.
[319] Molla Hüsrev, *a.g.e.*, 132.
[320] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 223.
[321] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 64.

Metinde (Mültekâ), birinci oturuş namazın vâcipleri arasında sayılmıştır. Müellif, bu hükümden farklı bir hükmü Zehîra'yı kaynak göstererek belirtmiştir. Zehîra'da birinci oturuşun namazın sünnetlerinden olduğu ifade edilmiştir.[322]

2.9.2. Hâşiye-i Sadru'ş-Şerîa

Eser, Kemâleddîn İsmâil b. Bali el-Karamanî'ye (Kara Kemâl) (v. h. 920 / m. 1514)[323] aittir.

Müellif, *Hâşiye-i Sadru'ş-Şerîa*'yı iki kez izahlarına mesned etmiştir. Kaynak gösterdiği iki yer de abdestin sünnetleriyle ilgilidir. Birincisi[324] abdestte misvak kullanımıyla ilgilidir. İkincisi[325] yer ise abdestin tertibiyle ilgilidir.

2.9.3. Mecmeu'l-Fetâvâ

Eser, Müeyyedzâde Abdurrahman b. Ali b. Müeyyed el-Emâsî (v. h. 922 / m. 1516)[326] aittir. Müellif, eseri bir kez Kitâbu'z-zekât'ta atın zekâtı konusunda kaynak göstermiştir.[327]

Metinde atın nisabından söz edilmemektedir. Müellif, Mecmeu'l-fetâvâ'yı kaynak göstererek atın nisabının beş olduğunu ifade etmiştir.[328]

2.9.4. İslâh

Müellif, Şemsuddîn Ahmed b. Süleyman b. Kemal Paşa'nın (Kemalpaşazâde, İbn Kemâl) (v. h. 940 / m. 1534)[329] eserleri olan İslâh'ı ve Îzâhu'l-İslâh'ı birlikte kaynak göstermiştir.

---

[322] Gös. yer.
[323] Muhammed Abay, "Osmanlı Döneminde Yazılan Tefsir ile İlgili Eserler Bibliyografyası", *Divan*, Sayı 1, 1999, s. 279.
[324] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 14.
[325] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 16.
[326] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. III, s. 318.
[327] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 146.
[328] Gös. yer.
[329] Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. I, s. 133.

2.9.5. Îzâhu'l-İslâh

Buradaki tahlilimiz Kanûnî Sultan Süleyman Dönemi'nde h. 932/940, m. 1526-1534 yılları arasında Şeyhülislâmlık vazifesini îfâ etmiş[330] olan Kemalpaşazâde'nin Hanefî Mezhebinde Mutûn-u Selâse, Mutûn-u Erbe'a ve Mutûn-u Sitte olarak kabul edilen metinler içerisinde yer alan Tâcu'ş-şerîa'nın Vikâyetu'r-Rivâye'sindeki yanlışlıkları düzeltmek için kaleme aldığı "Islâhu'l-Vikâye"sini "el-Îzâh (Îzâhu'l-Islâh)" ismiyle şerhettiği eseri üzerinden olacaktır[331].

Mülteka'l-ebhur Cenaze Namazını kimin kıldırmaya daha lâyık olduğunu sırasıyla; sultan, kadı, mahalle imamı ve son olarak velîsi olarak sıralamıştır.[332] Mevkûfâtî bahsi geçen sıralamayı tek tek tercüme-şerh etmiştir.[333] Mültekâ, "Sultan hazır ise imâmeti evladır." derken[334] el-Îzâh, "Sultanın hazır olması durumunda imâmeti vâciptir."[335] demektedir. Mehmed Efendi el-Îzâh'taki bu bilgiyi velî maddesini açıklarken kaynak göstermiştir.[336] Sultan ile ilgili olan bu bilgi sultanla ilgili olan maddenin tercüme-şerhinin yapıldığı kısımda getirilmiş olsaydı, Mevkûfâtî'nin tercüme-şerhi isabetli yerde olmuş olurdu.

Mevkûfâtî son madde olan velîmaddesini de tercüme edip el-Îzâh'ı kaynak gösterdiği yerde[337] Mültekâ'daki Cenaze Namazının öncelik sırasına göre kıldırılması gerektiği hükmünü[338]el-Îzâh'ın "بطريق الأفضل" ibaresiyle[339] kuvvetlendirmiştir.

el-Îzâh'a baktığımızda Kemalpaşazâde'nin, Mülteka'l-ebhur ile bire bir uyumlu olan cenaze namazını kıldıran kimselerin efdaliyyet sıralamasını[340] Alâeddîn es-Semerkandî'nin Tuhfetu'l-Fukahâ'sından aldığını[341] görmekteyiz.

---

[330] Şerafettin Turan, "Kemalpaşazâde", **DİA**, C. XXV, Ankara 2002, s. 238.
[331] İlyas Çelebi, "Kemalpaşazâde", **DİA**, C. XXV, Ankara 2002, s. 247.
[332] İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *a.g.e.*, s. 147.
[333] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 132.
[334] İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *a.g.e.*, s. 147.
[335] Ahmed b. Süleymân İbn-i Kemâl Paşa, *el-Îzâh fî şerhi'l-Îzâh fi'l-fikhi'l-Hanefî*, C. I, Dârü'l-Kütubi'l-İlmiyye, Lübnan 2007, s. 172.
[336] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 132.
[337] Gös. yer.
[338] İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *a.g.e.*, s. 147; Gös. yer.
[339] Ahmed b. Süleymân İbn-i Kemâl Paşa, *a.g.e.*, s. 173; Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 132.
[340] İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *a.g.e.*, s. 147.

Mevkûfâtî, el-İzâh'ı iki kez kaynak göstermek yerine "sultan maddesi"yle ilgili olan bilgiyi de "velî maddesi"nin peşine getirmekle[342] metinde sadeliği tercih etmiştir.

2.9.6. Şerh-u Vikâyeti'r-Rivâye fî Mesâili'l-Hidâye

Eser, Şeyhzâde Muhyiddin Muhammed b. Muslihuddin Mustafa el-Kocevî'ye (v. h. 950 / m. 1543)[343] aittir. Müellif, eseri bir kez Kitâbu-Tahâra bölümünde metnin (Mültekâ) abdestin sünnetleri arasında saydığı misvak kullanmakla ilgili konuda kaynak göstermiştir.[344]

Müellif, metni şerh etmekte ve misvak bulunmadığında dişleri parmakla temizlemenin misvak yerine geçeceğini *Şerh-i Vikâye*'den nakletmiştir.[345]

2.9.7. Câmiu'r-Rumûz

Eser, Şemsüddîn Muhammed b. Hüsâmiddîn el-Horasânî el-Kuhistânî'ye (v. h. 962 / m. 1554)[346] aittir. Bu eser en-Nukâye'nin şerhidir.[347]

Müellif, *Câmiu'r-Rumûz* adlı eseri iki kez Kitâbu't-Tahâra'da abdestin sünnetleri ile ilgili meselede kaynak göstermiştir. İlk olarak abdestte ağza ve burna su vermekle ilgili sünnetleri şerh ederken, ikinci olarak da abdestte peş peşeliğin sünnet olması konusunu şerh ederken kaynak göstermiştir.[348]

---

[341] Ahmed b. Süleymân İbn-i Kemâl Paşa, *a.g.e.*, s. 173.
[342] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 132.
[343] Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri ve Diğer Mezheplerin Meşhurları*, 6. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2018, s. 241.
[344] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 14.
[345] Gös. yer.
[346] Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri ve Diğer Mezheplerin Meşhurları*, 6. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2018, s. 250.
[347] Ahmet Yaman, "Kuhistânî", **DİA**, C. XXVI, Ankara 2002, s. 348.
[348] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 15, 16.

2.10.Diğer Kaynaklar

Bu başlık altında iki adet kaynağa yer vereceğiz. Bu eserleri ayrı başlık altında ele almamızın sebebi müelliflerinin vefat tarihlerine ulaşamamış olmamız gerekçesiyledir.

2.10.1.Câmiu's-Sağîr

Eser, Hâkim Abdurrahmân'a aittir. Eseri bir kez Kitâbu's-salât'ta kabrin yerinden çıkartılıp çıkartılamayacağı ile ilgili meselede kaynak göstermiştir.[349]

Metinde, "kabrin yerinden çıkarılabilmesi sadece gömüldüğü arazinin gaspedilmiş olması durumunda mümkün olabileceği" belirtilmiştir. Mesele ile daha fazla bilgi vermek isteyen müellif Hâkim Abdurrahmân'ın Câmi's-Sağîr'ini kaynak göstermiştir. Müellif bu kaynaktan naklettiği "Ölünün kefensiz defnedilmesi durumunda kabrin açılamayacağı fakat bir kişi kabirde kıyafet yahut bir miktar para unutursa kabri açabilir ve eğer definden sonra arazi şüf'a ile satılırsa ölü çıkartılabilir." bilgileriyle metni şerh etmiştir.[350]

2.10.2.el-Yenâbî' fî Me'rifeti'l-usûl ve't-Tefârî' (Şerhu'l-Kudûrî)

Eser, Muhammed b. Ramazân er-Rûmî'ye ait olmakla birlikte kaynakların bir kısmına göre[351] Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Abdillâh eş-Şiblî ed-Dımaşkî et-Trablusî'ye (v. h. 769 / m. 1367)[352] de nispet edilmektedir.[353]

[349]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 136
[350] Gös. yer.
[351] Bir tanesine örnek olarak Bkz.: Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *a.g.e.*, C. VI, s. 234.
[352] Gös. yer.
[353] İlyas Çelebi, "Şiblî, Bedreddin", **DİA**, C. XXXIX, İstanbul 2010, s. 124-125.

BÖLÜM 3: MEVKÛFÂT'IN KAYNAKLARININ TAHLİLİNDE GENEL TESPİTLER

Tezin üçüncü ve son bölümü olan bu bölümümüzde Mevkûfât ile ilgili genel tespitlerde bulunacağız. Bu tespitler; Mevkûfât'ın İbâdât bahisleriyle ilgili istatistikî bilgilerinden, müellifin fıkıh haricindeki kaynaklarının tespitinden, Osmanlı Fukahâsının tespitinden, eser bilgisine ulaşamadığımız sadece müellif ismi ile gösterdiği kaynaklardan, müellifine ulaşamadığımız yalnızca eser ismiyle gösterdiği kaynaklardan müteşekkildir.

3.1. Kaynakların Kullanımıyla İlgili İstatistikî Veriler

Tercüme-i Mülteka'l-ebhur'un İbâdât Bahisleri'nde Mevkûfâtî Mehmed Efendi'nin kullandığı kaynaklar tespit edildi. Kaynakların sayıları ve istatistikleri aşağıdaki tablolarda belirtilmiştir.

Mevkûfâtî Mehmed Efendi İbâdât Bahislerinde tekrarlarla birlikte dört yüz on beş kaynak göstermiştir. Tekrarlar çıkarıldığında ise yüz elli kaynağa müracaat ederek bölümü kaleme aldığı tespit edilmiştir.

Tablo-1:İbâdât Bahisleri ile İlgili İstatistikî Bilgiler - 1

Bölüm Adı	***Sayfa Sayısı***	***Kaynak Sayısı (tekrarlar ile)***
Kitâbu't-Tahâra	*46*	*158*
Kitâbu's-Salât	*86*	*173*
Kitâbu'z-Zekât	*21*	*24*
Kitâbu's-Savm	*12*	*18*
Kitâbu'l-Hacc	*39*	*41*
Toplam	*204*	*414*

Tablo-2: İbâdât Bahisleri ile İlgili İstatistikî Bilgiler - 2

Bölüm Adı	***Sayfa Başına Düşen Ortalama Kaynak Sayısı (tekrarlar ile)***
Kitâbu't-Tahâra	*3,4*
Kitâbu's-Salât	*2*
Kitâbu'z-Zekât	*1,1*
Kitâbu's-Savm	*1,5*
Kitâbu'l-Hacc	*1*
Ortalama	*2*

Tablo-3: İkinci Bölümdeki Kaynaklar ile İlgili İstatistikî Bilgiler

Yüzyıl	***Kullanılan Kaynak Sayısı***
2. yy.	*2*
3. yy.	*1*
4. yy.	*3*
5. yy.	*5*
6. yy.	*12*
7. yy.	*10*
8. yy.	*14*
9. yy.	*5*
10. yy.	*7*
Diğer	*3*
Toplam	*62*

Tablo-4: Diğer Kaynaklar ve Müellif İsmi ile Gösterilen Kaynaklar ile İlgili İstatistikî Bilgiler

Yüzyıl	***Kullanılan Kaynak Sayısı***
Diğer	*19*
2. yy.	*8*
3. yy.	*5*
4. yy.	*10*
5. yy.	*1*
6. yy.	*3*
7. yy.	*2*
8. yy.	*1*
10. yy.	*1*
Vefat Tarihi Tespit Edilemeyen	*14*
Toplam	*64*

Tablo-5:Osmanlı Fukahasıile İlgili İstatistikî Bilgiler

Yüzyıl	***Kaynak Sayısı***
9. yy.	*3*
10. yy.	*7*
11. yy.	*1*
Toplam	*11*

Tablo-6:Diğer İlim Dallarıyla İlgili Kaynaklarınİstatistikî Bilgileri

İlim Dalı	***Kaynak Sayısı***
Hadis	*13*
Tefsir	*1*
Meğâzî	*2*
Kamus	*1*
Toplam	*17*

3.1.1.Hicrî 2. yy. Kaynakları

3.1.1.1. Kitâbu'l-Emâlî

Tablo-7: Mevkûfât'ın Kitâbu'l-Emâlî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Kitâbu'l-Emâlî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.1.1.2. el-Câmiu's-Sağîr

Tablo-8: Mevkûfât'ın el-Câmiu's-Sağîr ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***el-Câmiu's-Sağîr'in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	*1*
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	*1*
Toplam	*3*

3.1.2. Hicrî 3. yy. Kaynağı

3.1.2.1. el-Üm

Eserin sahibi Muhammed eş-Şâfiî Fıkıh İlminin teşekkülüne katkı sağlayanlardan olması ve Mevkûfâtî tarafından da çokça kaynak gösterilmesi sebepleriyle eş-Şâfiî için kaynak taramasında bulunmadık.

3.1.3. Hicrî 4. yy. Kaynakları

3.1.3.1. Şerh-u Kitâbi'l-Emâlî

Mevkûfâtî Ebû Ca'fer'in isminden önce "Fakih" sıfatını sık sık kullanmaktadır.[354]

Tablo-9: Mevkûfât'ın Şerh-u Kitâbi'l-Emâlî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Şerh-u Kitâbi'l-Emâlî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	*1*
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.1.3.2. Şerh-u Kitâbi'l-Âsâr

Tablo-10: Mevkûfât'ın Şerh-u Kitâbi'l-Âsâr ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Şerh-u Kitâbi'l-Âsâr'ın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	1

[354] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 29.

3.1.3.3.el-Kâfî

Tablo-11: Mevkûfât'ın el-Kâfî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***el-Kâfî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*2*
Kitâbu's-Salât	*3*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*1*
Toplam	*6*

3.1.4.Hicrî 5. yy. Kaynakları

3.1.4.1.el-Kitâb / el-Muhtasar

Tablo-12: Mevkûfât'ın el-Kitâb(el-Muhtasar) ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***el-Kitâb(el-Muhtasar)'ın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*3*
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	*1*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*-*
Toplam	*5*

3.1.4.2. el-Esrâr fi'l-fürû'

Tablo-13: Mevkûfât'ın el-Esrâr fi'l-fürû' ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***el-Esrâr fi'l-fürû''un Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*-*
Kitâbu's-Salât	*-*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*1*
Toplam	*1*

3.1.4.3. Şerh-u Muhtasari't-Tahâvî

Tablo-14: Mevkûfât'ın İsbîcâbî (Şerh-u Muhtasari't-Tahâvî) ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***İsbîcâbî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*-*
Kitâbu's-Salât	*-*
Kitâbu'z-Zekât	*1*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*-*
Toplam	*1*

3.1.4.4. Kitâbu'l-Mebsût li'l-Fetâvî

Tablo-15: Mevkûfât'ın Kitâbu'l-mebsût li'l-fetâvî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Kitâbu'l-mebsût li'l-fetâvî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	*2*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*1*
Toplam	*4*

3.1.4.5.el-Mebsût

Müellif, es-Serahsî'yi kaynak gösterdiği birkaç yerde kendisinden "Şeyhulislam" diye bahsetmektedir.[355] "Şeyhülislam" lakabını es-Serahsî'ye atfen kullandığını *el-Mebsût* isimli eseriyle birlikte ziktemesinden anlamaktayız.

[355] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 14, 50.

"Şeyhülislam" lakabı başka âlimler için de kullanılmıştır. Nitekim bir kaynakta *Hâherzâde* için kullanıldığı tespit edildi.[356]

Tablo-16: Mevkûfât'ın el-Mebsût ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***el-Mebsût'un Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*7*
Kitâbu's-Salât	*6*
Kitâbu'z-Zekât	*2*
Kitâbu's-Savm	*1*
Kitâbu'l-Hacc	*2*
Toplam	*18*

3.1.5.Hicrî 6. yy. Kaynakları

3.1.5.1. Hizânetu'l-ekmel

Tablo-17: Mevkûfât'ın Hizânetu'l-ekmel (Ebû Abdillâh el-Cürcânî) ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Ebû Abdillâh el-Cürcânî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.1.5.1. Ecvibe

Tablo-18: Mevkûfât'ın Ecvibe ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Ecvibe'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***

[356] Mustafa Çil, *Fıkıh Usulü Metnine Şerh Katkısı: Menaü'l-Envar Çizgisi*, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 2018, s. 159.

Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	*1*
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.1.5.2. el-Câmiu's-Sağîr

Tablo-19: Mevkûfât'ın el-Câmiu's-Sağîr ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***el-Câmiu's-Sağîr'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.1.5.3.el-Vâkı'ât (Vakı'âtu'l-Hüsâmî)

Tablo-20: Mevkûfât'ın el-Vâkı'ât ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***el-Vâkı'ât'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.1.5.4.Tuhfetu'l-Fukahâ

Tablo-21: Mevkûfât'ın Tuhfetu'l-Fukahâ ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Tuhfetu'l-Fukahâ'nın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*2*
Kitâbu's-Salât	*1*

Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*2*
Toplam	*5*

3.1.5.5. Hulâsa (Hulâsatu'l-fetâvâ)

Tablo-22: Mevkûfât'ın Hulâsa ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Hulâsa'nın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*6*
Kitâbu's-Salât	*7*
Kitâbu'z-Zekât	*1*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*-*
Toplam	*14*

3.1.5.6.el-Fetâvâ

Tablo-23: Mevkûfât'ın Bakkâlî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Bakkâlî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*-*
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*-*
Toplam	*1*

3.1.5.7.Bedâi'u's-Sanâi' fî Tertîbi'ş-Şerâi'

Tablo-24: Mevkûfât'ın Bedâi'u's-Sanâi' fî Tertîbi'ş-Şerâi' ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Bedâi'u's-Sanâi' fî Tertîbi'ş-Şerâi''nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*-*
Kitâbu's-Salât	*2*

Kitâbu'z-Zekât	*1*
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*3*

3.1.5.8.el-Fetâvâ'l-Hâniyye

Tablo-25: Mevkûfât'ın el-Fetâva'l-Hâniyye ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***el-Fetâvâ'l-Hâniyye'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	*13*
Kitâbu'z-Zekât	*1*
Kitâbu's-Savm	*1*
Kitâbu'l-Hacc	*1*
Toplam	*17*

3.1.5.9.Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr

Tablo-26: Mevkûfât'ın Şerhu'l-Cami'i's-Sağîr ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr'in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.1.5.10.el-Hidâye

Tablo-27: Mevkûfât'ın el-Hidâye ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***el-Hidâye'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*7*
Kitâbu's-Salât	*10*

Kitâbu'z-Zekât	*2*
Kitâbu's-Savm	*1*
Kitâbu'l-Hacc	*2*
Toplam	*22*

3.1.5.11. et-Tecnîs ve'l-Mezîd fi'l-Fetâvâ

Tablo-28: Mevkûfât'ın et-Tecnîs ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***et-Tecnîs'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.1.6.Hicrî 7. yy. Kaynakları

3.1.6.1.ez-Zehîratu'l-Burhâniyye

Tablo-29: Mevkûfât'ın ez-Zehîratu'l-Burhâniyye ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***ez-Zehîratu'l-Burhâniyye'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*5*
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	*1*
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*7*

3.1.6.2. el-Muhîtu'l-Burhânî fi'l-Fıkhi'n-Nu'mânî

Tablo-30: Mevkûfât'ın el-Muhîtu'l-Burhânî fi'l-Fıkhi'n-Nu'mânî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	*el-Muhîtu'l-Burhânî fi'l-Fıkhi'n-Nu'mânî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi*
Kitâbu't-Tahâra	*5*
Kitâbu's-Salât	*9*
Kitâbu'z-Zekât	*0*
Kitâbu's-Savm	*0*
Kitâbu'l-Hacc	*1*
Toplam	*15*

3.1.6.3. el-Fetâva'z-Zahîriyye

Tablo-31: Mevkûfât'ın el-Fetâva'z-Zahîriyye ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	*el-Fetâva'z-Zahîriyye'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi*
Kitâbu't-Tahâra	*4*
Kitâbu's-Salât	*3*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*-*
Toplam	*7*

3.1.6.4. Kunyetu'l-munye li Tetmîmi'l-ğunye

Tablo-32: Mevkûfât'ın el-Kunye ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	*el-Kunye'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi*
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	*-*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*-*
Toplam	*1*

3.1.6.5. el-MüctebâŞerhu Muhtasari'l-kudûrî

Tablo-33: Mevkûfât'ın el-Müctebâ ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	*el-Müctebâ'ın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi*
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.1.6.6. Tuhfetu'l-Mulûk

Tablo-34: Mevkûfât'ın Tuhfetu'l-Mulûk ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	*Tuhfetu'l-Mulûk'un Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi*
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.1.6.7.Kitâbu'l-İhtiyâr Li Ta'lîli'l-Muhtâr

Tablo-35: Mevkûfât'ın el-İhtiyâr ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	*el-İhtiyâr'ın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi*
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	*5*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	*1*
Kitâbu'l-Hacc	*1*
Toplam	*8*

3.1.6.8.el-Muhtâr

Tablo-36: Mevkûfât'ın el-Muhtâr ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	*el-Muhtâr'ın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi*

Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*2*

3.1.6.9.Mecme'u'l-Behreyn ve Mülteka'n-Neyyireyn

Tablo-37: Mevkûfât'ın Mecme'u'l-Behreyn ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Mecme'u'l-Behreyn'ın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.1.6.10. Şerh-u Mecme'i'l-Bahreyn

Tablo-38: Mevkûfât'ın Şerh-u Mecme'i'l-Behreyn ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Şerh-u Mecme'i'l-Behreyn'ın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.1.7.Hicrî 8. yy. Kaynakları

3.1.7.1. el-Musaffâ

Tablo-39: Mevkûfât'ın el-Musaffâ ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	*el-Musaffâ'nın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi*
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.1.7.2. Kenzu'd-Dekâik

Tablo-40: Mevkûfât'ın Kenz ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	*Kenz'in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi*
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.1.7.3. el-Vâfî

Tablo-41: Mevkûfât'ın el-Vâfî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	*el-Vâfî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi*
Kitâbu't-Tahâra	*2*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*2*

3.1.7.4. el-Kâfî fî Şerhi'l-Vâfî

Tablo-42: Mevkûfât'ın el-Kâfî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***el-Kâfî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*2*
Kitâbu's-Salât	*-*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*-*
Toplam	*2*

3.1.7.5.en-Nihâye fî şerhi'l-Hidâye

Tablo-43: Mevkûfât'ın en-Nihâye fî şerhi'l-Hidâye ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***en-Nihâye fî şerhi'l-Hidâye'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*9*
Kitâbu's-Salât	*11*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*2*
Kitâbu'l-Hacc	*1*
Toplam	*23*

3.1.7.6. Tetimme-i Fetâvâ

Tablo-44: Mevkûfât'ın Tetimme-i Fetâvâ ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Tetimme-i Fetâvâ'nın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	*-*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*-*
Toplam	*1*

3.1.7.7. el-Mübteğâfi'l-Fürû el-Hanefiyye

Tablo-45: Mevkûfât'ın el-Mübteğâ ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***el-Mübteğâ'nın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*-*
Kitâbu's-Salât	*-*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*1*
Kitâbu'l-Hacc	*-*
Toplam	*1*

3.1.7.8.Tebyînu'l-Hakâik

Tablo-46: Mevkûfât'ın Tebyînu'l-Hakâik ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Tebyînu'l-Hakâik'ın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*-*
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*2*
Toplam	*3*

3.1.7.9. Şerhu'l-Vikâye

Tablo-47: Mevkûfât'ın Şerhu'l-Vikâye ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Şerhu'l-Vikâye'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*4*
Kitâbu's-Salât	*-*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*-*
Toplam	*4*

3.1.7.10. Mi'râcu'd-dirâye ilâ Şerhi'l-Hidâye

Tablo-48: Mevkûfât'ın Mi'râcu'd-dirâye ilâ Şerhi'l-Hidâye ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Mi'râcu'd-Dirâye ilâ Şerhi'l-Hidâye'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*-*
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*-*
Toplam	*1*

3.1.7.11. Ğâyetu'l-Beyânve Nâdiratu'l-Akrân

Tablo-49: Mevkûfât'ın Ğâyetu'l-Beyân ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Ğâyetu'l-Beyân'ın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	*-*
Kitâbu'z-Zekât	*1*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*2*
Toplam	*4*

3.1.7.12.el-'İnâye Şerhu'l-Hidâye

Tablo-50: Mevkûfât'ın el-'İnâye Şerhu'l-Hidâye ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***el-'İnâye Şerhu'l-Hidâye'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*2*
Kitâbu's-Salât	*6*
Kitâbu'z-Zekât	*2*
Kitâbu's-Savm	*2*
Kitâbu'l-Hacc	*2*
Toplam	*14*

3.1.7.13.el-Fetâvâ't-Tâtârhâniyye

Tablo-51: Mevkûfât'ın el-Fetâvâ't-Tâtârhâniyye ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***el-Fetâvâ't-Tâtârhâniyye'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	*2*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*3*

3.1.7.14. el-Cevheratu'n-Neyyira(Muhtasaru's-Sirâci'l-Vehhâc)

Mevkûfâtî'nin kaynak gösterdiği eserin ismi el-Cevheratu'n-neyyira'dır. Eser, Radıyüddin Ebû Bekr'in es-Sirâcu'l-vehhâc adlı kitabının muhtasarıdır.[357] Bu sebeple ki Mevkûfâtî, "el-Cevheratu'n-neyyira" yerine "Muhtasaru's-sirâci'l-vehhâc" isimlendirmesini kullanmıştır.[358]

Tablo-52: Mevkûfât'ın el-Cevheratu'n-Neyyira ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***el-Cevheratu'n-Neyyira'nın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

[357] Ebubekir Sifil, "Haddâd, Ebû Bekir", **DİA**, C. XIV, İstanbul 1996, s. 553.
[358] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 102.

3.1.8. Hicrî 9. yy. Kaynakları

3.1.8.1. Şerhu'l-Vikâye

Tablo-53: Mevkûfât'ın Şerhu'l-Vikâye ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Şerhu'l-Vikâye'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*2*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*2*

3.1.8.2. et-TeshîlŞerhu Letâifi'l-İşârât

Tablo-54: Mevkûfât'ın et-Teshîl ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***et-Teshîl'in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*2*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*2*

3.1.8.3. Câmiu'l-Muzmerât ve'l-Müşkilât

Tablo-65: Mevkûfât'ın Muzmerât ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Muzmerât'ın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*6*
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*7*

3.1.8.4. Kemâlü'd-dirâye fî şerhi'n-Nukâye (Şerhu'n-Nukâye)

Tablo-55: Mevkûfât'ın Şerh-i Vikâye ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Şerh-i Vikâye'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*2*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*2*

3.1.8.5.Düraru'l-Hukkâm

Tablo-56: Mevkûfât'ın Düraru'l-Hukkâm ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Düraru'l-Hukkâm'ın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	*4*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*5*

3.1.8.6. Ğuraru'l-Ehkâm

Tablo-57: Mevkûfât'ın Ğuraru'l-Ehkâm ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Ğuraru'l-Ehkâm'ın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.1.9.Hicrî 10. yy. Kaynakları

3.1.9.1. Zehîratu'l-Ukbâ fî şerhi Sadri'ş-Şerî'ati'l-Uzmâ

Tablo-58: Mevkûfât'ın Hâşiye-i Çelebi ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Hâşiye-i Çelebi'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*-*
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*-*
Toplam	*1*

3.1.9.2. Hâşiye-i Sadru'ş-Şerîa

Tablo-59: Mevkûfât'ın Hâşiye-i Sadru'ş-Şerîa ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Hâşiye-i Sadru'ş-Şerîa'nın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*2*
Kitâbu's-Salât	*-*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*-*
Toplam	*2*

3.1.9.3. Mecmeu'l-Fetâvâ

Tablo-60: Mevkûfât'ın Mecmeu'l-Fetâvâ ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Mecmeu'l-Fetâvâ'ın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*-*
Kitâbu's-Salât	*-*
Kitâbu'z-Zekât	*1*

Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.1.9.4. İslâh

Tablo-61: Mevkûfât'ın İslâh ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***İslâh'ın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	*1*
Toplam	*2*

3.1.9.5. Îzâhu'l-İslâh

Tablo-62: Mevkûfât'ın Îzâhu'l-İslâh ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Îzâhu'l-İslâh'ın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	*1*
Toplam	*2*

3.1.9.6. Şerh-u Vikâyeti'r-Rivâye fî Mesâili'l-Hidâye

Tablo-63: Mevkûfât'ın Şerh-u Vikâye ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Şerh-u Vikâye'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-

Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.1.9.7. Câmiu'r-Rumûz

Tablo-64: Mevkûfât'ın Câmiu'r-Rumûz ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Câmiu'r-Rumûz'un Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*2*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*2*

3.1.10.Diğer Kaynaklar

3.1.10.1.Câmiu's-Sağîr

Tablo-66: Mevkûfât'ın Câmiu's-Sağîr ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Câmiu's-Sağîr'in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.1.10.2.el-Yenâbî' fî Me'rifeti'l-usûl ve't-Tefârî' (Şerhu'l-Kudûrî)

Tablo-67: Mevkûfât'ın el-Yenâbî' ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	*el-Yenâbî''in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi*
Kitâbu't-Tahâra	*2*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*2*

3.2. Diğer Kaynaklar

3.5.1. Câmiu'l-Cevâmi'

Tablo-68: Mevkûfât'ın Câmiu'l-Cevâmi' ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	*Câmiu'l-Cevâmi''in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi*
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.5.2. Fetâvâ-i Kebîr

Tablo-69: Mevkûfât'ın Fetâvâ-i Kebîr ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	*Fetâvâ-i Kebîr'in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi*
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.5.3. Hâşiye-i Hidâye

Hidâye'nin birçok hâşiyesi olması hasebiyle müellifin hangi hâşiyeden nakilde bulunduğunu tespit etmek mümkün olmadı.

Tablo-70: Mevkûfât'ın Hâşiye-i Hidâye ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Hâşiye-i Hidâye'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.5.4. Hizânetu'l-fetâvâ

Mevkûfâtî, eseri kaynak gösterirken müellif ismi zikretmeksizin ya "Hizâne"[359] ya da "Hizânetu'l-fetâvâ"[360] şeklinde zikretmiştir.

Araştırmamız sonucunda "Hizânetu'l-fetâvâ" ismine sahip iki adet eser mevcuttur.[361] Dolayısıyla Mevkûfât'ta kaynak gösterilen eserin hangisi olduğu anlaşılmamaktadır. Eserlerden birinin sahibi İftihâruddîn Tâhir el-Buhârî diğerinin sahibi ise Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr (v. h. 665)'dir.

Tablo-71: Mevkûfât'ın Hizânetu'l-fetâvâ ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Hizânetu'l-fetâvâ'nın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*4*
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	*1*
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*5*

[359] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 36.
[360] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 115.
[361] Hacı Halîfe Mustafa b. Abdullah Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-zünûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, C. II, 1. Baskı, Dâru'l-kütubi'l-ilmiyye, Lübnan h. 1429 / m.2008, s. 59.

3.5.5. Keşf

Hanefî Mezhebinde "Keşf" kelimesi ile terkip oluşturan birçok eser mevcut olması hasebiyle müellifin hangi eseri kaynak olarak gösterdiği bilinmemektedir.

Lâkin "Keşfu'z-zünûn"da keşf kelimesi ile terkib oluşturan eserlerden bir tanesi Hanefî Fürû Fıkhına ait "كشف الألفاظ في فروع الحنفية" (Keşfu'l-elfâz fî fürû'u'l-Hanefiyye) isimli eserdir.[362] Müellifin kaynak gösterdiği eserin sözü geçen eser olma ihtimali mevcuttur.

Tablo-72: Mevkûfât'ın Keşf ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Keşf'in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.5.6. el-Kifâye fî Şerhi'l-Hidâye

Müellifin "el-Kifâye" ismiyle kaynak gösterdiği eser aynı isimle iki farklı müellife ait bulunmaktadır. Bir tanesi, *Ebû Muhammed Celâleddîn Ömer b. Muhammed el-Hucendî el-Habbâzî*'ye (ö. 691/1292) ait olup diğeri de *Celâlüddîn el-Havârezmî el-Kerlânî*'ye (v. h. 767 / m. 1366) aittir. Müellif hangisine ait olduğunu belirtmemiştir.

Tablo-73: Mevkûfât'ın el-Kifâye ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***el-Kifâye'ın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*2*
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-

[362]Hacı Halîfe Mustafa b. Abdullah Kâtip Çelebi, *a.g.e.*, C. III, s. 100.

Toplam	*3*

3.5.7. Kübrâ

Tablo-74: Mevkûfât'ın Kübrâ ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Kübrâ'nın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.5.8. Muâdiye

Tablo-75: Mevkûfât'ın Muâdiye ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Muâdiye'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.5.9. Muhtasar-ı Ecnâs-ı Nâtıfî

Bu kaynak, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ömer en-Nâtıfî et-Taberî'nin (v. h. 446 / m. 1054) el-Ecnâs ve'l-Furûk diğer adıyla el-Ecnâs fi'l-furû' adlı eserinin muhtasarıdır. Fakat Mevkûfâtî bu muhtasarın kime ait olduğunu belirtmemiştir.

Tablo-76: Mevkûfât'ın Muhtasar-ı Ecnâs-ı Nâtıfî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Muhtasar-ı Ecnâs-ı Nâtıfî'nin Bölümlere İtibarla***

	Kaynak Gösterimi
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.5.10. Mutavvelât

Bir kez Kitâbu't-tahâra'da abdestte hilâllenmesiyle ilgili meselede zikretmiştir.[363] Mutavvelât'tan kastı da kuvvetle muhtemel meseleleri geniş kapsamlı ele alan füru fıkıh eserleridir.

3.5.11. Nevâdir

Hanefî Mezhebi içerisinde "Nevâdir" ismini taşıyan çokça eser mevcuttur.[364] Bu nedenle eserin hangisi olduğu bilinmemektedir. Diğer yandan İmam Ebû Yûsuf'a nispet edilen "Kitâbu'n-nevâdir" isimli bir eser de mevcuttur.[365]

Tablo-77: Mevkûfât'ın Nevâdir ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Nevâdir'in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*5*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*5*

[363]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 15.
[364]Ebu'l-Fidâ Zeynuddîn Kâsım b. Kutluboğa es-Sûdûnî, *a.g.e.*, s. 537; Hacı Halîfe Mustafa b. Abdullah Kâtip Çelebi, *a.g.e.*, C. III, s. 501-502.
[365] Salim Öğüt, *a.g.m.*, s. 264.

3.5.12. Sâhibu'l-Künûz

Müellifin, Sâhibu'l-Künûz diyerek gösterdiği kaynak Künûzu'l-envâr adıyla bir usûl-i fıkıh şerhi kaleme alan Kara Hoca lakaplı Alâeddin Ali Esved (Ali b. Ömer b. Ali) el-Karahisârî'ye (v. h. 800 / m. 1397) ait Vikâye şerhi "el-'İnâye"[366] olabilir.

Yahut Tacü't-terâcum'da geçtiği şekilde Ahmed b. Ebî Bekr el-Mer'aşî'ye ait olan "Kunûzu'l-Fıkh"[367] adlı eser ya da Keşfü'z-zünûn'da geçtiği şekilde Ebi'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Bekr el-Mer'aşî'ye (v. h. 872) ait olan "كنوز الفقه في فروع الحنفية" isimli eser[368] olabilir.

Tablo-78: Mevkûfât'ın Sâhibu'l-Künûz ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Sâhibu'l-Künûz'un Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.5.13. Sâhib-i Beyâniyye

Tablo-79: Mevkûfât'ın Sâhib-i Beyâniyye ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Sâhib-i Beyâniyye'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	*1*
Toplam	*1*

[366] Ahmet Özel, "Alâeddin Ali Esved", **DİA**, C. II, İstanbul 1989, s. 319.
[367] Ebu'l-Fidâ Zeynuddîn Kâsım b. Kutluboğa es-Sûdûnî, *a.g.e.*, s. 109.
[368] Hacı Halîfe Mustafa b. Abdullah Kâtip Çelebi, *a.g.e.*, C. III, s. 126.

3.5.14. Sirâciyye

Mevkûfât'ta "سراجيه ده مسطوردركه"[369] (Sirâciyye'de mesturdur ki) diyerek kaynak gösterilen eserin tam adı "el-Fetâvâ's-Sirâciyye"dir. Bu isme sahip iki eser mevcuttur. Bir tanesi Ebû Muhammed (Ebü'l-Hasen) Sirâcüddîn Alî b. Osmân b. Muhammed b. Süleymân et-Teymî eş-Şehîdî el-Fergānî el-Ûşî'ye (v. h. 575 / m. 1179) ait olup diğeri Kâriulhidâye lakaplı[370]Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Fâris el-Kinânî el-Mısrî'ye (v. h. 829 / m. 1426) aittir.

Müellifin, bahsi geçen eserlerden hangisini tercih ettiğini bilemiyoruz.

Tablo-80: Mevkûfât'ın Sirâciyye ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Sirâciyye'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.5.15. Şârih-i Tuhfe

Müellif, Tuhfetu'l-Fukâhâ'yı da Tuhfetu'l-Mulûk'u da kaynak gösterdiğinden ve bu iki eserin de birden fazla şerhleri mevcut olduğundan "Şârih-i Tuhfe" ifadesiyle kastedilen kaynağın müellifini dahi tespit etmek mümkün görünmemektedir.

Tablo-81: Mevkûfât'ın Şârih-i Tuhfe ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Şârih-i Tuhfe'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*4*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-

[369] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 87.
[370] Hüseyin Kayapınar, "KâriülHidâye", **DİA**, C. XXIV, İstanbul 2001, s. 495.

Toplam	*4*

3.5.16. Şerh-i Tahâvî

Tahâvî'nin temel Hanefî metinlerinden bazısına şerhi mevcuttur. Müellifin, "Şerh-i Tahâvî" ifadesiyle hangisini kastettiği bilinmemektedir.

Tablo-82: Mevkûfât'ın Şerh-i Tahâvî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Şerh-i Tahâvî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	*1*
Toplam	*2*

3.5.17. Temîm

Tablo-83: Mevkûfât'ın Temîm ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Temîm'in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.5.18. Tuhfetu'l-mulûk Şerhi

Müellif, eseri "Tuhfetu'l-mulûk" şeklinde kullanmaktadır. "Tuhfetu'l-mulûk" adlı eser birçok fakih tarafından şerhedilmiştir. Mevkûfâtî, bu şerhlerden hangisi kaynak gösterdiğini belirtmemiştir.

Tablo-84: Mevkûfât'ın Tuhfetu'l-mulûk Şerhi ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Tuhfetu'l-mulûk Şerhi'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.5.19. Zâhiru'r-rivâye

"Zâhiru'r-rivâye", İmam Muhammed'in Hanefî Fürû Fıkhının temellerini ortaya koyan beş eserine verilen isimdir. Bu eserler; el-Asl (el-Mebsût), el-Câmi'u's-sağîr, el-Câmi'u'l-kebîr, es-Siyeru'l-kebîr ve ez-Ziyâdât'tır.[371]

Müellif, "Zâhiru'r-rivâye" demekle bu eserlerden hangisini kaynak gösterdiğini bilebilmek ayrı bir çalışma gerektirmektedir. Müellifin, bu isimlendirmeyle de kaynak gösterdiğini bir tespit olarak burada belirtmeyi yeterli gördük.

3.3. Müellif İsmi ile Gösterilen Kaynaklar

3.4.1. Hicrî 2. yy. Kaynakları

3.4.1.1. Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî (v. h. 110 / m. 728)

Tablo-85: Mevkûfât'ın el-Hasen el-Basrî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***el-Hasen el-Basrî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak***

[371] Eyyüp Said Kaya, "Zâhiru'r-rivâye", **DİA**, C. XXXXIV, İstanbul 2013, s. 101.

	Gösterimi
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.4.1.2. Ebü'l-Hüzeyl Züfer b. el-Hüzeyl b. Kays el-Anberî el-Basrî (v. h. 158 / m. 775)

İmam Züfer, Hanefî Mezhebinin teşekkülüne katkı sağlayanlar arasında bulunması hasebiyle hakkında yapacağımız kaynak veri taraması bilgi oluşturmayacağından bu taramada bulunmadık.

3.4.1.3. Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (v. h. 179 / m. 795)

Tablo-86: Mevkûfât'ın Mâlik ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Mâlik'in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.4.1.4. Ebû Abdirrahmân Abdullâh b. el-Mübârek b. Vâzıh el-Hanzalî el-Mervezî (v. h. 181 / m. 797)

Tablo-87: Mevkûfât'ın Abdullah b. Mübarek ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Abdullah b. Mübarek'in Bölümlere İtibarla Kaynak***

	Gösterimi
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.4.1.5. Ebû Yûsuf Ya'kūb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfî

İmam Ebû Yûsuf, Hanefî Mezhebinin teşekkülüne katkı sağlayanlar arasında bulunması hasebiyle hakkında yapacağımız kaynak veri taraması bilgi oluşturmayacağından bu taramada bulunmadık.

3.4.1.6. Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad eş-Şeybânî

İmam Muhammed eş-Şeybânî, Hanefî Mezhebinin teşekkülüne katkı sağlayanlar arasında bulunması hasebiyle hakkında yapacağımız kaynak veri taraması bilgi oluşturmayacağından bu taramada bulunmadık.

3.4.1.7. Ebü'l-Münzir Esed b. Amr b. Âmir el-Becelî el-Kûfî (v. h. 190 / m. 806)

Tablo-88: Mevkûfât'ın Esed b. Amr ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Esed b. Amr'ın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	*1*
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*2*

3.4.1.8. Ebû Mutî‘ el-Hakem b. Abdillâh b. Mesleme el-Belhî (v. h. 199 / m. 814)

Tablo-89: Mevkûfât'ın Ebû Mutî' ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Ebû Mutî''in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.4.2. Hicrî 3. yy. Kaynakları

3.4.2.1. Ebû Alî el-Hasen b. Ziyâd el-Ensârî el-Kûfî el-Lü'lüî (v. h. 204 / m. 819)

Tablo-90: Mevkûfât'ın el-Hasen b. Ziyâd ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***el-Hasen b. Ziyâd'ın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*4*
Kitâbu's-Salât	*5*
Kitâbu'z-Zekât	*2*
Kitâbu's-Savm	*1*
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*12*

3.4.2.2. Halef b. Eyyûb el-Belhî (v. h. 205)[372]

Tablo-91: Mevkûfât'ın Halef b. Eyyûb ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Halef b. Eyyûb'un Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-

[372] Ebu'l-Fidâ Zeynuddîn Kâsım b. Kutluboğa es-Sûdûnî, *Tâcu't-Terâcim*, 1. Baskı, Dâru'l-Kalem, Dımeşk h. 1413 / m. 1992, s. 166.

Kitâbu's-Salât	*-*
Kitâbu'z-Zekât	*1*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*-*
Toplam	*1*

3.4.2.3. Ebû Abdirrahmân Bişr b. Gıyâs b. Ebî Kerîme el-Merîsî el-Bağdâdî (v. h. 218 / m. 833)

Tablo-92: Mevkûfât'ın Bişr ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Bişr'in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*-*
Kitâbu's-Salât	*-*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*1*
Toplam	*1*

3.4.2.4. Ebû Abdillâh Muhammed b. Şücâ' es-Selcî el-Bağdâdî (v. h. 266 / m. 880)

Tablo-93: Mevkûfât'ın Muhammed b. Şücâ' ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Muhammed b. Şücâ''ın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*-*
Kitâbu's-Salât	*-*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*1*
Kitâbu'l-Hacc	*2*
Toplam	*3*

3.4.2.5. Ebû Alî Abdullâh b. Muhammed b. Alî el-Belhî (v. h. 295 / m. 908)

Tablo-94: Mevkûfât'ın Abdullâh el-Belhî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Abdullâh el-Belhî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.4.3. Hicrî 4. yy. Kaynakları

3.4.3.1.Ebû Saîd Ahmed b. Hüseyn el-Üsrûşenî el-Berdaî (v. h. 317 / m. 930)

Tablo-95: Mevkûfât'ın Ebû Saîd el-Berdaî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Ebû Saîd el-Berdaî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.4.3.2. Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısrî et-Tahâvî

Tablo-96: Mevkûfât'ın Ebû Ca'fer et-Tahâvî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Ebû Ca'fer et-Tahâvî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***

Kitâbu't-Tahâra	*7*
Kitâbu's-Salât	*2*
Kitâbu'z-Zekât	*1*
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*10*

3.4.3.3. Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkandî (v. h. 333 / m. 944)

Mevkûfâtî, Ebû Mansûr el-Mâturîdî için isminden evvel "İmâmu'l-Hüdâ" sıfatını kullanmıştır.[373]

Tablo-97: Mevkûfât'ın Ebû Mansûr el-Mâturîdî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Ebû Mansûr Mâturîdî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.4.3.4. Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed el-İskâf el-Belhî (v. h. 334 / m. 944-945)

Tablo-98: Mevkûfât'ın Ebû Bekir el-İskâf ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Ebû Bekir el-İskâf'ın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*2*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*2*

[373] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 29.

3.4.3.5. Ebü'l-Fazl Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Mervezî el-Belhî el-Hâkim eş-Şehîd

Tablo-99: Mevkûfât'ın Hâkim eş-Şehîd ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Hâkim eş-Şehîd'in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.4.3.6. Ebü'l-Kâsım es-Saffâr (v. h. 336 / m. 947)[374]

Tablo-100: Mevkûfât'ın İmam Saffâr ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***İmam Saffâr'ın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*2*

3.4.3.7. Ebü'l-Hasen Ubeydullah b. el-Hüseyn b. Dellâl el-Kerhî (v. h. 340 / 952)

Tablo101-: Mevkûfât'ın Kerhî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Kerhî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*4*
Kitâbu's-Salât	*6*
Kitâbu'z-Zekât	-

[374] Abdullah Demir, "Mâtürîdî Âlimi Ebû İshâk Zâhid es-Saffâr'ın Kelâm Müdâfaası", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi 20*, Sayı 1, 2016, s. 458.

Kitâbu'ş-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*10*

3.4.3.8. Ebû Bekir Muhammed b. Sa'îd b. Muhammed b. 'Abdillâh el-Behî el-A'meş

Tablo-102: Mevkûfât'ın Ebû Bekir el-A'meş ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Ebû Bekir A'meş'in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.4.3.9. Ebû Ca'fer Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hinduvânî el-Belhî (v. h. 362 / m. 973)

Tablo-103: Mevkûfât'ın Ebû Ca'fer el-Hinduvânî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Ebû Ca'fer el-Hinduvânî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*3*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*3*

3.4.3.10. Ebü'l-Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkandî (v. h. 373 / m. 983)

Mevkûfâtî, Ebü'l-Leys es-Semerkandî'den kaynak gösterirken üç kalıp ifade kullanmaktır. "İmam Ebü'l-Leys"[375], "Fakih Ebü'l-Leys"[376], bir de sadece "Fakih"[377] tâbirini kullanmaktadır.

Tablo-104: Mevkûfât'ın Ebü'l-Leys es-Semerkandî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Ebü'l-Leys es-Semerkandî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*-*
Kitâbu's-Salât	*2*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*2*
Kitâbu'l-Hacc	*-*
Toplam	*4*

3.4.4. Hicrî 5. yy. Kaynakları

3.4.4.1. Ebû Muhammed Şemsüleimme Abdülazîz b. Ahmed el-Halvânî (v. h. 452 / m. 1060)

Tablo-105: Mevkûfât'ın Şemsuleimme el-Halvânî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Şemsuleimme el-Halvânî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*-*
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*-*
Toplam	*1*

[375] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 107.
[376] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 122, 163.
[377] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 168.

3.4.5. Hicrî 6. yy. Kaynakları

3.4.5.1. Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî (v. h. 505 / m. 1111)

Tablo-106: Mevkûfât'ın el-Gazzâlî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***el-Gazzâlî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*-*
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*-*
Toplam	*1*

3.4.5.2. Ebû Hafs (Ebû Muhammed) Hüsâmüddîn es-Sadrü'ş-şehîd Ömer b. Abdilazîz b. Ömer b. Mâze el-Buhârî

Tablo-107: Mevkûfât'ın Hüsâmuddîn es-Sadru'ş-Şehîd ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Hüsâmuddîn es-Sadru'ş-Şehîd'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	*-*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*1*
Kitâbu'l-Hacc	*1*
Toplam	*3*

3.4.5.3. Ebû Hafs Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Nesefî es-Semerkandî (v. h. 537 / m. 1142)

Mevkûfâtî beş ayrı müsbet sıfatla Nesefî'yi sıfatlamaktadır. Bu da Nesefî'nin Mevkûfâtî'nin gözünde ne derece önemli bir âlim olduğunu göstermektedir. Vasıflandırdığı sıfatlar şunlardır: "eş-Şeyh", "el-İmâm", "el-Ecel", "ez-Zâhid" ve "Hazret".[378]

Tablo-108: Mevkûfât'ın Ebû Hafs Necmeddîn en-Nesefî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Ebû Hafs Necmeddîn en-Nesefî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.4.6. Hicrî 7. yy. Kaynakları

3.4.6.1. Şemsüleimme Muhammed b. Abdissettâr b. Muhammed el-İmâdî el-Berâtekînî el-Kerderî (v. h. 642 / m. 1244)

Tablo-109: Mevkûfât'ın Kerderî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Kerderî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

[378] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 76.

3.4.6.2. Ebü'r-Recâ Necmüddîn Muhtâr b. Mahmûd b. Muhammed ez-Zâhidî el-Gazmînî

Tablo-110: Mevkûfât'ın Necmüddin ez-Zâhidî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Necmüddin ez-Zâhidî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*2*
Kitâbu's-Salât	*2*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*-*
Toplam	*4*

3.4.7. Hicrî 8. yy. Kaynakları

3.4.7.1. Mahmûd b. Ubeydullah el-Mahûbî (v. h. 745 / m. 1344)[379]

Mevkûfâtî, müellifi "Mahbûbî" demek suretiyle kaynak göstermektedir.

Tablo-111: Mevkûfât'ın Mahbûbî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Mahbûbî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*-*
Kitâbu's-Salât	*-*
Kitâbu'z-Zekât	*1*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*-*
Toplam	*1*

[379] Carl Brockelmann, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, C. VI, 12. Bölüm (İ), 1. Baskı, Müessesetu dâru'l-kitâbi'l-İslâmî, h. 1429 / m. 2008, s. 200.

3.4.8. Hicrî 10. yy. Kaynakları

3.4.8.1. Şemsüddîn Muhammed b. Hüsâmiddîn el-Horasânî el-Kuhistânî

Müellif, önceki bölümde bir kez Kuhistânî'nin tahlilini yaptığımız eserini kaynak göstermiştir. Bir kez de sadece ismini zikrederek kaynak göstermiştir.[380] Bu sebepten burada ayrıca bilgi verme gereği duyuldu ki Kuhistânî'ye ait *Câmi'u'l-mebânî li-mesâ'ili (fî şerhi) fıkhi'l-Keydânî (Şerhu Fıkhi'l-Keydânî)*[381] ismiyle başka bir fürû fıkıh eseri de mevcuttur. Dolayısıyla sadece ismiyle kaynak gösterdiği bu yerde hangi eserinden naklettiği bilinmemektedir.

Tablo-112: Mevkûfât'ın Kuhistânî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Kuhistânî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.4.9. Vefat Tarihi Tespit Edilememiş Kaynaklar

3.4.9.1. Ebû Ahmed el-İyâzî

Tablo-113: Mevkûfât'ın Ebû Ahmed el-İyâzî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***el-İyâzî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	*1*
Kitâbu's-Savm	-

[380] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 17.
[381] Ahmet Yaman, *a.g.m.*,C. XXVI, s. 348.

Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.4.9.2. Ebû İshâk

Mevkûfâtî, Ebû İshâk'ı "fakîh" ve "el-hâfız" sıfatları ile zikretmiştir. Fakat Ebû İshâk adında birçok İslâm âlimi mevcut olduğundan hangisi kastettiğini bilenmemektedir.[382]

Tablo-114: Mevkûfât'ın Ebû İshâk ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Ebû İshâk'ın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*2*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*2*

3.4.9.3. Ebü'l-Mehâsin Zahîrüddin Hasan b. Ali el-Mergınânî

Müellifin tam ismi "el-Hasen b. 'Alî Zahîri'd-Dîn el-Kebîr b. Abdil'Azîz el-Merğînânî"dir. "Zahîru'd-Dîn Ebu'l-Mehâsin" diye bilinir.[383]

Müellife ait "الأقضية و الشروط", "الفتاوى" ve "الفوائد" isimlerine sahip üç farklı esere ulaştık. Zahîru'd-Dîn Ebu'l-Mehâsin'in daha başka eserleri de mevcuttur.[384] Mevkûfâtî'nin Zahîruddîn'in hangi eserinden kaynak gösterdiği bilinmemektedir.

Tablo-115: Mevkûfât'ın Zahîruddîn el-Merğınânî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Zahîruddîn el-Merğınânî'n Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***

[382] Ebu'l-Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Hallikân, *Vefeyâtu'l-'Eyân ve Enbâu Ebnâi'z-Zemân*, C. IV, 2. Baskı, Dâru ihyâi't-türâsi'l-arabî, Beyrût-Lübnân h. 1430 / m. 2009, s. 41-42.
[383] Muhammed Abdu'l-Hayy el-Leknevî el-Hindî, *el-Fevâidu'l-Behiyye fî Terâcumi'l-Hanefiyye,* 1. Baskı, Şirketu Dâri'l-Erkâm b. Ebi'l-Erkâm, Beyrut h. 1418 / m. 1998,s. 107.
[384] Muhammed Abdu'l-Hayy el-Leknevî el-Hindî, *a.g.e.,* s. 108.

Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.4.9.4. Fakîh Ebû Bekr

"Ebû Bekr" adını taşıyan birçok İslâm âlimi olması hasebiyle hangisinden kaynak gösterdiği bilinmemektedir.

Tablo-116: Mevkûfât'ın Fakîh Ebû Bekr ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Fakîh Ebû Bekr'in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.4.9.5. Haddâdî

Haddâdî nispesine sahip birçok âlimin mevcudiyeti müellifi tespit edebilmemize imkân vermemektedir.

Tablo-117: Mevkûfât'ın Haddâdî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Haddâdî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.4.9.6. İbn-i Mutî’

Tablo-118: Mevkûfât’ın İbn-i Mutî’ ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***İbn-i Mutî’’in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu’t-Tahâra	-
Kitâbu’s-Salât	*1*
Kitâbu’z-Zekât	-
Kitâbu’s-Savm	-
Kitâbu’l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.4.9.7. İbrâhim b. el-Cerrâh

Tablo-119: Mevkûfât’ın İbrâhim b. el-Cerrâh ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***İbrâhim b. el-Cerrâh’ın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu’t-Tahâra	-
Kitâbu’s-Salât	-
Kitâbu’z-Zekât	-
Kitâbu’s-Savm	-
Kitâbu’l-Hacc	*1*
Toplam	*1*

3.4.9.8. İmam Burhâneddîn

Hanefî fukaha arasında Burhâneddîn ismini taşıyan birçok fakih bulunmaktadır.[385] Dolayısıyla müellifin hangi kaynaktan faydalandığını tespit etmek oldukça zor gözükmektedir.

Tablo-120: Mevkûfât’ın İmam Burhâneddîn ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***İmam Burhâneddîn’in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***

[385] Ebu’l-Fidâ Zeynuddîn Kâsım b. Kutluboğa es-Sûdûnî, *a.g.e.*, 386.

Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.4.9.9. İmam Süddî

Tablo-121: Mevkûfât'ın İmam Süddî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***İmam Süddî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.4.9.10. Nûh b. Meryem

Nûh b. Ebî Meryem (v. h. 173 / m. 789) adında Ebû Hanîfe'nin bir talebesi mevcuttur. Müellifin kaynak gösterdiği kişi ile bu kişinin aynı kişi olabileceğini düşünmekteyiz. Müellif metninde[386] zühul eseri olarak isminin eksik yazıldığı kanaatini taşımaktayız.

Tablo-122: Mevkûfât'ın Nûh b. Meryem ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Nûh b. Meryem'in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	*1*
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

[386]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 160.

3.4.9.11. Sehl b. Sa'd es-Saîdî

Tablo-123: Mevkûfât'ın Sehl b. Sa'd es-Saîdî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Sehl b. Sa'd es-Saîdî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*-*
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*-*
Toplam	*1*

3.4.9.12. Se'lebî

Tablo-124: Mevkûfât'ın Se'lebî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Se'lebî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	*-*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*-*
Toplam	*1*

3.4.9.13. Şeyh Celîl Ebî Bekr b. Muhammed b. Fazl

Tablo-125: Mevkûfât'ın Şeyh Celîl Ebî Bekr b. Muhammed b. Fazl ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Şeyh Celîl Ebî Bekr b. Muhammed b. Fazl'ın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*-*
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*-*
Toplam	*1*

3.4.9.14. Şeyh Ebu'l-Hasen

Ebu'l-Hasen künyesine sahip birçok İslâm âlimi olduğundan[387] müellifi tespit edebilmek mümkün görünmemektedir.

Tablo-126: Mevkûfât'ın Şeyh Ebu'l-Hasen ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Şeyh Ebu'l-Hasen'in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.4. Mevkûfât'ta Osmanlı Fukahası

3.3.1. Hicrî 9. yy. Kaynakları

1- İbn Melek

Tablo-127: Mevkûfât'ın İbn Melek ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***İbn Melek'in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	*5*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	*1*
Toplam	*7*

2-Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Mahmud Simâvî

Tezin ilgili bölümünde Şeyh Bedreddin'in Mevkûfât'a kaynaklık eden eseriyle ilgili tahlilde bulunduk.

[387] Ebu'l-Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Hallikân, *a.g.e.*, C. IV, s. 43; Ebu'l-Fidâ Zeynuddîn Kâsım b. Kutluboğa es-Sûdûnî, a.g.e., s. 397-399.

3- Molla Hüsrev

Tezimizin ilgili bölümünde Molla Hüsrev'in Mevkûfât'a kaynaklık eden eserleriyle ilgili tahlillerde bulunduk.

3.3.2. Hicrî 10. yy. Kaynakları

1- Ahîzâde Yûsuf Efendi

Tablo-128: Mevkûfât'ın Ahî Çelebi ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Ahî Çelebi'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

2- Efdalzâde Hamîdüddin Efendi (v. h. 908 / m. 1503)

Tablo-129: Mevkûfât'ın Efdalzâde Hamîdüddin Efendi ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Efdalzâde Hamîdüddin Efendi'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	*1*
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3-Kemâleddîn İsmâil b. Bali el-Karamanî (Kara Kemâl)

Tablo-130: Mevkûfât'ın Kara Kemâl ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Kara Kemâl'in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*2*

Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*2*

4- Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi

Tezin ilgili bölümünde Müeyyedzâde'nin Mevkûfât'a kaynaklık eden eseriyle ilgili tahlilde bulunuldu.

5- Kemalpaşazâde

Tezin ilgili bölümünde Kemalpaşazâde'nin Mevkûfât'a kaynaklık eden eserleriyle ilgili tahlilde bulunuldu.

6- Sâdî Çelebi

Müellif, Sâdî Çelebi'yi (v. h. 945 / m. 1539) kaynak gösterirken eserlerinden herhangi birinin ismini zikretmemiştir. Sâdî Çelebi'nin füru fıkha dair ulaşabildiğimiz üç adet eseri bulunmaktadır. Bunlar[388]; *Fetâvâ-yı Sa'diyye (Mecmûa-i Fetâvâ)*, *Manzûme fi'l-fıkh* ve *Hâşiye 'ale'l-İnâye fî Şerhi'l-Hidâye'dir.*

Tablo-131: Mevkûfât'ın Sâdî Çelebi ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Sâdî Çelebi'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	*1*
Kitâbu'l-Hacc	*1*
Toplam	*2*

7- Şeyhzâde

[388] Mehmet İpşirli - Ziya Demir, "Sâdî Çelebi", **DİA**, C. XXXV, İstanbul 2008, s. 405.

Müellif, Şeyhzâde'yi bir kez ismini zikrederek kaynak göstermiştir.[389] Şeyhzâde'ye ait tespit edebildiğimiz iki adet fürû fıkıh eseri bulunmaktadır.[390] Bunlarlardan bir tanesi ile ilgili ilgili bölümde tahlil yapmıştık. İkincisi ise *Ta'lîk 'alâ Şerhi'l-Hidâye*'dir.

Tablo-132: Mevkûfât'ın Şeyhzâde ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Şeyhzâde'in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.3.3. Hicrî 11. yy. Kaynağı

İsmâil Efendi (v. h. 1047 / m. 1637)

İsmâil Efendi'nin tam ismi İsmâil b. Sinâneddin Sivâsî'dir.[391] Sivas Müftülüğü vazifesini icra etmiştir.[392] Mülteka'l-ebhur üzerine IV. Murad Han'a ithafen "Ferâ'idu Mülteka'l-ebhur" isimli bir Arapça şerh[393] kaleme almıştır.

Müellifin, "İsmâil Efendi" diyerek kaynak gösterdiği eser kuvvetle muhtemel bahsi geçen eserdir. Müellif, İsmâil Efendi'yi bir kez Kitâbu't-tahâra'da bir kez de Kitâbu's-salât'ta kaynak göstererek toplamda iki kez bu kaynağı kullanmıştır. Yerleri birbirine çok yakındır. Birisi yaklaşık olarak Kitâbu't-tahâra sonu, diğeri de takriben Kitâbu's-salât'ın başındadır.[394] Kitâbu's-salât bölümünde İsmâil Efendi'yi "Şeyh"[395] diye vasıflandırmaktadır.

Tablo-133: Mevkûfât'ın İsmâil Efendi ile İlgili Verileri

[389]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 26.
[390] Erdoğan Baş, "Şeyhzâde", **DİA**, C. XXXIX, İstanbul 2010, s. 98.
[391] Şükrü Selim Has, "Mülteka'l-ebhur", **DİA**, C. XXXI, İstanbul 2006, s. 551.
[392]Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 52.
[393]Şükrü Selim Has, "Mülteka'l-ebhur", **DİA**, C. XXXI, İstanbul 2006, s. 551.
[394] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 52, 55.
[395] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* C. I, s. 55.

Bölüm Adı	*İsmâil Efendi'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi*
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*2*

3.5. Diğer İlim Dallarıyla İlgiliKaynaklar

3.2.1. Hadis Kaynakları

3.2.1.1. Mücâhid (r.a.)

Tablo-134: Mevkûfât'ın Mücâhid ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	*Mücâhid'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi*
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	*1*
Toplam	*1*

3.2.1.2. Muğîre (r.a.)

Tablo-135: Mevkûfât'ın Muğîre ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	*Muğîre'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi*
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.2.1.3. Ebû Ümâme Sudey b. Aclân b. Vehb el-Bâhilî (v. h. 86 / m. 705)

Müellif, Ebû Ümâme el-Bâhilî'yi İmam Şâfiî'nin bir meseledeki delilini hangi rivayetten aldığını göstermek için kullanmıştır.[396]

Tablo-136: Mevkûfât'ın Ebû Ümâme el-Bâhilî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Ebû Ümâme el-Bâhilî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.2.1.4. Ebû Amr Âmir b. Şerâhîl b. Abd(illâh) el-Hemdânî eş-Şa'bî (v. h. 104 / m. 722)

Tablo-137: Mevkûfât'ın eş-Şa'bî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***eş-Şa'bî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.2.1.5. Sahîh-i Buhârî

Mevkûfâtî, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat için en muteber hadis kitabı kabul edilen Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî'nin (v. h.

[396] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 16.

256 / m. 870) Sahîh-i Buhârî isimli eserini "HacBölümü"nün "el-İhsâr ve'l-Fevât Babı"nda[397] kaynak göstermiştir.

Mevkûfâtî burada konuyla ilgili olarak evvela Hz. Ömer'in (r.a.) buyurduğunu nakledip akabinde Sahîh-i Buhârî'yi kaynak göstererek Peygamberimizin (s.a.s.) merfû bir hadisini nakledip sahih hükmün bu olduğunu belirtmiştir.[398]

Tablo-138: Mevkûfât'ın Sahîh-i Buhârî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Sahîh-i Buhârî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	*1*
Toplam	*1*

3.2.1.6. Sahîh-i Müslim

Eser, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî'ye (v. h. 261 / m. 875) aittir.

Tablo-139: Mevkûfât'ın Sahîh-i Müslim ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Sahîh-i Müslim'in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

[397] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 207.
[398] Gös. yer.

3.2.1.7. Sünen-i Ebî Dâvûd

Eser, Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî'ye (v. h. 275 / 889) aittir. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat'in Kütüb-i Sitte diye tâbir ettiği en muteber altı hadis kitabından biridir. Bu altı kitap içerisindeki Sünenler arasında Hanefî fukaha arasında en çok tercih edilenidir.

Tablo-140: Mevkûfât'ın Sünen-i Ebî Dâvûd ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Sünen-i Ebî Dâvûd'un Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	*1*
Toplam	*2*

3.2.1.8. Dârekutnî

Müellifin tam ismi Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârakutnî (v. h. 385 / m. 995)'dir. Müellifin hangi eserinden kaynak gösterdiği bilinmemektedir.

Tablo-141: Mevkûfât'ın Dârekutnî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Dârekutnî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	*3*
Toplam	*3*

3.2.1.9. Hâkim

Müellifin tam ismi Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbûrî (v. h. 405 / m. 1014)'dir.

Tablo-142: Mevkûfât'ın Hâkim ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Hâkim'in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.2.1.10. el-Müfhim Şerh-u Sahîh-i Müslim

Eser, Ebü'l-Abbâs Ziyâüddîn Ahmed b. Ömer b. İbrâhîm el-Ensârî el-Kurtubî'ye (v. h. 656 / m. 1258) aittir.

Tablo-143: Mevkûfât'ın el-Müfhim ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***el-Müfhim'in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.2.1.11. Atâ

Tablo-144: Mevkûfât'ın Atâ ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Atâ'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	-
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	*2*
Toplam	*2*

3.2.1.12. Ebû Alî Semerkandî

Tablo-145: Mevkûfât'ın Ebû Alî Semerkandî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Ebû Alî Semerkandî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.2.1.13. İbn-i Asâkir

Tablo-146: Mevkûfât'ın İbn-i Asâkir ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***İbn-i Asâkir'in Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*1*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.2.2. Tefsir Kaynağı

3.2.2.1. el-Keşşâf

Eser, itikadda Mu'tezilî olup bu mezhebe bağlı olmaktan şeref duyan[399] Zemahşerî'nin (v. h. 538 / m. 1144) daha çok dirâyet usulünü kullanarak[400] yazdığı bir tefsirdir. el-Keşşâf, Ehl-i sünnet ve'l-Cemeat'in tefsir gelişimine müsbet etki etmiştir.

[399] Mustafa Öztürk – Mehmet Suat Mertoğlu, "Zemahşerî", **DİA**, C. XXXXIV, İstanbul 2013, s. 236.
[400] Ali Özek, "el-Keşşâf", **DİA**, C. XXV, Ankara 2002, s. 329.

Tablo-147: Mevkûfât'ın el-Keşşâf ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***el-Keşşâf'ın Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*2*
Kitâbu's-Salât	*-*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*1*
Toplam	*3*

3.2.3. Meğâzî Kaynakları

3.2.3.1.el-Meğâzî

Eser, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî'ye (v. h. 151 / m. 768) aittir.

Tablo-148: Mevkûfât'ın el-Meğâzî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***el-Meğâzî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*-*
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	*-*
Kitâbu's-Savm	*-*
Kitâbu'l-Hacc	*-*
Toplam	*1*

3.2.3.2.Kitâbu'l-Meğâzî

Eser, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî'ye (v. h. 207 / m. 823) aittir.

Tablo-149: Mevkûfât'ın Kitâbu'l-Meğâzî ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Kitâbu'l-Meğâzî'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***
Kitâbu't-Tahâra	*-*
Kitâbu's-Salât	*1*
Kitâbu'z-Zekât	*-*

Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*1*

3.2.4. Kamus Kaynağı

3.2.4.1. Sıhâh

Mehmed Efendi Mevkûfâtî'nin "ibâdât bahisleri" içerisinde sadece bir adet kamus kaynağı kullandığı tespit edildi.[401] Ebû Nesr İsmâil b. Hammâd el-Cûherî'ye (v. h. 398 / m. 1009'dan önce) ait الصحاح (es-Sıhâh) tam ismiyle تاج اللغة و صحاح العربية (Tâcu'l-luğa ve Sıhâhu'l-arabiyye) adlı eserdir.

Sıhâh'ın kullanıma sebep olan Mülteka'l-ebhur ibaresi فرض لإنزال مني ذي دفق و شهوة[402] (Gusül, fışkıran ve şehvetli gelen meni sebebiyle farz olur.) tahâretle ilgili olan bu ibaredir. Mevkûfâtî bu ibareyi kuvvetlendirmek için Rasûlullah'tan (s.a.s.) şu rivayeti " إذا حذفت الماء فاغتسل و إن لم تكن حاذفا فلا تغتسل.[403] " (Suyu atarsan guslet, su atmamış isen gusletmene hâcet yoktur.) nakletmiştir.

Mevkûfâtî peygamber efendimizin kullandığı fiile dikkat çekmiştir.[404] Çünkü bu konu çerçevesinde "حذف " atma, düşürme anlamına gelen fiilin kullanımı pek yaygın değildir. Müellif de bu sebepten, olabilir ki okuyucunun zihninde merak yahut şüphe uyanabilir diyerek Sıhâh'ı kaynak göstermiştir[405] ki Rasûlullah'ın irade buyurduğu mâna "حذف " maddesinin ilk mânası olarak "حذف الشيء إسقاطه " (Bir şeyin hazfi onun atılması, düşürülmesidir.) şeklinde karşımıza çıkmaktadır.[406]

Tablo-150: Mevkûfât'ın Tâcu'l-luğa ve Sıhâhu'l-arabiyye ile İlgili Verileri

Bölüm Adı	***Tâcu'l-luğa ve Sıhâhu'l-arabiyye'nin Bölümlere İtibarla Kaynak Gösterimi***

[401] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 22.
[402] Gös. yer; İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *a.g.e.*, s. 25.
[403] Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 22.
[404] Gös. yer.
[405] Gös. yer.
[406] Ebû Nesr İsmâil b. Hammâd el-Cûherî, *Tâcu'l-luğa ve Sıhâhu'l-arabiyye*, Dâru'l-Hadîs, Kahire h. 1430 / m. 2009, s. 233.

Kitâbu't-Tahâra	*2*
Kitâbu's-Salât	-
Kitâbu'z-Zekât	-
Kitâbu's-Savm	-
Kitâbu'l-Hacc	-
Toplam	*2*

SONUÇ

Bu çalışmamızda Mehmed Efendi'nin fıkıh ilminin yanı sıra tarih ilminde de vukufiyet sahibi bir âlim olduğu ve ayrıca Osmanlı Devleti idaresinde önemli vazifelerde bulunmuş, siyasete etki etmiş bir devlet adamı olduğu anlaşılmaktadır.

Tezin ana konusunu teşkil eden "Mevkûfât'ın kaynakları" etrafında yapılan bu çalışmada müellif, eserini "tercüme" diye isimlendirmesine rağmen şerh mahiyeti taşıyacak miktarda kaynağa müracaat ettiği görülmektedir. Müellif kullandığı kaynakları Hanefî Mezhebi'nden seçmiştir. Karşılaştırmalı fıkıh yapmamıştır. Sadece ibâdât bahislerinde yüz elli farklı kaynak kullanmış ve bu kaynaklar içerisinden sık kullandıkları Hanefî Mezhebi'nde ilk akla gelen eserler olduğu görülmektedir.

Müellifin kaynak kullanmaya ihtiyaç hissetmesinin sebeplerinden biri metinde olan hükmü derinleştirmek, meselenin ayrıntılarını beyan etmek olmuştur. Başka bir sebep ise metinde yer alan hükümler ile ilgili başka Hanefî kaynaklarda farklı hükümler olduğunu göstermek istemesidir. Müellif, metindeki ya da yaptığı nakillerdeki meselelerle ilgili kendine ait bir fıkhî yorum ya da değerlendirme yapmamıştır.

İhtiyaç hissettiği yerlerde Hadis, Tefsir, Meğâzî ve Kamus kaynaklarından faydalanarak eserini zenginleştirmiştir. Kendisi gibi Osmanlı fakihi olan birçok müelliften nakiller yaptığı tespit edildi.

Mevkûfât isimli eserin kaynaklarının kemiyet ve keyfiyetine bakıldığında ciddiye alınması gereken bir ilim dünyasıyla karşılaşılmaktadır. Osmanlı tercüme-şerh geleneğiyle ilgili başka çalışmalara da ihtiyaç duyulduğu gözükmektedir. Bilhassa bu eserde bugün ismini hiç duymadığımız onlarca fıkıh eseri ve onlarca fakih bulunmakta olduğu tespit edilmiştir. Bunların her birinin ilim-kültür dünyamız özellikle de fıkıh dünyamız için önemli bir yerde durdukları kanaatini taşımaktayız. Benzer çalışmaların yapılması dönemle ilgili mukayese imkanı sunacak ve çalışmaları daha anlamlı hale getirecektir.

Müellifin, "Tercüme" diye isimlendirdiği bir eserinin sadece ibâdât bahislerinde yüz elli farklı kaynağı dört yüz on dört kez kaynak göstermesi takdire

şayan bir durumdur. Onun fıkıh alanındaki seviyesinin günümüze nispetle oldukça yukarılarda olduğu gözükmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsılî, *Kitâbu'l-İhtiyar Li'Ta'lî'l-Muhtar*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 2007.

Abdurrahmân Abdi Paşa, *Vakây-i Nâme*, İstanbul Kütüphaneleri, İstanbul Kütüphanelerinde bulunan Türkçe Tarih-Coğrafya yazmaları, Hafız Ahmed Paşa (Köprülü Ktb.) nr. 216.

Ahmed b. İbrâhim Resmî, *Sefînetü'r-Rüesâ*, Millî Ktp.-Ankara, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Ktp., nr. 06 Hk 4320.

Ahmed b. Süleymân İbn-i Kemâl Paşa, *el-Îzâh fî şerhi'l-Îzâh fi'l-fıkhi'l-Hanefî*, C. I, Dârü'l-Kütubi'l-İlmiyye, Lübnan 2007.

Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ud el-Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi' fî Tertîbi'ş-Şerâi'*, C. I, 2. Baskı, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut 2003.

Alâüddîn es-Semerkandî, *Tuhfetu'l-Fukahâ*, C. I, 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1984.

Burhânuddîn Ebi'l-Hasen b. Ebî Bekr b. Abdi'l-Celîl el-Merğınânî, *el-Hidâye Şerh-u Bidâyeti'l-Mübtedî*, C. I, Dâru'l-Hadis, Kahire 2008.

Burhânuddîn Ebi'l-Meâlî Mahmûd b. Ahmed b. Abdi'l-azîz b. Ömer b. Mâze li'l-Merğınânî el-Buhârî, *el-Muhîtu'l-Burhânî fi'l-Fıkhi'n-Nu'mânî*, C. I, 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2004.

_____, *ez-Zehîratu'l-Burhâniyye*, C. III, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2019.

Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul h. 1333.

Bursalı Mehmed Tâhir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, hzl. A. Fikri Yavuz, İsmail Özen, C. II, Meral Yayınevi, İstanbul 1972.

Carl Brockelmann, Târîhu'l-Edebi'l-Arabî, C. VI, 12. Bölüm (İ),1. Baskı, Müessesetu dâru'l-kitâbi'l-İslâmî, h. 1429 / m. 2008.

Davudoğlu, Ahmed, *Mevkufât (Mültekâ Tercümesi)*, sdş. Ahmed Davudoğlu, C. I, Sağlam Yayınevi, İstanbul 2016.

Ebî Abdillâh Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî, *el-Câmiu's-Sağîr*, İdâratu'l-Kur'ân ve'l-Ulûmu'l-İslâmiyye, Pakistan-Keratşi h. 1411.

Ebu'l-Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Hallikân, *Vefeyâtu'l-'Eyân ve Enbâu Ebnâi'z-Zemân*, C. IV, 2. Baskı, Dâru ihyâi't-türâsi'l-arabî, Beyrût-Lübnân h. 1430 / m. 2009.

Ebu'l-Berakât Abdullah b. Ahmed en-Nesefî, *Kenzu'd-dekâik*, 1. Baskı, Dâru's-sirâc – Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye, Medine h. 1432 – m. 2011.

Ebu'l-Fidâ Zeynuddîn Kâsım b. Kutluboğa es-Sûdûnî, *Tâcu't-Terâcim*, 1. Baskı, Dâru'l-Kalem, Dımeşk h. 1413 / m. 1992.

Ebû Muhammed Fahruddîn Osmân b. Alî b. Mihcen b. Yûnus es-Sûfî el-Bâriî ez-Zeylaî, *Tebyînu'l-Hakâik*, C. I, 2. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Lübnan 2010.

Ebû Nesr İsmâil b. Hammâd el-Cûherî, *Tâcu'l-luğa ve Sıhâhu'l-arabiyye*, Dâru'l-Hadîs, Kahire h. 1430 / m. 2009.

Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî, *Muhtasaru'l-Kudûrî Fi'l-Fıkhi'l-Hanefî*, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.

Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî, *el-'İnâye Şerhu'l-Hidâye*, C. I, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Lübnan 2007.

Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, C. I, I. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul Eylül 1999.

Ferîdüddîn Âlim b. Alâ el-Enderpetî, *el-Fetâvâ't-Tâtârhâniyye*, C. I, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Lübnan 2005.

Hacı Halîfe Mustafa b. Abdullah Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-zünûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, C. II, 1. Baskı, Dâru'l-kütubi'l-ilmiyye, Lübnan h. 1429 / m.2008.

Hasen b. Mansûr el-Özcendî, *Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr*, C. I, Câmiatu Ümmi'l-Kurâ Kulliyyeti'ş-Şerîa ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, h. 1422-1423.

İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *Mülteka'l-ebhur*, 2. Baskı, Dâru'l-Beyrût, Dımeşk 2005.

Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî (Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye)*, C. IV, Daru't-Tıbâa el-'Âmira, İstanbul 1308/1890–1315/1897.

Mevkûfâtî Mehmed Efendi, *Kitâbu'l-Mevkûfât*, Şirket-i Sahâfiyye-i Osmâniyye - Matbaa-i Âmire, h. 1308.

Molla Hüsrev, *Düreru'l-Hukkâm*, Mîr Muhammed Kütüphâne Ârâm Bâğ Kerâçî, h. 1308.

Muhammed Abdu'l-Hayy el-Leknevî el-Hindî, *el-Fevâidu'l-Behiyye fî Terâcumi'l-Hanefiyye*, 1. Baskı, Şirketu Dâri'l-Erkâm b. Ebi'l-Erkâm, Beyrut h. 1418 / m. 1998.

Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *el-Üm*, C. III, 1. Baskı, Dâru'l-Vefâ, h. 1422 / m. 2001.

Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, el-A'lâm Kâmûsu Terâcim li Eşheri'r-Ricâli ve'n-Nisâi mine'l-Arabi ve'l-muste'ribîne beyne'l-Musteşrikîn, C. VIII, 15. Baskı, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrût 2002.

Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, çev. Zuhuri Danışman, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul.

_____, *Târih-i Na'îmâ (Ravzatü'l-Hüseyn Fi Hulâsati Ahbâri'l-Hâfikayn)*, hzl. Mehmet İpşirli, C. IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

Özel, Ahmet, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 1. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1990.

_____, *Hanefî Fıkıh Alimleri ve Diğer Mezheplerin Meşhurları*, 6. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2018.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, VIII. Seri – Sa. 17, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1965.

_____, *Osmanlı Tarihi*, C. III, I. Kısım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1951.

_____, *Osmanlı Tarihi*, C. III, II. Kısım,2. Baskı,Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1977.

Vecîhî Hasan Efendi, *Vecihi Tarihi*, sdş. - kslt. Buğra Atsız, 1. Baskı, Post Yayın Dağıtım, İstanbul 2016.

TEZLER

Bilgin, Halim, *Mevkûfâtî Muhammed Efendi'nin Tercüme-i Sadrü'ş-Şerî'a Adlı Eseri (İnceleme – Metin – Dizin – Tıpkıbasım II: 99b – 130b/05),* (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013.

Çil, Mustafa, *Fıkıh Usulü Metnine Şerh Katkısı: Menaü'l-Envar Çizgisi*, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 2018.

MAKALELER

Abay, Muhammed, "Osmanlı Döneminde Yazılan Tefsir ile İlgili Eserler Bibliyografyası", *Divan*, Sayı 1, 1999.

Başer, Alper, "Kırım Hanlığı Tarihini Konu Alan Müstakil Eserler ve Yeni Bir Kaynak, Tarih-i Mevkûfati", *Turkish Studies – İnternational Periodical For The Languages*, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter 2011, TURKEY.

Demir, Abdullah, "Mâtürîdî Âlimi Ebû İshâk Zâhid es-Saffâr'ın Kelâm Müdâfaası", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi 20*, Sayı 1, 2016.

Ergün, Mustafa, "Ders Programları ve Ders Kitapları Tarihi – 1 Medreselerde Okutulan Dersler ve Ders Kitapları", *A.K.Ü. Anadolu Dil-Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1, 1996.

Hızlı, Mefail, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", *T.C. Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, C. XVII, Sayı 1, 2008.

Yazar, Sadık, "Osmanlı Döneminde Fıkıh Sahasında Yapılmış Türkçe Tercümeler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2014.

SÖZLÜKLER

Ebü'l-Fazl Cemâlu'd-dîn Muhammed b. Mukerrem b. Menzûr, *Lisânu'l-Arab*, C. III, Dâr-u Sâdir, Beyrut.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993.

DİA MADDELERİ

Baş, Erdoğan, "Şeyhzâde", **DİA**, C. XXXIX, İstanbul 2010.

Bedir, Murteza, "Vikâyetü'r-Rivâye", **DİA**, C. XXXXIII, İstanbul 2013.

Çelebi, İlyas, "Kemalpaşazâde", **DİA**, C. XXV, Ankara 2002.

_____, "Şiblî, Bedreddin", **DİA**, C. XXXIX, İstanbul 2010.

Günay, Hacı Mehmet, "Semerkandî, Alâeddin", **DİA**, C. XXXVI, İstanbul 2009.

Has, Şükrü Selim,"Halebî, İbrâhim b. Muhammed", **DİA**, C. XV, İstanbul 1997.

_____, "Mülteka'l-ebhur", **DİA**, C. XXXI, İstanbul 2006.

İpşirli, Mehmet, – **Demir**, Ziya, "Sâdî Çelebi", **DİA**, C. XXXV, İstanbul 2008.

Kallek, Cengiz, "el-Hidâye", **DİA**, C. XVII, İstanbul 1998.

Kaya, Eyyüp Said, "Zâhiru'r-rivâye", **DİA**, C. XXXXIV, İstanbul 2013.

Kayapınar, Hüseyin, "KâriülHidâye", **DİA**, C. XXIV, İstanbul 2001.

Koca, Ferhat, "Molla Hüsrev", **DİA**, C. XXX, İstanbul 2005.

_____, "el-Muhtasar", **DİA**, C. XXXI, Ankara 2020.

Öğüt, Salim, "Ebû Yûsuf", **DİA**, C. X, İstabnul 1994.

Özek, Ali, "el-Keşşâf", **DİA**, C. XXV, Ankara 2002.

Özel, Ahmet, "Alâeddin Ali Esved", **DİA**, C. II, İstanbul 1989.

_____, "Kâdîhan", **DİA**, C. XXIV, İstanbul 2001.

_____, "Şümünnî", **DİA**, C. XXXIX, İstanbul 2010.

Özen, Şükrü, "Sadrüşşerîa", **DİA**, C. XXXV, İstanbul 2008.

Öztürk, Mustafa, – **Mertoğlu**, Mehmet Suat, "Zemahşerî", **DİA**, C. XXXXIV, İstanbul 2013.

Sifil, Ebubekir, "Haddâd, Ebû Bekir", **DİA**, C. XIV, İstanbul 1996.

Turan, Şerafettin, "Kemalpaşazâde", **DİA**, C. XXV, Ankara 2002.

Yaman, Ahmet, "Kuhistânî", **DİA**, C. XXVI, Ankara 2002.

Yavuz, Yunus Vehbi, "el-Câmiu'l-Kebîr", **DİA**, C. VII, İstanbul 1993.

İNTERNET KAYNAĞI

https://tr.wikipedia.org/wiki/Silahtar_Mustafa_Pa%C5%9Fa

ÖZGEÇMİŞ

Mustafa GÜNER Trabzon / Akçaabat'ta doğdu.

İlk-orta eğitim-öğretimini Akçaabat'ta tamamladı. Sonrasındaki eğitim-öğretim hayatı *Akçaabat Anadolu İmam-Hatip Lisesi*, *Uludağ Üniversitesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü* ve *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* olarak devam etti.

2012 Eylülünde Millî Eğitim Bakanlığı'nda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmeni olarak göreve başladı. Halen aynı göreve devam etmektedir.